

R496

4 for

Guliston
2013/1

Alisher Navoiy
nomidagi
O'zbekiston MK

2013- yil –

Obod turmush yili

Мамлакатимиз мустақиллигининг ўтган 21 йили давлатимиз ва халқимиз ҳаётида кенг кўламли ислохотлар, улкан янгиланиш ва бунёдкорлик ишлари амалга оширилган давр сифатида тарих зарваракларидан жой олди. Шунингдек, фуқаролик жамиятининг негизи бўлмиш оила институтини ҳар томонлама мустаҳкамлаш, ёшларни баркамол инсон қилиб тарбиялаш, инсон ҳуқуқи ва манфаатларини таъминлаш, аҳоли турмуш даражасини ошириш, фуқароларга муносиб ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар яратиб бериш Юртбошимиз раҳнамолигида олиб борилаётган сиёсатнинг устувор йўналишларидан бирига айланди. 1997 йилдан бошлаб ҳар бир кириб келаётган йилнинг номланиши, шунга мувофиқ муҳим аҳамиятга молик дастурларнинг қабул қилиниши, айни дамда, ўзбек халқи маданий-маънавий меросининг тикланиши, меҳр-оқибат, инсонпарварлик, саховат каби азалий кадриятларнинг янада ривожлантирилиши мамлакатимизнинг янада юксалишига замин бўлмоқда ҳамда юртдошларимизни эзгу мақсадлар, юксак марралар сари илҳомлантириб келмоқда.

Маълумки, Президентимиз Ислон Каримов ташаббуслари билан 2012 йил “Мустаҳкам оила йили” деб эълон қилинган эди. Янги – 2013 йилнинг “Обод турмуш йили” деб эълон қилиниши ҳам ўз мазмун-моҳиятига кўра, юқорида қайд этилган йил каби инсонпарварлик тамойилларини ўз ичига олган юксак эзгу мақсаднинг мантиқий давомидир. Янги йилга бундай ном берилиши замирида ҳар бир одам, ҳар бир оила, қолаверса, бутун халқимиз кўнглидан ўрин олган вазифаларни амалга ошириш, тараққиётимизни жадаллаштириш, ҳаётимизни янада фаровон қилиш каби эзгу мақсадлар мужассам эканини барчамиз яхши англаб турибмиз. Бинобарин, жонажон юртимизда мазкур қувончли воқеани барчамиз мамнунлик ила қабул қилар эканмиз, бу қўйилган номнинг мазмун-моҳиятини чуқур англаб олишимиз, унда кўзда тутилган мақсад ва режаларни ҳаётга татбиқ этишда барчамиз фаол ҳаракат қилишимиз лозим бўлади. Шу нуқтаи назардан, ҳар бир инсон турмуш ободлигини, маънавиятининг юксаклиги, оиласига, яқинларига, шу аснода Она Ватанга, элу юртга меҳр-муҳаббати ва садоқатидан бошламоғи керак.

2013 йилда Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтаришга асос бўладиган бир қатор муҳим вазифалар белгилаб берилган. Жумладан, ислохотларни ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш, қонунчилик асосини янада мустаҳкамлаш, белгиланган чора-тадбирларнинг ижро ҳоқимияти томонидан марказда ва жойларда бажарилиши устидан самарали назоратини йўлга қўйиш муҳимдир. Буларнинг барчаси юртимиз тараққиётини янада юқори босқичга олиб чиқади, албатта.

Мухтасар айтганда, 2013 йил нафақат номи билан, балки мазмун-моҳияти билан ҳам мамлакатимиз учун ободлигу фаровонликнинг янги уфқларини очадиган йил бўлиши, шубҳасиз.

*Ориф БЕРДИЕВ,
ҳуқуқшунос*

Jurnal 1925- yildan chiqa boshlagan

**O'zbekiston Respublikasi
Madaniyat va sport
ishlari vazirligi**

Tahririyat:

Bosh muharrir
vazifasini bajaruvchi:
Jalolbek YO'LDOSHBEKOV
Bosh muharrir o'rinbosari:
Manzura SHAMS
mas'ul kotib:
Komil JONTOYEV
fotomuxbir:
Mashrab NURINBOYEV
sahifalash va dizayn:
Azamat Fayzullayev
Nigina QODIROVA
navbatchi muharrir:
Shermurod SUBHON

Jamoatchilik kengashi:

Fotih JALOLOV
O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va
sport ishlari vazirining birinchi o'rinbosari

Mahmud ISMOILOV
O'zbek milliy akademik
drama teatri direktori

Dilora MURODOVA
O'zbekiston Davlat
konservatoriyasi rektori

Suvon NAJBIDDINOV
"Matbuot tarqatuvchi"
AK Bosh direktori

Abdulahob NURMATOV
Andijon viloyati hokimligi mas'ul xodimi

Baxtiyor SAYFULLAYEV
O'zbekiston Davlat san'at va
madaniyat instituti rektori

Norbek TOYLOQOV
Pedagogika fanlari doktori, professor

Azamat HAYDAROV
"O'zbeknavo" estrada birlashmasi
Bosh direktori

E-mail: gulistonjurnali@mail.ru

Ushbu sonda:

Ziyodulla HAMIDOV
*Navoiyning ma'nodosh so'zlardan
foydalanish mahorati*

Dilfuza KENJAYEVA
Muqaddas burch

Zahiriddin Muhammad BOBUR
Gulning ozori bu bo'lsa

Muhammad ISMOIL
Marra

Ibrohim G'AFUROV
Ayollik peshonasi

Yoqutxon ERKABOYEVA
E'tibor va e'tirof

Sakina MUHAMMADJONOVA
Reklama ham san'at

Bichimi 60x84, Buyurtma №24. Adadi: 2257 nusxa. Hajmi 6 b.t.
Bosmaxonaga 19.02.2013- yilda topshirildi. Bosishga 19.02.2013- yilda ruxsat etildi. Tahririyat
manzili: Toshkent – 100000, Buyuk Turon ko'chasi, 41- uy. Tel: 233 25 66, 233 27 94.
O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 0517- raqamli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.
Jurnal «Muharrir» nashriyoti matbaa bo'limida chop etiladi.
Bo'lim manzili: 100060, Toshkent shahri, Elbek ko'chasi, 8- uy.

*Beg'ubor qish ziynati,
Oppoq, oydin tiynati.
Ko'tara olmay qorni,
Chorlar zamin bahorni...*

Nurlar muhandisi

Исми жисмига монанд равишда обод масканга айланган Нуробод маҳалласининг бундан 50-55 йил аввалги қиёфасини тасвирласак, ёш замондошларимиз эртақ сўйлаясизми, деб бизга ишонмасликлари мумкин. 59-разъезд, яъни қарама-қарши йўналишда келаётган поездларнинг бири захира йўлга ўтиб, иккинчисига йўл бўшапти берадиган манзилгоҳ. Бу жойда темир йўлнинг стрелкачиси ва вагонлар кузатувчиси яшайдиган ягона гиштлик бино, унинг орқасида эса маҳаллий темирйўлчилар турадиган икки-учта етўла. Мана шу ертўлалардан бирида, айна киш чилласида Обида момони дард тутиб қолади. Мамлакат урушдан чиққан. Хўжалик (оила) абгор. У пайтда коммунистларнинг, бизга бойлар керак эмас, ҳаммани тенг қиламиз, деган сиёсати амалда. Ейиш-ичиш ҳам шунга яраша бўлгани учун Обида момонинг тўлғок дарди оғир кечади. Худди Чингиз Айтматов киссаларида ёзилганидек, оиланинг эркаги темир йўл назоратчиси, акаси бекат раҳбари. Ертўланинг бир томонида Шойимовлар оиласи рўзгор қилади. Иккинчи томони сигир-бузоқ учун оғилхона. Алпомиш достонидаги айтимларда ой-куни яқинлашган аёлга эркакларнинг шобири тегмасин, деб Бойбўри билан Бойсари овга чиқиб кетган эди. Бизнинг қахрамонларимиз эса секундига 20-22 метр тезликда эсадиган Бекобод шамолидан бошлари айланиб, ертўланинг атрофида

айланаверишади ва доя кампир ҳам ночор аҳволга тушиб қолганидан сўнг келинини кўрпага ўрайдида, поездга ортиб Бекобод шахридаги музофотда ягона беморхонанинг туғруқ бўлимига олиб боришади. Аёл шу туфайли бир ўлимдан қолиб, эсон-омон ёруғликка чиқиб олади. Бироқ уруғ-аймоғи ичида биринчи бўлиб туғруқхонада фарзанд кўрган ўзбек онаси бўлгани учун ҳаммадан ийманар, ҳатто умр йўлдошининг ҳам юзига тик қаролмас эди. Айна пайтда шу ўғилни улғайтириб, элга кўшиб Ўзбекистон қахрамони қилган ҳам Обида момо билан Исмаат бобо бўлади.

Бўладиган бола бошидан маълум, деганларидек, биз сўзламоқчи бўлган инсон – Ўзбекистон қахрамони Шойимов Мирзааҳмад ака ҳам болалик пайтларидан уйи яқинида қурилиши кетаётган иссиқлик электр станциясида ишлашни орзу қилган экан. Бу ўшандаёқ унинг бутун тақдирини тайин этган касб танлови эди аслида.

Айна мақсад йўлида тинимсиз изланди ва орзулари рўёбига эришди. Бугун бу заҳматқаш инсон ўн набиранинг бобоси. Лекин ҳамон изланишда. Элга нафим тегсин, нурчилар каторида биринчи қахрамонлик менага насиб этган экан, шунга яраша иш қилай, деб ҳаракат қилади.

Биз у киши билан танишиш, журналхонларимизга танитиш учун Мирзааҳмад ака туғилиб ўсган юрт – Сирдарёнинг Ширин шахрига бордик. Тасодифан қахрамонимизга тегишли бир тадбирнинг устидан чиқиб қолибмиз. Бу маросимда корхонанинг мамлакат микёсидаги мавқеига дахлдор кўп яхши гаплар айтилди. Улар орасида Сирдарё иссиқлик электр станцияси қурилишининг бошидан

охиригача қатнашган бетончилар бригадаси собиқ бошлиғи Ўрозали Исматуллаевнинг гапи қаттиқ таъсир килди: “Менинг бригадам бир кунда юз тоннагача бетонни қабул қилиб, шу корхонанинг пойдевори ва ҳавозасини курганмиз. Ташқарида энг қора ишларни биз қилар эдик. Лекин қора кўз, қора қошлардан ичкарига (дирекцияга) ишга ўтиб, бошқарув пултини эгаллаган биринчи ўзбек мана шу ҳамқишлоғимиз Мирзааҳмад бўлади”.

Ўша даврда катта оғаларнинг маҳаллий миллатдан чиққан мутахассисни тан олиб, ҳақдор жойга ишга қабул қилишининг ўзи катта воқеа эди. Корхонанинг, унинг раҳбари мавқеига кўтарилган Мирзааҳмад аканинг тадбирида бу ҳақда сўрашнинг имкони бўлмади. Шу боис учрашувдан қониқмайроқ қайтдик.

...Аммо ҳар бир ишга масъулият билан ёндашадиган қаҳрамонимиз кунлардан бир кун: “Пойтахтдан мени йўқлаб келган журналистлар билан яхши гаплаша олмадим”, деган истихолода ўзи таҳририятга бизни йўқлаб келиб қолди. Самимий ва бафуржа сўхбат давомида уни ўзимиз учун яна бир карра кашф этдик.

Инсоннинг муваффақиятларга эришувида унинг томирларида оқаётган қоннинг, аниқроқ айтадиган бўлсак, генетиканинг ҳам муҳим ўрни бор. Шу жиҳатдан қарасак, Мирзааҳмад акани зиёли аждодларига тортган, дейиш мумкин. Улар асли зоминлик бўлиб, тақдир тақозоси билан 1936 йилда Сирдарёни ватан ичида ватан тутишган. Мирзааҳмад ака 1953 йили ўша ерда туғилган. Катта отаси мулла Шойим бобо бобокалони Эгамбердибойга кенжа фарзанд бўлган экан. У киши юқорида таъкидлаганимиздек, Мирзааҳмад аканинг чин маънодаги зиёли аждодларидан бири бўлиб, Бухородаги мадрасада таҳсил олганлар. Мирзааҳмад аканинг отаси Исмаи бобо олти фарзанднинг бири бўлиб, меҳнатда товланиб ўсган. Ишига чин дилдан ёндашган Исмаи бобо болаларини ҳам шу руҳда тарбиялайди. Мирзааҳмад ака ва уларнинг укаларига оқсоқол амакилари Неъмат ота ҳам ғамхўрлик қилганлар. Чунки бу оилада фарзанд тарбиясига ҳамма баробар жиддий қарайди, ўзини масъул ҳисоблайди. Ана ўша инсон ака-укаларга маънавий ота бўлиб, уларнинг ўқишига ҳам оталари қатори ғамхўрлик қилган. Ва ҳар доим “Сизлар ўқишингиз керак, ҳамма ўқиши керак”, деб уларнинг кулоқларига қуйиб келган. Ўзининг ўғиллари билан бир қаторда Мирзааҳмад аканинг ҳам ўқишларини бевосита ўз назоратига олган.

Мирзааҳмад ака қишлоқ мактабидан анча савияси баланд бўлган Бекобод шаҳридаги мактабда ўқийди. Ўша мактабда ёш, кучли математика ўқитувчиси Исломов Абдуқаюм домла дарс бергани учун ушбу фанни қаттиқ қизиқиш билан ўзлаштиради. Абдуқаюм домла қаҳрамонимиздаги истеъдодни пайқаб, дарсдан кейин қўшимча шуғулланган. Шунчаки мактаб дастурини ўқитиб қўя қолмасдан, ёш шогирди кўнглида

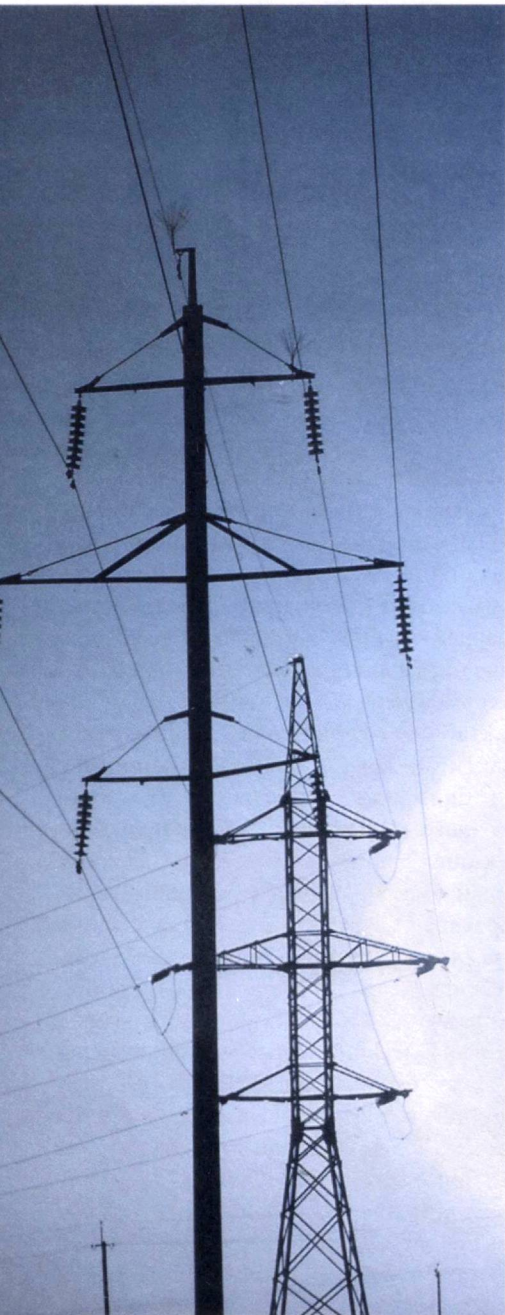

математиканинг қизиқарли оламига муҳаббат уйғота олган. Шу сабабдандир мактабни тугатиш арафасида Мирзааҳмад ака олий ўқув юрларида ўтиладиган мавзуларни ҳам мукамал ўзлаштириб, дарсликларни яхши бадий асардек эҳтирос билан ўқий олар эди. “Бугун ҳам бу азиз инсон яхши кунларимда мен билан бирга”, дейди қаҳрамонимиз устози ҳақида.

Тез орада мактабни битириб, олий ўқув юртига ўқишга кириш вақти ҳам келади. Аммо қаҳрамонимиз қаёққа боришни билмайди. Уқувсизлик ёки ҳали мақсаднинг тўла шаклланмагани сабаб эмасди бунга. Тошкентга ўқишга кириш ҳаммага ҳам мумкин бўлмаган имтиёздай, бундай ниятни отага айтиш юрак дов бермас жасоратдай туюларди унга. Бунда ҳам яна Абдуқаюм домла кўллади уни. “Уйингнинг ёнгинасида дунё микёсида аҳамиятга эга катта қурилиш бўляпти. Тез орада бу ерга маҳаллий кадрлар керак бўлади. Математикага уқувинг бор. Шу йўналишдаги ўқув юртига ҳужжат топширсанг, албатта, институтга ўқишга кириб кетасан!” – дейди домла ва ўқувчисининг отаси билан гаплашгани уларникига келади. Ота рози, бироқ бир оз иккиланиш бор. Негаки, ўша пайтлар бу қишлоқларда Тошкентда ўқиш у ёқда турсин, у ерга бориб-келишнинг ўзи катта ҳодиса эди. Амакиси Неъмат бобо ҳамма иккиланишларга чек қўяди: “Топшир! Кириб кетасан, билиминг ёмон эмаску!” Бу – Тошкентга йўлланамадай эди.

– Абдуқаюм домла отам билан биргаликда Тошкентдаги институтга ҳужжатларимни топширишга келдилар. Бу мен учун катта туртки бўлди. Политехника институти (ҳозирги ТошДТУ)нинг Энергетика бўлими электростанция ихтисослигига ҳужжат топширдим. Ҳужжатни топширгач, менда қатъият пайдо бўлди. Кирилмаслик тўғрисидаги ҳадиқлар ўрнини “бу ердагилар ҳам билса, менчалик билар” деган ишонч эгаллади. Чунки соҳага оид дарсликларни шунчаки ўқиб эмас, уқиб олган эдим...

Мирзааҳмад мутахассислик фанларидан учта беш, ишондан тўрт баҳо билан ўқишга қиради. Ўттиз уч нафар курсдошдан еттитасигина ўқишни битириш-

га муваффақ бўлади. Ўша етти тачин маънодаги илм толибларининг орасида, табиийки, Мирзааҳмад ҳам бор эди. Бой бўлмаса-да, тўқ отаси, қолаверса, уруғидаги ягона талабани қўллашга тайёр яқинлар шу даражада катта ёрдам беришадики, унинг ўқишдан бошқа ташвиши бўлмаган, десак қахрамонимизга хос бир жихатга парда тортиб қўйган бўламиз. Чунки яхши тайёргарлиги бор ҳар қандай толиб институт остонасини хатлаб ўтиши мумкин ва уни бир амаллаб тугата олади. Лекин ўзига ишонган мутахассис бўлиш учун алоҳида кўникма ва лаёқат керак бўлар экан. Мирзааҳмад бу ҳулосага келгунча ҳаёт мактабининг оғир имтиҳонларини топширишга мажбур бўлди ва синовлардан муваффақиятли ўта олди.

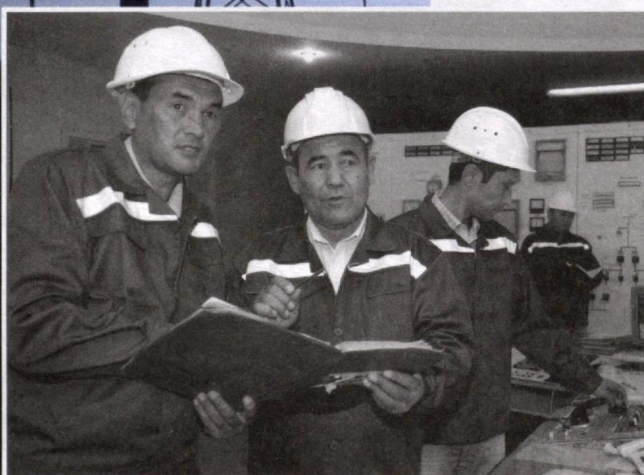
1972 йили энди ҳавасманд болакай эмас, анчайин касбий кўникмаларга эга мутахассис сифатида Сирдарё ИЭСни яна бир бор томоша қилди. Энди унинг кўнглидаги орзу қатъий, асосли режага айланган эди. 1973 йили уни ўқишдан ишлаб чиқариш амалиётини ўташ учун Ленинград (ҳозирги Санкт-Петербург) шаҳрига юборишади. Ҳар бир ишга сидқидил, ҳалол ёндашишга ўрганган Мирзааҳмад бу ерда ҳам ўз эътиқодига содиқ қолди. Амалиёт давомида ишлаб чиқаришдаги қурилмаларни синчиклаб ўрганди. 1974 йили амалиёт якунида у тайёр мутахассис даражасида эди. Уни

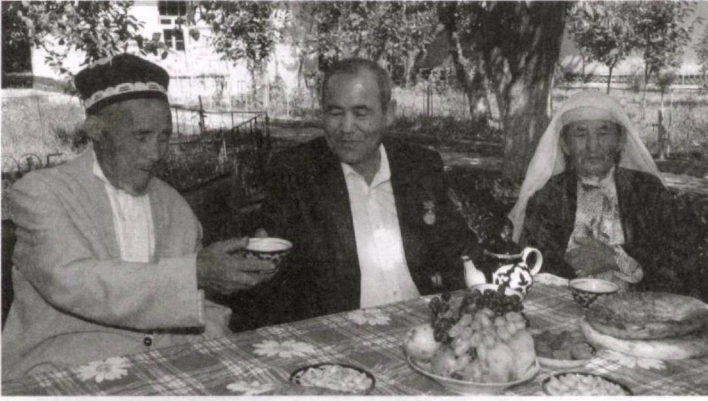
Фарход ГЭСига ишга жўнатишади ва у ердаги мутасаддилар олий маълумотли мутахассисни чилангарликка ишга қабул қилишади. Ўзи орзу қилгани Сирдарё ИЭСга эса тажрибаси етишмаслигини баҳона қилиб ишга олишмайди.

Бу ҳол бошқа одамнинг кўнглини чўктириб қўйиши мумкин эди. Бироқ Мирзааҳмад ака бу синов даврида тажриба орттирди, касбий маҳоратни мукамаллаштирди. Ниҳоят, 1976 йили кўплаб имтиҳон ва синовларни муваффақиятли топшириб, Сирдарё ИЭСга ишга ўтди.

Бу ерда ҳам фаолиятини чилангарликдан бошлади. Ўша пайтлар корхонадаги бошқа миллат вакиллари маҳаллий мутахассисларга жуда ишончсизлик билан қарар, уларни масъулиятли юмушлардан ихота қилар эди. Бироқ бу тамойил негадир Мирзааҳмад акада ишламади. Ундаги назарий билим, ишлаб чиқаришдаги орттирилган тажриба, тўла асосга эга қатъий ишонч ўз кучини кўрсатди. Узок вақт зимдан синаб юрган малласоч мутасаддилардан бири уни смена навбатчиси лавозимига тавсия этишга мажбур бўлди. Чунки Сирдарё шароитида амалда саноатга ва аҳолига электр энергияси бериб турадиган Иссиқлик электр станциясини собиқ марказдан келган мутахассислар билан тўла таъминлаш имконияти йўқ эди.

Ишни чилангар сифатида бошлаган қахрамонимиз шу тарика

бир қанча лавозимларда хизмат қилиб келди. Қизиғи, Мирзааҳмад ака ҳар сафар смена навбатчиси лавозимида иш ўрганиб олгач, бошқа цехга оддий чилангар лавозимига ўтар, бу ерда ҳам қисқа вақт ичида смена ёки цех бошлиғи лавозимини эгаллар эди. Аини ишлаб чиқаришга дахлдор барча жабҳалардаги ишнинг нозик жиҳатларини шу тариқа эгаллаб олди. Бизнингча, меҳнат романтикаси деганлари шу бўлса керак.

– Муҳандис нафақат иссиқлик қувватини, балки сув ва газ хоссалари ва шулар каби кўплаб бошқа соҳаларни ҳам билиши керак. Шунинг учун ҳар куни икки соат вақтимни китоб ўқишга ажратаман, – дейди Мирзааҳмад ака. Ҳали Сирдарё иссиқлик электр станциясини жаҳон ўлчамлари даражасига етказиб олиш учун кўп иш қилишимиз керак...

– Худога шукур, отам бор. У киши мени борди-келди, тўй-ҳашамдан озод қилган, тўлиқ ишимга беришимга имкон яратиб берди. Отам борлиғи, оилам ёлғиз эмаслиғи учун мен бемалол иш юзасидан сафарларга ҳам ортимга қарамай кетавераман.

Мирзааҳмад ака кўп кезган. Сафарлари ҳам, табиийки, иши билан боғлиқ. Россия ва Озарбайжон ИЭСларига бориб, улардаги модернизация жараёни билан яқиндан танишди. Бунда ўзининг айтишича, технологик янгиланишларнинг ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишдаги ўрнига алоҳида эътибор қаратади. Негаки, ишлаб чиқариш технологиясига жорий қилинган ҳар бир янгилик харажати камайтириб, самарадорликни ошириши шарт. У киши шунчаки янгилик учун янгиланишнинг тарафдори эмас. Юқорида айтганимиз жойларни бир йил ўрганганининг ўзиёқ Мирзааҳмад аканинг ўз ишига нақадар жиддийлик билан ёндашишини кўрсатади. Кўп кўриб, ўрганиб, энг фойдали таклифни танлаб, пировардида модернизацияга тайёргарликни бошлаб юборди. Чунки ИЭСдаги энергоблоклар қирқ йилдан буён ишляпти. Уларни замонавий, камхаржлари билан алмаштириш керак. Бунда ёқилғи бир неча баробарга иктисод бўлар экан. Қаҳрамонимиз ана шу “баробарлар” ортида ёнимизга қолаётган миллиардларни кўра олади. Шунинг учун у 5-10 энергоблокларни фойдаланишга топширишда муҳандис сифатида фаол иштирок этди. 7-8 энергоблокларни модернизация ва

реконструкция қилишга бош-кош бўлди. Бу муҳим технологик жараён ҳозир ҳам давом этмоқда. Ҳукумат дастурига кўра, 2015 йилгача энергетика тизимида замонавий технологиялар татбиқ қилиниб, электр энергияси ишлаб чиқаришнинг арзон усулларига ўтиш режалаштирилган. Мазкур лойиҳа қиймати 14 миллион АҚШ долларига тенг. Бу масъулиятли ишни Мирзааҳмад Шойимов етакчилигидаги З. Отаев, О. Хайруллаев, Ғ. Хўжақулов, Ш. Бойназаров, В. Юсупов каби билимдон ёшлар бошлиқ 2250 кишилик жанговар жамоа зиммасига олган. Улар корхона раҳбари М. Шойимовга берилган Ўзбекистон қаҳрамони юксак унвонини корхона жамоасига билдирилган юксак ишонч сифатида қабул қилиб, ўзгача ғайрат билан меҳнат қилмоқдалар. Чунки нурхонанинг ҳар бир ишчиси янгиланишлар туфайли йилига 16 эмас, 17 миллиард квт. соат электр энергияси ишлаб чиқарилса, ҳам мамлакат бой бўлишини, ҳам ўзининг даромади кўпайишини яхши билади. Яхшилик, тараққиёт йўлида қилинган меҳнат ҳеч қачон ерда қолмаслигига улар етакчилари Мирзааҳмад Шойимовнинг ҳаёти ва фаолияти мисолида катта ишонч ҳосил қилдилар. Келажакка, истиқболга тикилган бу ишонч Сирдарё ИЭС жамоасининг бугунги кундаги энг катта бойлиги ҳисобланади.

...Отаси Исмаи бобо қирқ йил темир йўлда ишлаган. Саксондан ошган отанинг ҳамон кўли ишда. Отанинг ўғилларига берган энг асосий насиҳати ишига нисбатан фирромлик қилмаслик. Ҳар доим ҳалол бўлиш. Бу Шойимовлар ҳонадонининг турмуш тарзига айланган. Ҳикоямиз бошида айтганимиз қум барханлари орасидаги ертўлалар ўрнида барпо этилган Нуробод маҳалласининг ҳашаматли мактаби, Қишлоқ врачлик пункти, Спорт мажмуаси ва бири биридан шинам уй-жойлари нурчилар юрти — Ширин шаҳрининг энг файзли гўшаларидан ҳисобланади. Нурободликлар мустақиллик туфайли ўз маҳаллаларида юз бераётган яхши ўзгаришлардан ҳақли равишда фахрландилар. Бу ифтихор ўзларидан чиққан Қаҳрамон туфайли янада кучланди.

*Абдухалиқ АБДУРАЗЗОКОВ,
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ*

Navoiyning ma'nodosh so'zlaridan foydalanish mahorati

Ўзбек адабий тилининг шаклланишида Алишер Навоийнинг ўрни бекиёс. Шоир қаламига мансуб назмий ва насрий асарлари ҳам бадиий, ҳам ғоявий-маънавий жиҳатдан юксак савияда ёзилганлиги сабабли, ўзга минтакаларга тез ёйилди, илм аҳлининг диққатини қозонди. Натижада унинг асарлари асосида тузилган қатор луғатлар ва грамматикага оид тадқиқотлар юзага келди.

Таъкидлаш лозимки, Навоий асарлари тилида истеъмолда бўлган сўз бойлигининг катта қисмини маънодош сўзлар ташкил этади. Шоирнинг “Сабаъи сайёр” асарида қўлланган маънодош сўзларни семантик йўналишда тадқиқ этиш, шубҳасиз, навоийшуносликка муайян улуш бўлиб қўшилади.

Араб, форс ва ўзбек тилларининг лисоний хусусиятларини мукамал билган сўзшунос шоир “Сабаъи сайёр” дostonида ушбу тиллардаги маънодош сўзлардан кенг фойдаланган. Матндаги ҳар бир сўз ва иборалар фикрнинг жозибадорлиги, нутқнинг ранг-баранглиги учун хизмат қилган. Муаллифнинг бу саъй-ҳаракати, биринчидан, ижодда ёхуд ифодада такрорнинг олдини олиш, иккинчидан, маънодош сўзларни таносиб ва меъёрига қараб ўз ўрнида қўллаш, учинчидан, нутқда мавжуд маънодош сўзларни танлаш ҳамда шу усул билан китобхоннинг луғат захирасини бойитиш мақсадида юзага келган.

Асар тилида предметни ифодаловчи сўзлар синонимиясига нисбатан шахсни ифодаловчи сўзлар синонимияси камроқ учрайди. Шахсни ифодаловчи сўзлар «ким?» сўроғига жавоб бўлиб, қуйидаги синонимик қаторлар мазкур гуруҳ сирасига мансуб:

эл (ўзб.), улус (мўғ.), халқ (ар.), раият (ар.)

ёр (ўзб.), маҳбуб (ар.), дилдор (форс.), дилбар (форс.), нигор (форс.), маҳваш (форс.), гул (форс.), париваш (форс.), санам (ар.)

подшоҳ (форс.), шоҳ (форс.)

ўғил (ўзб.), валад (ар.)

башар (ар.), киши (ўзб.), одам (ар.), инсон (ар.)

йўлдош (ўзб.), ҳамроҳ (форс.)

Ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғатида халқ, халойиқ, эл, улус, мардум синонимик қатори берилган бўлиб, у бирор давлат, мамлакат, юртда яшовчи (шу давлат, мамлакат, юртга мансуб) аҳоли маъносини ифодалаш ифодаланган.

Халқ (ар.) лексемасининг синонимик қатори улус (мўғ.), эл (ўзб.), раият (ар.) бўлиб, “Сабаъи сайёр”да улардан унумли фойдаланилган:

*Гарчи тун бўлди халқ аро парда, Сурдилар
теградин улусни йироқ;*

*Ки халойиқда қийлу қол недур, Эл илик сунди
қилгали бедод; Олам аҳли раиятинг бўлубон...*

“Сабаъи сайёр” асари тилида маъшуқа, ёрни ифодаловчи сўзлар синонимияси ҳам мавжуд бўлиб, унда муаллифнинг нутқ бойлиги яққол кўзга ташланади: ёр (ўзб.), маҳбуб (ар.), дилдор (форс.), дилбар (форс.), нигор (форс.), маҳваш (форс.), гул (форс.), париваш (форс.), санам (ар.).

Ҳозирги ўзбек тилида ушбу маъно севгили, маҳбуба, ёр, нигор, дилдор синонимик қаторидаги лексемалар билан ифодаланади.

Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, юқорида санаб ўтилган синонимик қатордаги лексик бирликларнинг

истеъмол доираси кенг бўлиб, барчасидан асарда фаол фойдаланилган. Ўзбек адабий тилида ёр (форс.) лексемасининг қуйидаги маънолари мавжуд: 1. Дилдан яқин киши, дўст, муҳиб; 2. Севгили, маъшук, маъшуқа. Кузатишлардан маълум бўладики, “Сабъаи сайёр”да ёр лексемаси фақат юқорида кўрсатилган иккинчи маънода қўлланилган:

*Лекин айлаб Хито йўли сари азм,
Хабаре ёрдин тонай деб жазм. (82)*

Махваш (форс.) лексемаси жамоли ойга ўхшаш, ойдек гўзал, ой жамол, махпора маъносини ифодалайди:

*Шавқ ўти ичра шоҳи озода
Махвашидин тилар эди бода. (91)*

Дилбар (форс.) лексемаси қуйидаги маъноларни ифодалайди:

1) сифат: дилни мафтун этадиган, ўзига тортадиган, ёқимли, гўзал, дилрабо; от: гўзал ёр, маъшуқа, махбуба.

2) сифат: гўзаллиги, хушмуомалалиги ва назокати билан эс-хушни оладиган; жонон, жонона.

Шунингдек, асарда гул, гуландом, париваш каби лексемалар ҳам гўзал ёрни ифодалашда қўлланган. Одам – одамзод – киши – инсон – кимса – башар синонимик қатори фикрлаш, сўзлаш, қурол яшаш ва ундан фойдаланиш қобилятига эга бўлган жонли мавжудот маъносини билдиради. Одам, инсон сўзлари фикрлаш, сўзлаш, қурол яшаш ва ундан фойдаланиш қобилятига эга бўлган жонлининг умумий номи маъносида ҳам қўлланади. Киши, кимса, башар сўзлари бу маънода қўлланмайди. Инсон ижобий кўтаринкилик оттенкасига эга. Кимса жуда кам қўлланади. Башар эса поэтик услубга хос.

«Сабъаи сайёр» асари тилида киши (ўзб.) – одам (ар.) – башар (ар.) – инсон (ар.) синонимик қаторидаги лексик бирликлардан ўринли фойдаланилган:

*Ҳар неким, одами хаёл этгай,
Ё неким эл гумонига етгай. (181),
Ҳаққи, инсонни қилди маҳрами роз,
Авлиё демайинки, жинси башар,
Бир киши бир қучоқ йигоч тўкти. (225)*

«Сабъаи сайёр»да ўзбекча ўғил ҳамда арабча валад лексемалари синонимик қаторни ташкил этган. Ўғил лексемаси эр жинсидаги бола (фарзанд)га нисбатан қўлланилади. Масалан:

*Балки одам ўгуллуғундин шод,
Валадинга жаҳон эди авлод. (21)*

Бунда Навоий бир байтнинг ўзида такрордан қочиш мақсадида ўғул – валад синонимларидан фойдаланган.

“Сабъаи сайёр” асари тилида шахс отини ифодалашда подшоҳ (форс.) – шоҳ (форс.) синонимик қаторидан фойдаланилган бўлса, бошқа асарлари тилида давлатпаноҳ (подшоҳ, ҳукмрон), доро (шоҳ), жаҳонбон (подшоҳ), жаҳондор (жаҳонни эгалловчи, подшоҳ), жаҳонпаноҳ (подшо), тахтнишин, тожвар, фиръавн, ходив, хон, шахриёр, мулкпаноҳ каби лексемалар ҳам қўлланилган.

Алишер Навоий эски ўзбек адабий тили хазинасини нафақат янги ясалмалар, балки ўзга ноқардош тиллардан ўзлашган сўзларни ўз асарларида фаол қўллаш, уларга янги-янги маъновий вазифалар юклаб, бойитишга муяссар бўлган.

Алишер Навоий синоним сўзлар ичидан тасвир мақсади ва руҳига мувофиқ келадиган аниқ сўзни топиб «Сабъаи сайёр» достонида қўллашга ҳаракат қилган, шу тариқа қаҳрамонлар руҳияти ҳамда тасвир объектининг энг кичик қирраларигача реал кўрсатиб беришга интилган. Шоир асар тилида ифодаланаётган мазмун учун икки ёки ундан ортиқ маънодош сўздан энг мақбул бирини танлашдан ташқари айни бир байтнинг ёки матннинг таркибида икки ёки ундан ортиқ маънодош бирликларни бадий тасвир мақсадига уйғун ҳолда қўллаган.

Шоир лексик синонимлардан тил бирликларининг такрори натижасида юзага келадиган ифода камбағаллиги ва рангсизлигидан қочиш, тасвир объектига эътиборни жалб қилиш мақсадида фойдаланган.

Алишер Навоийнинг бадий тил борасидаги устунликларидан бири шундаки, фақат тилда мавжуд бўлган, тайёр синоним сўзлардан фойдаланиб қолмасдан, бадий тасвир эҳтиёжига кўра синоним бўлмаган сўзларни ҳам шундай қўллайдик, бу сўзлар ҳам матнда худди синоним сўзлар каби идрок этилади.

Навоий асари тилида истеъмолда бўлган синоним сўзларнинг баъзилари ҳозирги ўзбек адабий тилида маълум даражада архаиклаша бошлаган. Уларга тааллуқли маъноларни ифодалаш хорижий тиллардан кирган ўзлашмалар зиммасига тушган.

Хулоса қилиб айтганда, Алишер Навоийнинг “Сабъаи сайёр” асари тили қаҳрамонлар руҳияти ҳамда тасвир объектини аниқ кўрсатиб беришга ҳаракат қилинганлиги сабабли синоним сўзларга бойдир.

Зиёдулла ҲАМИДОВ,
ЎзМУ доценти

MUQADDAS BURCH

Она юртимиз ҳар доим ўзининг мард, жасур, фидойӣ фарзандлари билан фахрланиб келган. Улар ота-она ва оиласини, юрт тупроғини муқаддас

билиб, Ватан ҳимояси учун доимо шай туришни бурч деб ҳисоблаган. Ватанни ҳимоя қилиш асосан йигитларимиз зиммасида бўлганлиги боис, оилаларда ўғил болалар тарбиясига алоҳида эътибор берилган: уларни мустаҳкам иродали, катъиятли, юрт иши учун фидойӣ этиб тарбиялашга ҳаракат қилинган. Бундай инсонларни эл-юрт ардоқлайди. Улардаги юртга вафодорлик фазилатлари ёш авлод учун ибрат мактабига айланади.

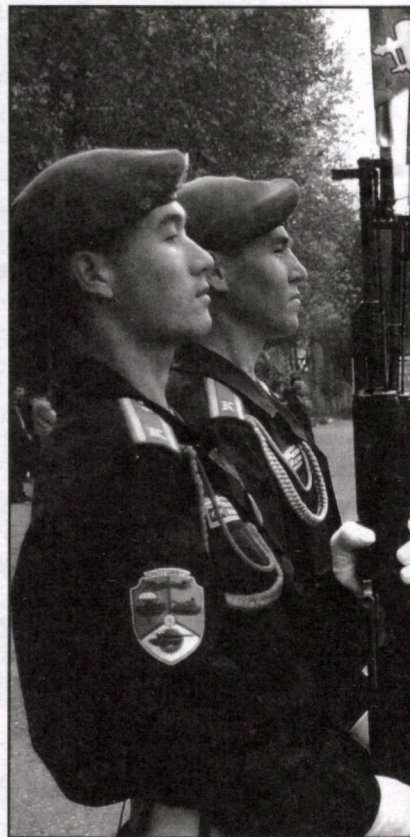
Халқимизнинг тинч ва осуда ҳаётини таъминлаш мустақилликнинг дастлабки кунларидан давлат сиёсатининг устувор йўналиши этиб белгиланди. Собик иттифокнинг таъсири пасаймаган, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий қийинчиликлар авжга чиққан оғир бир шароитда мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, Ватанимиз хавфсизлигини таъминлаш йўлида дадил қадам қўйилди: 1991 йил 6 сентябрь куни Президент Ислам Каримовнинг “Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигини тузиш тўғрисида”ги Фармони эълон қилинди. Давлатимиз раҳбарининг ташаббуси, катъияти ва жасорати билан 1992 йил 14 январдан мамлакатимиз ҳудудида жойлашган барча ҳарбий гузилмалар Ўзбекистон Республикаси юрисдикциясига ўтказилди. Худди шу куни миллий армиямизга асос солинди. Ана шу тарихий сана – 14 январь мамлакатимизда Ватан ҳимоячилари куни сифатида кенг нишонланади.

Мустақиллик йилларида “Ўзбекистон Республикасининг Ҳарбий доктринаси тўғрисида”, “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”, “Мудофаа тўғрисида”, “Ўзбекистон Республикасининг Миллий хавфсизлик концепцияси тўғрисида”ги қонунлар ҳамда бошқа кўплаб ҳужжатлар қабул қилинди.

Бундай чора-тадбирлар самараси ўлароқ Ўзбекистон Республикаси Қуролли кучларининг ҳарбий қудрати ва имкониятлари сезиларли дара-

жада ошди, соҳада жиддий ўзгаришлар рўй берди. Мамлакатимиз мудофаасига энг замонавий ҳарбий техника ва қурол-аслаҳалар жалб этилди. Ҳарбий таълимни ислоҳ қилишга катта эътибор қаратилди. Олий ҳарбий таълим тармоқлари кенгайтирилиб, миллий кадрлар тайёрлашнинг ўзига хос тизими яратилди. Шунингдек, профессионал мутахассисларни тайёрлашга ихтисослаштирилган, замон талабларига жавоб берадиган сержантлар тайёрлаш мактаблари ташкил этилди. Мамлакатимиз мудофаа қудратини мустаҳкамлаш, сарҳадларимиз дахлсизлигини ва хавфсизлигини таъминлаш йўлида хизмат қилаётган Ватанимиз ва мустақиллигимиз ҳимоячилари, хусусан, сержантлар учун қатор имтиёзлар яратилди.

Юртимиздаги барча олий ҳарбий билим юрларида ҳарбий ўқув ҳамда тайёргарлик илм-фан ва техниканинг илғор ютуқлари асосида олиб борилмоқда. Давлатимиз раҳбарининг тегишли фармон ва қарорларига мувофиқ ҳарбий хизматчиларнинг жанговор тайёргарлик дастурлари изчил амалга оширилмоқда. Ёшларимиз ҳарбий ихтисосликларни чуқур ўзлаштириб, юқори касб маҳорати ва тайёргарликка эга бўлиши учун барча шарт-шароитлар яратилди. Ҳарбий хизматни ўташ шароитини яхшилаш ҳамда Ватан ҳимоячиларига ҳар томонлама ғамхўрлик кўрсатиш борасидаги ишлар кўлами тобора кенгаймоқда. Ватан ҳимоячиларини уй-жой билан таъминлаш, ҳарбий шаҳарчалар куриш ва мавжудларини реконструкция қилиш, ҳарбийларга малақали тиббий хизмат кўрсатиш давлатимизнинг доимий эъти-

борида. Бугун курулли кучларимиз сафида хизмат килиш йигитларимиз учун эзгу орзу, том маънодаги шон-шараф ишига айланди. Ҳозирда армия сафидаги ўғлонлар нафақат жисмонан бақувват, балки энг замонавий ҳарбий техника ва технологияларнинг сирасорларини пухта эгаллаган, юксак ақл-заковат, интеллектуал салоҳият, мустаҳкам иродага эгадирлар. Уларнинг қалби ва онгида ватанпарварлик, фидойилик, Ватани ва халқига садоқат каби фазилатлар

мустаҳкамланаяпти.

Курулли кучлар соҳасида улкан ютуқларни қўлга киритиб, илғорлар сафидан жой олаётган ҳарбий хизматчиларнинг сони тобора ортиб бормоқда. Бу улар қалбида Ватанга муҳаббат, тинчликка, хурликка муносиб посбон бўлишдек туйғулар мужассам эканлигидан далолатдир.

Дилфуза КЕНЖАЕВА

МУСТАҚИЛ ЮРТ ЎҒЛОНИМИЗ

(Аскарлар кўшиғи)

*Бошда паноҳ мустақил, ҳур юртимиз,
Бизни қўллар бахтимиз, Қомусимиз.
Эл ичра сақлаймиз ор-номусимиз,
Мустақил юртининг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

*Жаҳонга йўл олишга бор ҳақимиз,
Миллионлар ичида бор ҳуқуқимиз.
Ғолибликни олмай йўқ ҳақимиз,
Мустақил юртининг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

*Содиқ бўлай юртимга, бўлай огоҳ,
Ўзга юрт имконлари бўлмас паноҳ.
Бу юртга номардликнинг ўзи гуноҳ,
Мустақил юртининг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

*Оллоҳ назар солган юрт ўғлонимиз,
Юрт ишиқиди ёнмоқда юрагимиз.
Қўлда байроқ, мағрур юрт қалқонимиз,
Мустақил юртининг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

Жамила ОРТИҚОВА

Иқбол МИРЗО,
Ўзбекистон халқ шоири

Ўтинч

*Менким, Ёфас ўғли, сага қозони,
Тангри ёрлиг берди – бағри бут бўлдим.
Тарих отасининг бош қахрамони –
Олтойдан Ёйиққа тангрикут бўлдим.*

*Тойгоқ ўтлогиди ҳайдадим сурув,
Тангриотодан ошдим уюрим билан.
Қийқириб Бойкўлга ташладим зулув,
Даштларни уйғотдим сурурим билан.*

*Отдан ҳам эгардан тушмаган кезим
Ёғийлар қасд қилиб овора бўлди.
Илк бор узангини кашф этдим ўзим,
Душман ҳам отланиб сувора бўлди.*

*Дагдагамдан нусиб оқарди Эдил,
Кулсам, гумбуларди момақалдиқроқ,
Ўқларим ёғмурдек ёғилар эди,
Илкимда қиличдек чақнарди чақмоқ.*

*Тик туриб ухлашга ўрганди отим,
Совутга – кежимга кўникди тулпор.
Тинчлик учун уруш эди муродим,
Қураш учун яшаш ботурга шиор.*

*“Тўрт булунг қоп ёғий” қаттиқ замона,
Йиртқич ўкирикка тўлмишди очун.
Ер емиш сўрарди яна ва яна,
Чечаклар сувсинга сўрар эди хун.*

*Дили хун, бағри хун хун бўлдим охир,
Тинмади қонимга ташналаб ганим.
Гоҳ ёвни Ўқузга чўқтирдим бир-бир,
Гоҳ бошим ахтариб тентиди таним.*

*Эпкиндек чегара билмай ошиқдим,
Буюк девор ошдим лочин сингари.
От ила Қолизей йўлига чиқдим,
Фақат олга юрдим, босдим илғари.*

*Симобдек омонат, югурик қисмат,
Равнақнинг адоғи таназзул бўлғай.
Нечун самовотдан тўкилади гард,
Наҳот юлдузлар ҳам куйиб кул бўлғай?*

*Билга қозон эдим, Эр Тўннга эдим,
Қутлуг эсаргулар тескари эди.
Салтанатни ички терсчилик еди.
Сўнг ёғий босди-да, боғлади, кесди.*

*Кейин Энасойда кун кўрдим йиллаб,
Томирлар отга ем, менга ош бўлди.
Ўрхун битикларин чекурдим йиғлаб,
Битиктош бошимда қабртош бўлди.*

*Тангри рост келтурди, кўзимни очдим,
Эл кўзини очдим, сочдим ҳидоят.
Пок иймон, эътиқод шарбатин ичдим,
Қулоҳимни кийиб, йиғдим ҳикоят.*

*Мўзул ҳам, тотор ҳам ўз уруғимдан,
Қонида қоним бор, жонида жоним.
Ёрлиглик кимдан етур, ёвчилик кимдан?
Ўзинг мадад бергил, Соҳибқироним!*

*Улугбек Мирзоман, ўз кўлим билан
Ханжар чархлаб бердим Абдуллатифга,
Хонум деб енгимда сақладим илон,
Фақат юлдузларни солдим тартибга.*

*Навосиз улусга наво бахш этдим,
Занжирини узиб шер айлади жаҳад.
Қаъбада шох учун юкунмоқ эдим,
Этагимни босиб қолди пойи тахт.*

*Самарқандни қурдим, Кобул, Ҳиротни.
Барокўҳ тоғига солибмен хужра,
Обод эта келган байти горатни
Яна одам борми одамзод ичра.*

*Синдни кечиб ўтдим дилда яролар,
Ограда тош кесиб қудуқ кавладим.
Армоним тимсоли “Боғи вафо”лар,
Андижонга савол ҳиндий давлатим.*

*Кўкалдошим эди темурий меърож,
Кажрафтор фалакда кўёш терс юрди.
Саркаш шаҳзодалар талашаркан тож
Бек мадраса бузиб, мақбара қурди.*

*Юрак-юрагимдан сизар нолалар,
Боши қовушмаган аскар – кўшинмас.
Қуйдирар ўзимдан чиққан болалар –
Қирқ йил қайнаса ҳам қони кўшилмас.*

На туз бор сўзида, на нур юзида,
На журъат, на сабр, на адолат бор.
Табгач деганида титроқ тизиди,
Ўз туққан элида ўч – адоват бор.

Номимни йўқотдим, беном, бенишон
Пири комил дедим гайри даргани.
Ақлим бовар келмас, билмасман ҳамон
Тангри не сабадан мени қаргади.

Эмгак ила кечди қатор асрлар,
Арпа, бугдой сениб, хурофот йигдим.
Ёргучоқ хурофот эзди гижирлаб,
Тавофга хурофот тоғига чиқдим.

Ғаним ҳам, душман ҳам, ёғий ҳам, ёв ҳам
Ўзимга ўзимдир, ўзимга ўзим.
Сотқин руҳ қалбимга тикмишдир алам,
Жонимдан бошқасин кўрмайдир кўзим.

Увада булутдек изсиз, бесамар,
Унвони кўшқават султонлар қани?
Кўёшига кўланка солган рутбалар,
Шоҳлар, шаҳаншоҳлар, ҳоқонлар қани?

Қани ҳаёлотга сигмаган Турон,
Қани Нил сатҳини ўлчаган миқёс?
Қани қалъа олмоқ, беркитмоқ кўрган?
Асли унутилса, қайдадир қиёс?

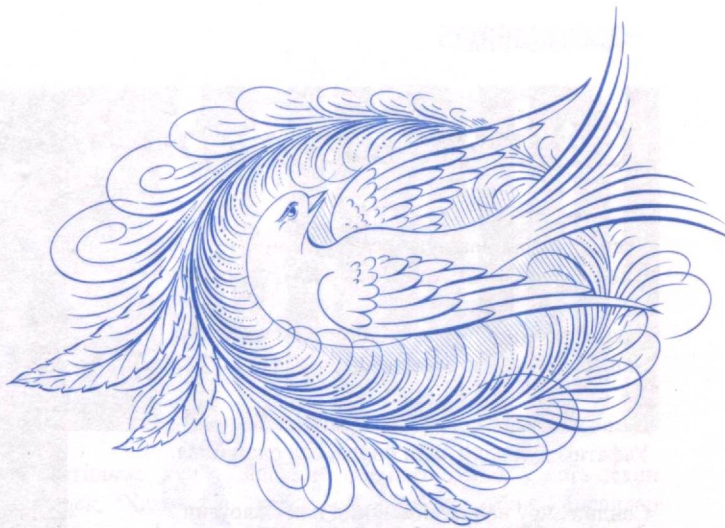
Чақмоқтош “қарс” этди – мана, Туркистон
Икки кафтим аро липилларди шам.
Дарёлар жўш урса, кўпирар уммон,
Мўғул, турк, чигатой, ўзбек бўлди жам.

Тиз чўк, деди зобит тиззамга тешиб,
Йўқсул, деб бўйнимга тавқини илди.
Музаффар кечмишини бўлгайми топиб?
Чорасиз бош эгдим, чор қатл қилди...

Менким, тарихларнинг бош саҳифаси,
Тунж асрин пичоғи ҳамон кўлимда.
Менким, Йилдиримнинг нўлат қафаси.
Олтун ўрдуларим тўзғоқ йўлимда.

Йигил, бирлаш, бир тан, бир жон бўл, элим,
Сабоқлари кофий зарбул замоннинг.
Сенинг сармоянгдир тажриба, билим,
Сен ҳам соҳиби бўл давру давроннинг!

Минг битта исмингни ёд этдим, Аллоҳ,
Раҳматингни ёғдир, бағри бут бўлай!
Ўзингсан бошпаноҳ, сен олампаноҳ,
Бахт бергил: мен яна Тангрикут бўлай!

Коса

*Нукусдаги Савицкий музейида
коса учун теридан тикилган гилоф бор.*

Бир тери ичиди неча бор озиб,
Неча бор семирар ушоқ мол, дерлар.
Ултонда аввал ҳам тузбўрон тўзиб,
Яна лим-лим тўлган Кўк Орол дерлар.

Умидим бор Тангрим марҳаматидан,
Қардошим хўрсинса, кўзим тўла ёш.
У ҳам бовурим деб тушиб отидан
Чинни косасида тутар гўжа ош.

Оёғим тағида кулдиргичим бор,
Битта жойни босиб туролмайман ҳеч.
Ахир, йўлларимда Хива интизор,
Ўшдаман сахарда, Мўйноқдаман кеч.

Кўшиқлар тўқийман оғир ва қувноқ,
Жон бериб тинглайман эл баётини.
Сафарда топганман, дўст қорақалпоқ,
Кўнғил косасининг эҳтиётини.

Устюрт чўлларида юрагим куйган
(Кўй юнгин жингала қилар бу офтоб).
Сарвиноз, қимизми, қимрондан куйгин,
Юрагим бугланиб кетади шу тоб!

Кўнғил кўнғилдан сув ичса қонажак,
Жонон коса бердим сенга, жонона.
Ажиниёз бўлиб сочайин чечак,
Розиман, кўлингда тўлсин паймона!

Тўнкариб кўйилган коса – ўтов бор,
Кўбиз бор, чанқовуз, шу-да чангароқ,
Ўртада муҳаббат ёққан олов бор,
Тутуни йўқ ҳисоб, чўғи ярқироқ.

Терисига сизмас дийдордан ўзбек,
Фироққа тополмас айни дам бардош.
Дўппимни кўйнимда сақлаганимдек
Қора қалпогингни асрагил, қардош!

Gulning ozori bu bo'lsa...

Улки йиллар, ойлар ўткаргай ғаму мотам била,
Шоду хуррам бўлмағай Наврўз ила, байрам била.

Улки давроннинг аёғидин дамо-дам қон ютар,
Нашъа топмас гар ичар ҳар давр жоми Жам била.

Дема, эй ҳамдам, диёру ёр сўзинким, менинг –
Улфатим йўқ олам ахли бирла, бал олам била.

Сендин айру найлагаймен ийд ила Наврўзни,
Ою йил хуштур сенинг бирла агар бўлсам била.

Тортиб афғон, ох уриб хижронда, Бобир йиғласанг,
Навҳа тузгай базми ғам ахли бу зеру бам била.

Ғурбатға солди чарх мени юз жафо била,
Ёд айла мен ғарибни гохи дуо била.

Беҳад вафоу меҳр санга кўрсатиб эдим,
Сен ҳам соғинғасен мени меҳру вафо била?

Чун қилди мени ул бути Чин зору мубтало,
Ишим менинг қолибтурур эмди худо била.

Кўрмон фарахни бир дам агар андин айрумен,
Билмон аламни, бормен анинг бирла то била.

Ул сарвға қарам қилибон еткур, эй сабо,
Бобир ниёзини ер ўпуб хуб адо била.

Қайси бир озорин айтай жонима ағёрнинг,
Қайси бир оғритғонин кўнглумни дей дилдорнинг?

Қайси бир бераҳлиғини молеи гумроҳнинг,
Қайси бир кажравлиғини чарҳи кажрафторнинг?

Қайси ҳасрат бирла армонин вафосиз васлнинг,
Қайси меҳнат бирла ранжин фурқати хунхорнинг?

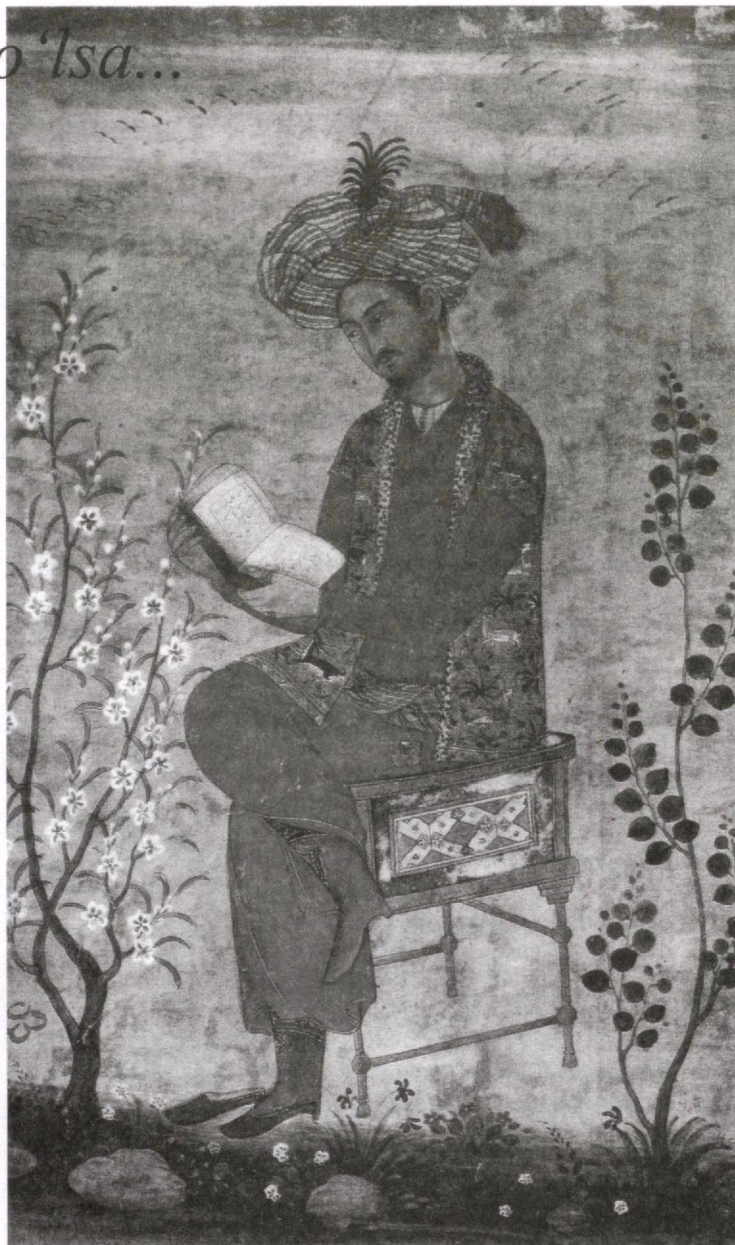
Ғурбат ичра, эй кўнгул, элдин вафо истарни кўй,
Чун вафосин кўрмадинг харгиз диёру ёрнинг.

Бобир, ул гул жавр этар, ағёрдин не яхшилиқ,
Гулнинг озори бу бўлса, ваҳ, не бўлғай хорнинг!

ФАРДЛАР

Ёр қадрин билмадим, то ёрдин айрилмадим,
Ёр қадри мунча ҳам душвор экандур, билмадим.

Кўзумнинг нури сен, кўнглум ҳузурин,
Таним хуррамлиғи, жоним сурурин.

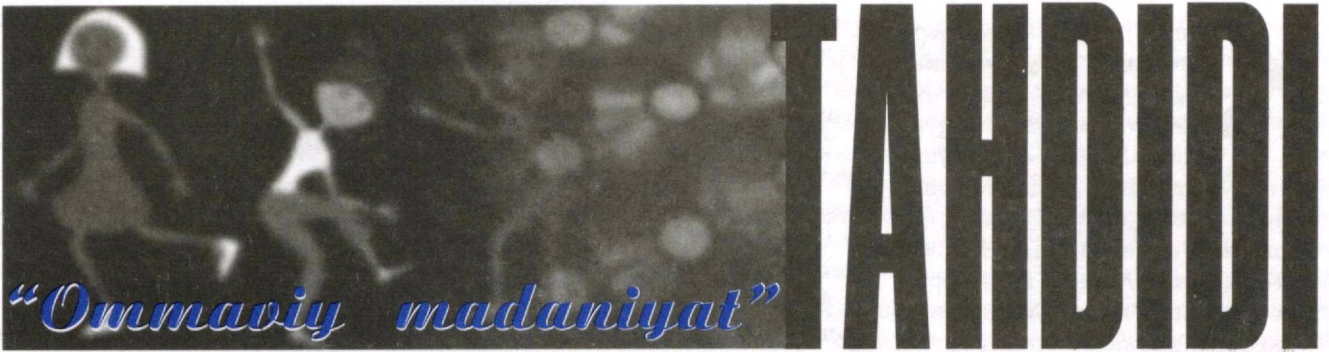

Заҳириддин Муҳаммад БОБУР

РУБОИЙЛАР

Жонимда менинг ҳаёти жоним сенсен,
Жисимда менинг руҳи равоним сенсен.
Бобирни сенингдек ўзга йўқ ёри (азизи),
Алқиссаки, умри жовидоним сенсен.

Эй гул, не учун қошингда мен хор ўлдум?
Юз меҳнату андуҳ била ёр ўлдум?
Васлинг била бисёр севиндим аввал,
Ҳажринг била оқибат гирифтор ўлдум.

Хозирги даврга келиб “оммавий маданият” турли жамиятларда ўз ўрнини эгаллаб улгурди. Унинг якин тарихий давр ичида бирданига йўқолиб кетиши ҳам қутилмаётир. Кўриниб турибдики, агар “оммавий маданият” ўзининг ҳозирги кўринишида давом этаверса, дунё цивилизацияси салоҳиятига путур етиши турган гап. “Оммавий маданият”нинг сохта кадриятлари нафақат қабул қилиш қийин бўлган сифат, балки у шахс ва жамият учун бузғунчилик келтириши мумкин бўлган иллатдир. Шунинг учун ҳам “оммавий маданият”ни ғоявий жиҳатдан ўзгартириш, уни юксак ғоялар, ижтимоий аҳамиятли сифатлар ва эстетик такомилга етган образлар билан тўлдириб бориш жоиздир. Бизнингча, бу позитив ўзгаришларда жаҳон маданияти ва миллий маънавий маданият ўзининг барча шакл ва мазмуни билан муҳим рол ўйнайди.

Дунёвий давлатчилик шароитида “оммавий маданият”га қарши самарали курашиш лозим бўлади. Ғарбдан кириб келаётган “оммавий маданият”нинг моҳиятини очиб бериш, ёшлар тасаввурида унинг бузғунчилик жиҳатларини уйғотиш, шунингдек, уларда мафқуравий иммунитетни шакллантириш учун уни илмий жиҳатдан чуқур ўрганишга зарурият пайдо бўлди.

Жамиятимизда демократик кадриятлар изчил таркиб топиб бормоқда. Бу жараёнда миллий ва умуминсоний кадриятларни уйғун қабул қилиш, маънавий ва ахлоқий қондаларга янгича муносабат, мафқуравий ва маърифий янгиланиб бориш, каби хусусиятлар шаклланди. Айни пайтда, демократик турмуш тарзининг юзага келишида маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатлари ҳам пайдо бўлмоқда. Бундай ҳолат онгли ва мақсадли равишда четдан туриб шакллантирилмоқда. Президентимиз Ислоҳ Каримов

“Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида таъкидлаганларидек, “Ҳақиқат ва ҳолисликдан йироқ бўлган, фақат ғаразли сиёсий манфаатларни кўзлаган бундай қарашлар ҳеч кимга наф келтирмайди ва ҳеч кимнинг обрўсига обрў қўшмайди, албатта”. “Оммавий маданият” тушунчаси биз учун янги тушунча ҳисобланади. Бироқ, у ғарб олами учун анча даврдан буён танишдир. Ўзбекистонда бу муаммога Президентимиз илк бор жамоатчилик эътиборини қаратиб, қуйидаги фикрларни билдирган эди: “Биз юртимизда янги ҳаёт асосларини барпо этар эканмиз, бир масалага алоҳида эътибор беришимиз лозим. ...Четдан биз учун мутлоқо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган “оммавий маданият” ёпирилиб келишини унутмаслик керак”.

“Оммавий маданият”ни ўйлаб чиқаришдан мақсад асосан миллий маданиятларни ичдан емириш, дидсиз, савиясиз ва ўзлигини унутган янги глобал авлодни шакллантиришдир. Албатта, бу “маданият” мустақил давлатларни осон йўл билан қарам қилишга қаратилгандир.

Юртбошимиз “оммавий маданият” иллатининг мамлакатга кириб келишидан огоҳ қилар экан, унинг қуйидаги кўринишларини ажратиб кўрсатадилар: ахлоқий бузқулик ва зўравонлик, индивидуализм; эгоцентризм. Бу каби ғояларни тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик ортириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва кадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига бепсандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди. Агар “оммавий маданият”нинг бундай белгиларини чуқурроқ таҳлил этсак, қуйидаги хулосаларга келамиз:

Ахлоқий бузқулик. Бу энг тубан

инсоний фаолият бўлиб, у аста-секин “эркин муҳаббат” дан “бир жинслилар ўртасида никоҳ тузиш”гача бўлган босқичларга кўтарилади. У ёшларни маънавий жиҳатдан айнитиб, минглаб йиллардан буён ардоқланиб келаётган миллий муқаддас муҳаббат анъанаси ўрнига зинокорликни тақдим қилади. Ваҳоланки, бизда оила муқаддаслиги, насл поклиги масаласи муҳим кадрият ҳисобланади;

Зўравонлик. Бу иллат мазмунини инсоннинг инсон устидан ўз ҳукмронлигини ўтказиши ташкил қилади. Зўравонлик шахс ҳуқуқини поймол қилиб, унинг онгида ҳайвоний ҳис-туйғуларини ва хусусиятларни таркиб топтиради;

Индивидуализм. Бу ғояга кўра шахс ўз манфаатларини ўзгалар манфаатидан устун қўяди. Индивидуализм жамоавийликнинг зиддий кўриниши бўлиб, у шахсни жамиятдан айро яшашга, қўни-қўшничилик, маҳалла-қўйчилик ва жамоавийликка қарши руҳда воёга етказилади.

Эгоцентризм. Бу ғоя инсоннинг “мен”лигини устувор қўйишдан иборатдир. Бунинг энг ташвишли жиҳати шундаки, бу каби одам ўзини доимо ҳақ деб билиб, ўзгаларга нисбатан бепсанд қарайди, ўз хатти-ҳаракатларини мутлоқо тўғри деб билади.

Айни одатлар натижасида бугун дунё ОИТС, гиёҳвандлик, ичкиликбозлик сингари шармандали иллатлар қаршида турибди. Бу каби “вируслар” жаҳон урушларидан ҳам, атом ҳуружидан ҳам хавфлироқдир. Бизнинг мамлакатимизда оила муқаддас тушунча. Маҳалла, жамоатчилик теран куч. Уларнинг фаолияти орқали биз кўзланган манзил сари – буюк келажакка қараб одимлаймиз.

Шаҳноза ОДИЛҲОНОВА

Кўшиқ деса кўнгилларга оройиш берувчи, маънавий завқ берувчи бир санъат асарини тушунамиз. Яқинда бир кўшиқ эшитдим. Унда тахминан шундай сўзлар бор: “Йўқол, йўқол. Кўзларимга кўринма ортик. Йўқолиб қол-қол, йўқол”. Мирзо йигит, ортик севмас экансиз, шуни кўшиққа солиб кўполдан кўпол қилиб айтиш шартми? Сизнинг шоири давронингиз қандай ёзиб берса, шундайча айтаверасизми, дегим келди. Бироқ қачондир эшитганим бир кўшиқ орасидаги речитацияда ҳам шу сингари сўзлар борлиги ёдимга тушди: “Ортик кўнгирик қилма, мени бошқа сўрама...” Нахотки, кизларга шундай сўзлар билан мурожаат қиладиган бўлишди... Ҳазрат Навоий “Оразин ёпқоч кўзимдин сочилур хар лаҳза ёш...” деб, ҳазрат Шерозий “Қаро холиға бахш эткум Самарқанду Бухорони...” деб, ҳазрат Бобур... қаторни узоооқ давом эттириш мумкин. Майли мумтоз шоирларни қўя турайлик, бугуннинг шоирларидан бири “Қайтиб келса шаксиз банди бўлар эди, бу дунёнинг Искандару Доролари...” деб фиғонли ёзганида аёл зотининг таърифи, тавсифи мудом баланд

охангларда эканига қувонган эдим. Кеча телевизорда бир йигит “Унга севмайман деб қандай айтаман”, деб нолиш қиялпти (қуйлаяпти).

“Йўқол, йўқол!”, “Шунчалар ноциклигин сув билан ютса бўлур...” Бир бу ашула, бир бу мумтоз сўз юрагимда айланавериб, мулоҳазаларимни қоғозга туширишга ҳаракат қилдим.

Аёл мадҳи, аёл зотига эҳтиром қадим манбалардан бор. Она, гўзал ёр, севимли киз, эъозли опа-сингиллар доим қалб ардоғида. Шу меҳр боис гўзал ғазаллар, улкан достонлар битилган. Куни кеча “Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси қошида ташкил этилган “Онажоним шеърят” тўғарагига бориб, ёшларнинг ижодларини тингласам, Она Ватан ва айни мавзудаги шеърлар салмоқли эканига гувоҳ бўлдим. Демак, ёшларимиз ҳам эъозни билар экан.

Бироқ... Автобусда қайтарканман кейинги пайтларда урф бўлган кўшиқ янгради: “Ойсара опанинг кизи – Жумагул... Сен шаҳарда ўқиб келиб...” Эсладим. Бу кўшиқнинг клипини ҳам кўрганман. Клипи туфайли кўшиқ ҳам айрим ғализликларини ҳисобга олмаганда, маъқул бўлди менга. Нега кизга отасининг эмас, онасининг отини кўшиб мурожаат қилинади? Қишлоқларда кутубхоначиси, ҳамшира ёки бошқа таникли аёллар бўлади. Уларнинг фарзандлари кўпроқ “Фалончи опанинг боласи” деб юритилади. Жумагул ҳам айнан шундай хонадоннинг кизи. Шаҳарга келиб, топган дугонаси уни дискотекага олиб боради. Сирти ялтирок ҳаётда эса унга ҳамма: “Ойсара опанинг кизи

– Жумагул!” деб даъво қилаётгандек туюляпти... Худди ҳамма унинг асли кимлиги, кимларнинг фарзанди экани, унга қандай орзу-умидлар боғланганини писанда қилиб, эслатиб тургандек. Энди кўчаларда йигитининг пинжида кетаётган ёки ўзиям, кўзиям кўникмаган кийимида зўрға юрган кизларни кўрсам, шу кўшиқ шууримда айланаверади.

Кизлар, опа-сингиллар, ўзимиз ҳақимизда шундай кўшиқлар битилдими, бунга маълум маънода ўзимиз айбдоримиз. Бир киз ёйилган сочлари орасидан ёқасидаги телефоннинг арқонига зорланапти: “Майли, ҳеч бўлмаса, ака-сингил бўлиб қолайлик, унақа деманг... Майли, мен сизни безовта қилмайман, ўзингиз телефон қилиб туринг...” Қизни силтаб-силтаб ўзига келтиргим келди. Шунчалик ҳам ўзингни бировнинг оёғи тагига ташлайсанми. Сени кимдир қизим ўқишдан келади деб кутаяпти. Кимдир эрта-ю кеч ишлаяпти, қизимни осмонга қўйсам, гард юқади, ерга қўйсам чанг тегади, деб. Сен эса... Шуми, сен топинган муҳаббат?! Сирингни олиб, ака-сингилликка ҳам кўнмаётган севги! Кўзимга олис тарихдан Нодирабегим кўринади. “Саройдан керакли нарсангизни олиб, эртага кетаверинг”, деган Амирийни аравада олиб ўтаётгандек бўлади. Араванинг ғижирлашини, уйғониб кетган Амирийнинг ҳайронлигига “Саройдан ўзимга керагини олиб кетаяпман”, деган жавобини эшитгандай бўламан. Қиз ёйилган сочларини бармоқларига ўраб, яна ялинишга тушади. Оббо... Ойсара опа! Жон опа, шаҳардаги қизингиздан хабар олинг.

Нимагадир ўзбек кизлари ҳақида гап кетганда Кумушбибини кўп эслаймиз. Жупти ҳалоли Тошкентга уйланишга кетаяпти. “Мен кўндим”, дейди у. Эрининг жон-жойидан ушламадим, унинг зукко розилиги. У ялиниши, дод солиши мумкин эди. Қаерларгадир арз қиламан, деб кўркитиши мумкин эди. “Сен бўлмасанг, бошқаси” деб юбориши мумкин эди. У эса... Мана, аёл кишининг даражаси. Мана, аёл кишининг закийлиги! Мана, унинг ожизлиги, яъни қудрати!

Бир маъсума қизни билардим. Ҳеч кимга тик қарамас, дарсларда ҳам бошини қуйи солиб, шивирлашдан сал баланд жавоб берарди... У... Ҳозир сочлари ёйилган, лаблабри бўёқнинг қалинлигидан кўпчилик кетган, гўзаллик салонида чикиб келаётгандек кўринади. Чекишини, ичишини эшитдим, кўрмаганим учун ишонмадим. Унинг истеъдоди ўсган, фақат латофат “жасорат” билан ўрин алмашган. Энди нима дейин, Ойсара опанинг “шаҳарлик” кизлари! Йигитча кўксига муштлаб қуйлаётгандек: “Йиғламасам, иложи йўқ!”

Яқинда қизимнинг телефонини текшира туриб, бир қиздан ҳар куни камида иккита хат(sms) келганини кўрдим. Табиий, қизим борлигига маъсул киши сифатида бирин-кетин ўқий бошладим. Хатоларини, килл-лотин ҳарфлари аралашиб ётганини айтмай қўя қолай. Аксарият “мактублар” шеърини тарзда битилган. Жуда кўпи “Ушбу хатни яна етгита танишингизга жўнатсангиз, севгингиздан хабар эшитасиз, бойиб кетасиз”, ёки шунга ўхшаш ёшларни

юради, охирини ўқинг, “Аёл қаҳри” достонидан парча”, деб ёзилган”, деди. Достон эмиш... Ота-она кизим билан хабарлашиб тураман, ўқишдан қачон чиқишини биламан, деб кўлига телефон тутқазиб, маблағ билан таъминлаб қўйган. Уларнинг пули мана шунақа “sms”ларга сарф бўлаётганини билишармикан. Шу кизга дарров телефон қилдим. Овози ёқимлигина. Яна “Ассалому алайкум!” дейди одоб билан. Бир оғиз салом учун ялмоғиз ялмамай ютишдан воз кечганда, мен кимман!?

– Ваалайкум ассалом, асал қизим, сиз менинг қизим билан ўқиркансиз. Қизим сизни яхши қиз деяпти. Шунча хатни сиз ёзганмисиз.

– Анув шеърларни этвоссизми?

– Шулар шеърми?

– Улачи, мангаям ўртоғларимдан кеган-де...

– Сиз яхши киз экансиз, шунақа хат келса, ташиб юргунча ўртоғингизни урушиб қўймайсизми? Сиз шу сўзларга муносибмисиз? Бу ишингиздан онангизнинг хабари борми? Мен, умуман, биз фарзандларимизнинг қулоғини ёмон сўзлардан, кўзларини ёмон нарсалардан тийиб тарбиялаямиз. Сиз эса айни нарсаларнинг тарғиботчиси бўлсангиз, мен сизнинг устингиздан керакли жойларга арз қилишга ҳақим бор.

Қизалок узоқ узр сўраб хайрлашди. Ўзлари билиб-билмай, маънисига тушуниб-тушунмай ҳар хил бемаъни клиплар, хатларнинг тарғиботчисига айланиб қолаётган кизлар, энди сизга нима дейин?! Ўқишдан вақтингиз ортса, ҳунар ўрганинг, онангизнинг ёнига кириб, оғирини енгил қилинг.

ташлаётганда “сигир!” деб сўкиниб қўйди. Ҳайдовчи завқлиниб кулди. Олдинги ўриндиқда ўтирганим туфайли уларнинг суҳбатини эшитиб келяпман. “Анув кизингни нима қилдинг?” “Бортини берганман. Ўртоғим ўйнатиб юрибди...” Тушуняпсизми? Сизга арзимаган буюм сифатида қарашаяпти! Жон кизлар, оналарининг ишонганлари, оталарининг еру-қўкка ишонмаганлари! Ҳаё ҳаёлга айланиб қолмасидан, ибод эртақ бўлиб қолмасидан, уят бош олиб кетмасидан, андиша ноёб бўлиб қолмасидан ўзлингизга қайтинг. Иззатингизни баланд қилинг. Ҳайбатингиздан алпомишлар лол бўлсин. Севгисини қандай айтишни билмай кўйингизда зор бўлсин. Ҳар бирингизни яхши кўраман. Ер ости йўлида, пана-пастқам жойларда сизни абгору хор қилаётганларнинг севгиси севги эмас. Сиз шунчаки овунчоқсиз. Эртага орсизларча сизни ўртоғига инъом қилганини баланд охангларда намоён қилади. Онаизорингизнинг ажин тушаётган юзларига қаранг, отангизнинг оқараётган сочларига қаранг, ҳаммаси сизнинг келажакингиз учун...

Ҳар йили фан олимпиадаларида қанчадан қанча тенгдошларингиз қатнашиб, ғолиб бўлиб, юртимиз шарафини ҳимоя қилмоқда. «Йилт» этган истеъдод борки, эътиборда. Зулфияхоним номидаги давлат мукофотига бир юз саксон икки нафар кизлар сазовор бўлишган. Бу рақам йилдан йилга ўсиб борапти.

Шундай кизлар борки, ўз истеъдоди, тадбиркорлиги, зукколиги билан тенгдошларидан илгари жамиятда ўз ўрнига эга бўлиб улгуришган.

Мен биламан, ҳар бирингизда истеъдод, маҳорат, билим ва малака бор. Ўткинчи ҳавасларни муқаддас туйғу деб билмай, ўзингиздаги ҳислатлардан унумли фойдаланинг. Шунда, сизни ўзлари бошларида кўтаришга тайёр бўлиб йўқлаб келишади...

Шундай бўлингки, икки шаҳарни битта холингизга бахш этган Шерозий ҳасис бўлиб қолсин. Шундай бўлингки...

Қуюнчақ она

Oysara opaning

yoki qizlar tarbiyasi haqidagi ba'zi hadiklarimiz

qizi Jumagul

кизиқтирувчи қақириқлардан иборат. Бир мактубни очиб, товонимгача музлаб кетдим. Чунки унда бошдан охиригача кўча жарғонидаги сўкишлар кофияли тарзда ёзилган экан. Бир-икки қатор ўқиб қизимни қақирдим. “Бу киз билан урушиб қолувдингми?” деб сўрадим. У “Йўқ, Шаҳноз ўзи шунақа шеърларни ҳаммага жўнатиб

Айнан сиз ҳақингизда эшитган гапларимни ўзингизга айтиб берай. Бир куни автобусда ҳайдовчининг ёнидаги чиптачининг ўриндиғида бир киз ва йигит бир-бирининг пинжигига киргудек бўлиб келишди. Манзилига етгач, қиз тушиб кетди. Қизнинг ортидан узоқ кузатиб турган йигит елкасига ёпишган соч толасини олиб

Matn va musiqa uyg'unligi

Matn mazmunining musikaда ifodalaniши, badiiy jihatdan muvofikligi juda muhim. Sўz va musiqa munosabatlariga baғiшланган tadqiqotlarнинг deyarli барчасида нутқ ва musiкий оханг ўзаро киёсланиб, уларнинг умумий ва фаркли томонлари аниқланади. Шунингдек, оханг мураккаб ҳодиса бўлиб, тил ва нутқ учун алоқадор бўлган бир қатор фонетик воситалар ва уларнинг доимий элементлари мажмуасидир. Куй, ритм, урғу, пауза, интенсивлик, суръат, тембр, охангнинг миллий жиҳатлари ўзбек вокал куйининг лексик тизими ва musiкий хусусиятларини белгилаб беради.

Нутқ ва musiqa оханги munosabatlarини ўрганишда ритм асосий ўрин эгаллайди. Ритм нутқ ва musikaning вақт окимидаги тартиблaшуви, қиска ва узун товушларнинг ўзаро алоқалари, урғулар, цезуралар, паузалар, суръат ҳамда синтаксис хусусиятларини ўз ичига олади.

Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, ритм нутқнинг синтаксис бўлинишига боғлиқ бўлиб, musiкий ритм ва синтаксиснинг вужудга келишига кучли таъсир

кўрсатади. Монологик нутқнинг ритм-синтаксис хусусиятлари синтагма, урғу, суръат ва пауза билан боғлиқдир. Булар нутқдаги маъно ва мазмунни тушунишга ёрдам берадиган асосий омиллардир.

Ўзбек тилининг урғуси асосан ҳаво окимининг кучи билан ifodalанилади. Нутқ ва musiqa оханги уйғунлигини вужудга келтиришда урғунинг мос тушиши жуда муҳимдир. Халқ куйларида нутқ ва musiқадаги урғуларнинг мос тушмаслиги кўп тарқалган ҳол ва бунинг ўзига хос объектив сабаблари мавжуд. Musiкий амалиётда шундай мисоллар ҳам учрайдики, композитор атайин урғу тушмайдиган бўғинга урғу туширади ва бу орқали аниқ бир бadiiy эффектга эришишни мақсад қилиб қўяди.

Нутқ ва musiкий охангнинг ўзаро боғлиқлигига пауза ҳамда суръат ўз таъсирини кўрсатади. Нутқнинг ритмик уюшмасида паузалар муҳим сўзларни ажратиб кўрсатишда, иккита синтактик бирликни бир-биридан ажратишда ва у ёки бу эмоционалликни ifodalashда ўзига хос аҳамият касб этади. Тилшунослиқда паузанинг роли бир иборани

иккинчисидан ажратишда бўлса, иборанинг ичида пауза синтагмаларни ажратади. Паузадан олдин интонацион тон пасайиб мелодик ва динамик бурилиш вужудга келади.

Ғоҳида пауза нутқ суръати билан ҳам боғлиқдир. Пауза асосан синтагманинг чегарасида жойлашган бўлади ва мазмунни тўғри ifodalashда муҳим аҳамият касб этади.

Жумла ёки бир товуш талаффузида вақтнинг қайсидир хиссаси сарф бўлади. Махсус tadqiqotлар шуни кўрсатадики, инсон қулоғи товушлар чўзимидаги нозик хилма-хилликни сезиш қобилиятига эга.

Хулоса қилиб айтганда, матн ва musikaning ўзаро боғланишида тилсол ва маъно уйғунлиги, муштараклигига эришиш учун вокал куй (туридан катъий назар) матн, ҳолат, хис-туйғунни аниқ ifodalashi даркор. Умуман олганда, нутқ ва musiqa декламацияси ўзаро уйғун бўлиши керак. Шу боис композиторлардан сўзга, синтагмага, матннинг охангдор ва ритмик хусусиятларига эътибор қаратилиши талаб қилинади.

Сайёра МАХМУДОВА

MARRA

(Hikoya)

Қодир отанинг кутишга тоқати қолмаган эди. У бу лаҳзани ўн олти йил кутди. Ўн олти йил шу мақсад учун яшади, ўн олти йил ўзини асраб-авайлади, ханжар тигини ўткирлаган каби, ўзини чархлаб борди. Мана ханжарни киндан суғурадиган, нишонни аниқ урадиган, оёғига кишан солган тақдир чигилини узадиган пайт келди.

Бегона шарпа оралаганини сезган кишлоқ итлари анча вақт вовуллаб туришди-да, ўз шовкинларидан бошқа тинчликни бузадиган хавотирли ҳеч нарса йўқлигига иқрор бўлишгач, бирин-кетин ховридан туша бошлашди. Қодир ота жимликни кутар эди. Ҳозир уйда тўй тараддуди. Эртага у катта дошқозонларда юртга ош беради. Кишлоқ ортидаги кирда кўпқари ўтказди. Довруқ қозонган чавандозларнинг етти иқлим оралаб келиши кечадан бошланган, охири кўриная демайди.

Қодир ота ичкари хонага кирганда, қоронғуга ўрганган кўзлари Очилни таниди. У бир ўзи ётарди. Очилнинг жони мана, кўлида. Мана, ўн олти йил бурун Қодирнинг уруғини ер юзидан қуритиб юбормоқчи бўлган, уни ер тишлатиб, қон қақшатган Очил энди кўлга тушган каламушдай жон таслим қилади. Қодир шайтонга ҳай бериб ортга тисарилмоқчи бўлди. Ўғлининг жовдираб қарагани, қўл чўзиб “ота!” дея ҳайқиргани миллионинчи бора кўз олдида гавдаланди ва Очилнинг устига энгашмоққа мажбурлади...

Ўн саккизга тўлиб, 1944 йил урушга кетган давангирдай ўғли, сил касалга чалиниб, икки йилдан сўнг узоқ Хабаровск ўлкасидан чиллакдай ингичкалашиб, ўз устихонини ўзи кўтаролмай қайтди. Келди-ю, кўрпа-тўшакка ўралди.

Кетаётганида қашка бия қулунлаган эди. Қулун ховлида диқир-диқир ўйнаб, бир зум тўхтамас, кишнар, қараганнинг завқини келтирарди. Норбўта урушга кетаётганида, отасига қаттиқ тайинлади: – Ота, шу қулунни парваришлаб боқинг, ҳеч кимга берманг, ҳеч кимни миндирманг, ўзим келиб минаман, кўпқари чопаман, солим оламан, бу қулун меники, ундан Бойчибор чиқади, Бойчибор!

Қодир ота, шу қулунга яхшилаб қараса, уни тезроқ катта қилса, улоқ чопадиган отлар сафига

тезроқ кўшақолса, якка-ю ягона ўғли Норбўта тезроқ қайтадигандай, дарвозадан соғ-омон кириб келадигандай, Бойчиборни еру кўкка ишонмай парваришлади, бегона назар солдирмади.

Улар Ховосга қаҳатчилик йиллари тоғдан тушиб келишган эди. У поезд йўлга оддий ишчи бўлиб ишга кирди. Хотини уч ўғил туғди. Икки ўғли қизамиққа чалиниб ўлиб кетди. “Оҳ-воҳ” қилавериб охири ичтерламага чалинди-ю, хотини ҳам ўлиб, есир эркакка айланди. Норбўтани ўзи катта қилди. Хотини раҳматли яхши аёл эди. Бошқа уйланишга кўнгли чопмади. Шу орада уруш бошланиб кетди. Темирйўл ишчиси сифатида у фронт ортида хизмат қиладиганлар қаторида қолди. Темирйўл билан кишлоқ ораси олис эди, бир парча нон илинжида кунига икки соат йўл юриб, бўзчининг моқсидай катнарди. Урушдан кейин, отлар ҳукуматга топширилсин, деган буйруқ чиқди-ю, бияни топшириб юборди. Шунда ҳам Бойчиборга тегмади, ўттиз чақирим йўлга ҳар кун эшакда катнади. Бирок ҳукумат аъзолари Бойчиборга кўз олайтира бошлади. Бора-бора кишлоқда иккита от қолди. Бири Нормат муаллимники, бири Бойчибор. Икки кишлоқда битта мактаб бўлгани учун, Нормат муаллим қўшни кишлоққа отда катнар, унга тирғалганларида, менга ҳеч ким тегинолмайди, коммунистман, совет ўқитувчиси кийиниши, юриш туриши билан ҳаммага ўрناق бўлиши керак, ахир костюм-шим, галстукда қандай эшакда юраман, болаларга кулгига қоламан-ку, бу ҳақда юқорига шипшитиб қўйсам капаларинг қуяди, тўплаган ҳамма тангаларинг товон тўлашга етмай қолади, – дея ўдағайларди. Лекин ундан отни тортиб олиб, эшакка миндириб қўйишди, дод-вой қилиб, “юқори”га югурганлари натижасиз қолаверди.

Норбўта дарвоза тагида туну кун кўзини узмай Бойчиборга қараб ётарди. Унинг пишқириши, ёлларини силкитиши, бетоқат кишнаши, думини кимирлатиши, энгил-енгил нафас олиши, роҳат билан ем еб, хузурланиб ўт чимдиши, ҳамма-ҳаммаси завқини келтирар, томоша қилиб тўймас, Бойчиборга қараб ухлаб, уйғонганда биринчи кўрган, кўзлари излаган арзанда Бойчибор бўларди. Гоҳида ёнига борар, силаб сийпар, ёлини тарар,

бурнини бурнига қўйиб хидлашар, лекин минишга холи йўқ, аста-секинлик билан, бир кун бўлмаса бир кун ирғиб минаман деб чоғланар, соғлиғини яхшилашга, қаддини тиклашга ошиқарди.

... Колхоз раҳбарлари келганда Қодир бўй бермади. Ўзи ҳам норғул, унча-мунча одам ўшқириб келиб, пўписа қилишга ҳадди сизмасди.

Ниҳоят, унинг олдига уч-тўрт шотири билан район партия қўмитасининг биринчи котиби, Очилнинг ўзи келди. Салом-алиқдан кейин: – Нега ҳамма топширди-ю, сен ҳукумат топшириғига қарши чиқаяпсан, италоқ! – дея қамчи ўйнатди.

Унинг олдида Қодирнинг қадди букилиб қолди. Азбаройи кўрққанидан тили калимага келмай қалтиради. Елкасига тушган қамчининг зарбидан кейин, райкомнинг оёғига тиз чўкиб, этигига ёпишди. Райком отни олиб чиқ, ишорасини қилгач, шотирлар ўзларини ичкарига урди. Лекин Қодир райкомнинг оёғига қаттиқ ёпишиб олган, айланмай турган тили тилга кирганди:

– Ўғлим урушга кетаётганда бу от кичкина тойча эди. Ота, шу отни асраб, катта қилинг, қайтиб келганимда, минаман деди-ю, урушга жўнаб кетди. Икки йил деганда касал орттириб, яримжон қайтиб келди. Тойни аввайлаб боқиб арғумоқ қилдим. Лекин ўғлим бу отни бир кун ҳам минолмади. Энди ҳар кун деразадан шу отга қараб ётади, фронтовик ўғлим ҳурмати, урушдан ғалаба қозониб, жонини ярмини ташлаб келган, майиб-мажруҳнинг ҳурмати отни қолдиришлар! Агар от кетса, у ҳам кетади, ҳаётда умиди қолмайди, шу

отга тегманглар, отанг ўргилсин, жон болаларим, шу боламдан бошқа суянчиғим, илинжим йўқ, бошқа болам ҳам, хотиним ҳам йўқ, Худо ярлақагурлар, садағаларинг кетай, ётиб хизматларингни қилай, мени уринглар, мени сўкинглар, лекин отга тегманглар, уйимда нима бўлса, ҳаммаси сизларга, фақат шу отга тегманглар!

Очил ўшанда Қодирни гурсиллатиб тепиб юборди:

– Ҳеч қанақа касалниям, фронтовикниям билмайман, ҳукуматга от керак, отни олиб кетинглар, мана бу хунагани уриб, дарахтга боғлаб ташланглар, – дея бўқирди.

Қодир ер тишлаб қолаверди. Кўзларидан ёш оқди. То отни олиб кетгунларича, “Уйим куйди, уйим хонавайрон бўлди, эй аҳли мусулмон ёрдам беринглар!” – дея юмалаб ҳар томонга ағанайверди. Кейин ўрнидан туриб чўккалади. Ўттиз метрлар нарида олислаб кетаётган Очилнинг ортидан ҳайқирди: – Сениям, ҳукуматингниям падарига минг лаънат! Илоё, ҳамманг кирилиб кет, ҳаммангни ер ютсин!

Унинг ҳайқиригидан, нима деётганидан лол қолган райком секретари ортга бурилди. У бу сўзларни эшитиб индамай кетолмасди. Тўғри, Қодирнинг устига от солди.

– Нима деяпсан, итэмган?!

– Илоё, туркинг лаҳадда чирисин! Болага зор бўлиб, уруғ-аймоғинг билан кирилиб кет! Ҳукуматинг, партиянг, коммунистларинг ҳаммаси золим, қонхўр! Сен ҳам, Сталининг ҳам шайтоннинг боласисанлар, ҳамманг ўлиб, ер билан яксон бўл! Болам бу кунни кўргандан фашист ўқида ўлиб кетгани яхши эди!

Қодир ортик гапиролмади. Очил пишкириб юз-кўзи аралаш қамчи тушираверди. Ҳаммаёғидан қон оқиб, моматалок бўлиб кетгач, Қодир қаддини кўтаролмай ерга йиқилди.

– Олиб кетинглар, оёқ-қўлини боғланглар, камокка тикинглар, ярамас, бадбахтни! Отувга ҳукм қилиш керак, – дея жон талвасасида бўқирарди Очил.

Қодирни тўғри Ховос камокхонасига олиб кетишди. Уч кундан кейин Норбўтанинг ўлгани ҳақида хабар тарқалди. Ҳали суд бўлмаган бўлса-да, Қодир яккаю ягона ўғлининг жанозасида қатнашолмади. Уни қишлоқдошлари кўмишди.

Қодирни ўн йилга Сибирга сургун қилишди. Очил отишга ҳукм қилинсин дея қаттиқ туриб олди. Лекин унинг гапи инobatга олинмади...

Совет ҳукумати Очилга ҳам вафо қилмади. Бир йил ўтмай ишдан олинди, майда-чуйда вазифаларда ишлаб юрди-ю, икки ўғли бирин-кетин касалга чалиниб, шифо топмай, ажал чангалига тушгач, иши бутунлай орқага кетди.

Лекин буларнинг ҳаммаси Қодирнинг аламини тарката олмади. У ўн йил, маҳбусларнинг жарғони бўйича, “кўнғирокдан кўнғироккача” ўтирди. Сибир авахталарида бир парча куёшга, бир парча ерга зор бўлиб кун санади. Авахтада анархистлар, пиёнистлар, террористлар, сафсатабозлар, шоирлар, сиёсатшунослар, ўғрилар, каззоблар, товламачилар, фитначилар тўлиб ётарди. Қодир ҳукуматдан, ҳаётдан, мавжуд тузумдан норози, юраги ғам-ғуссага, дард-аламга, нафрат ва қасосга тўла бўлса ҳам уларга қўшилмади. Назарида, ҳаммаси бетартиб, беинтизом, беодоб ишқмаслар, дангасалар ва ёлғончилар эди. У фақат бу ердан эсон-омон, соғ-саломат чиқиб кетишни ўйларди. Унинг ювошлиги, камгаплиги ва ҳеч нарсага аралашмаслигини кўриб, чўчка боқтиришди, мол боқтиришди, қўй отарга чўпон қилиб қўйишди. Бу ишларга шу қадар жон-жаҳди билан ёпишдики, кечалари ухламай, молларнинг тагини тозалар, сув ташир, ем-хашак бериб, сидкидилдан парваришларди. Қишлоқ мол-қоллари ҳайрон қолар даражада кўпайиб кетди. Ҳатто қишлоқдаги бевалар унга тегажоглик қилиб, турмушга чиқишга розилик билдира бошлади. Қодир эса фақат юртга қайтишни, ҳувиллаб қолган ҳовлисига эгалик қилишни, хотинининг, ўғлининг қабри тепасига бориб зиёрат қилишни, бир кечага бўлсин ўша ерда тунаб қолишни ўйларди.

Кунма-кун, соатма-соат санаб, ўн йил деганда уйга қайтиб келди. Дарвозасига тахта қоқилган, ҳовли ичи, уй ичи, у бундан ўн йил олдин кетганида қандай сочилиб ётган бўлса, шу ҳолда турганди. Отнинг қозиғи ҳам, арқони ҳам жойида, ўғлининг кўрпа-тўшаклари ҳам ўша-ўша, фақат ҳовлини ёввойи ўт босган, хоналар ўргимчак тўрлари билан қопланган эди.

Қодир Сибирдан пешона тери билан топганларини тийинма-тийин йиғиб, тўплаб қайтганди. Бир йил деганда бутунлай оёкка туриб олди. Кеча-ю кундуз

ишлаб, тиним билмай, рўзгорини тиклашга ҳаракат қилди. Қўй боқди, сигир боғлади, от сотиб олди. Тўрт йил деганда қишлоқнинг олди бойларидан бирига айланиб, нақ олтмиш ёшга етганда бир бевага уйланди. Олтмиш бир ёшида ўғил кўрди. Мана, ўғли Норбўта бир ёшга тўлганда, элга ош бериб, тўй қилмоқчи, етти иклимдан чавандозларни қақириб кўпқари ўтказмоқчи...

Қодир авахтада совуқдан музлаб қолган ўликларни кўп кўрганди. Маҳбуслар бир-бири билан таллашиб, қонли урушлар юзага келар, орадан кимнингдир ўлиги чиқмагунча жанжал-низолар тинчимасди. Бундай пайтларда ўлдиришнинг жуда кўп усуллари кўрганди. Кўзи ўлик кўришдан, қўли ўлик кўтаришдан, бадани ўлик билан ёнма-ён туришдан сесканмасди.

Шу сабабли у Очилнинг оғзини кўрпа билан совуққон босиб турди. Очил бошини бир-икки кимирлатди-ю, бўғриқиб, кўзини очди. Унинг тепасида кўзлари ялтираб Қодир турарди. Қодир унинг овозини эшитиш учун кўрпани бироз бўшатди.

– Ҳой, кимсан? – дея жон талвасасида, бўғриққан овоз келди.

– Қодирман!

– Қўйвор, аблах!

– Йўқ, сен ўлишинг керак. Ер юзида сенга жой йўқ.

– Қоч, деяпман!

– Мен бу кунни ўн олти йил кутдим. Ўн олти йил бу кунга тайёрландим. Сендан ўғлимнинг қасдини оламан. Ал қасосул-минал ҳақ! Мен ўн олти йил мурда бўлиб юрдим. Энди мен тирилиб, сен ўласан!

– Туш, туш қоч деяпман, ёрдам, ёрдам!

Қодир кўрпа билан унинг оғзи-бурнини маҳкам босди. Очил беш дақиқалар кўрпа остида типирчилаб-типирчилаб жон берди.

Қодир бирор из қолдирмай ортга тисарилди. Очилни худди ухлаб ётгандай, уйкуга кетиб, қайта турмагандай, кўрпа-тўшакларини, бошларини текислади. Юзида қизарган, кўқарган излар йўқлигини кўргач, секин хонани тарк этди.

...Тўй қизигандан қизирди. Қодир солимга ўнта қўй, иккита новвос, битта туя қўйди.

Қўшни қишлоқдан Очилнинг жанозасига айтиб кетишганда кўпқарининг айна қизиган пайти эди.

Майитни пешинга чиқарадиган бўлишди. Қодир айна ўша дамда, айна майит кўтариладиган пайт, куёш қоқ тиккага келганда кўпқарига энг қатта солим, бир аргумоқ от қўйди. Олтмиш икки ёшида, белига белбоғ боғлаб, бошига қалпоқ кийди. Икки йилдан буён дам совутиб, дам қизитиб боқиб юрган Бойчибор отига ўзи миниб, улоққа тушиб кетди. Очилни лаҳадга қўйишаётган сонияларда, кўпқари томоша қилаётган минглаб одамлар гувиллаб ҳайқирарди:

– Марра, марра! Чавандоз Қодирбой улоқни маррага ташлади! Аргумоқ Бойчибор Қодир чавандозники! Отасига балли, ҳалол бўлди! Ҳалол!

Муҳаммад ИСМОИЛ

Marra sari intilib

Яхши ҳикоя китобхонни муаллиф билан ҳамфикр қилиб, ўқувчисини унинг хулосасига олиб келади. Муҳаммад Исмоилнинг “Марра” асари ҳам илк сатрлариданоқ ўқувчини безовталантиради, ҳар бир қахрамон билан таништириб, бегоналикни кўтаради.

Бу ҳикоя умиднинг мўъжизавий кучи ҳақида. Киши ҳаётда нимадир ёруғ, оқ, баланд нарсага умид боғлабгина муносиб яшай олиши, акс ҳолда тириклик машаққатга, туйғуларни ўлдириб юборадиган, яхшиликка ўрин қолдирмайдиган тиришишга айланиб кетиши Қодир ота ва унинг ўғли Норбўта мисолида кўрсатиб берилган.

Қодир ҳаёт зарбаларидан адоий тамом бўлган шахс. Уч ўғилнинг биттаси билан қолган, аёли фарзанд доғида оламдан ўтиб кетган. Айни бировга суянишга эҳтиёж сезадиган ёшга кирганида эса Норбўта урушга сафарбар этилади. Кетаётиб тайинлайди: “Ота, шу қулунни парваришлаб боқинг, ҳеч кимга берманг, ҳеч кимни миндирманг, ўзим келиб минаман, кўпқари чопаман, солим оламан, бу қулун меники, ундан Бойчибор чиқади, Бойчибор!”

Муаллиф ўздан ҳеч нарса кўшмаган, қахрамонларни бошқаришга уринмагани, уларни ҳаракатлантирувчи мантаникни тўғри илғай олгани учун образларнинг ҳар бири ўз табиати, яшаш йўли, фикрлаш тарзига эга тирик одамлар бўлиб чиққан.

Жонини аранг омон сақлаб ватанига қайтган Норбўтанинг бор умиди, кўз тиккани Бойчибор эди, бир куни соғайиб шунини минаман деган мақсад уни ҳаётга боғлаб турганди. Қодир ота ҳам ўғлининг ҳаётга тирмашишига сабаб бўлган умид сифатида Бойчиборни кўз қорачиғидай асрарди. Унинг учун отни асраш ўғлини асраш дегани эди. Шу боис ҳам фидокор ота қасоскорга айланди, Бойчибор эса оддийгина уй хайвонидан баландроқ мартабага кўтарилди. От якка-ю ягона ўғил Норбўта омонлигининг кафолати эди.

Инсон тақдири Оллоҳнинг қўлида, жонни бериш ва олиш фақат Унинг ихтиёрида. Агар Норбўта жангда ҳалок бўлганида Қодир ота кўпга келган тўй,

дея балки тақдирга тан бериши осонроқ кечган, аламзадага айланмаган бўларди. Ёки Очил отни тортиб олмаганида ҳам сил туфайли йигит жон бериши мумкин эди. Аммо салла ўрнига каллани қўлтиқлаб чопадиган бир ҳовлиқма туфайли Қодир ота мана шундай “балки”лар бериши мумкин бўлган имкониятлардан маҳрум қолди ва айни шу сабаб унинг қасосда шу қадар чуқур кетишига олиб келади: “агар от кетса у ҳам кетади, ҳаётда умиди қолмайди, шу отга тегманглар, отанг ўргилсин, жон болаларим, шу боламдан бошқа суянчигим, илинжим йўқ, бошқа болам ҳам, хотиним ҳам йўқ, Худо ярлакагурлар, садағаларинг кетай, ётиб хизматларингни қилай, мени уринглар, мени сўкинглар, лекин отга тегманглар, уйимда нима бўлса, ҳаммаси сизларга, фақат шу отга тегманглар!”

Аммо буйруқ “ўта ўринлатиб” бажарилади. Ягона илинжидан маҳрум бўлган, энг охириг умидини боғлаган одамидан ҳам имдод кўра олмаган ночор одам ҳолати шафқатсиз аниқлик билан тасвирланган: “Қодир ер тишлаб қолаверди. Кўзларидан ёш оқди. То отни олиб кетгунларича, уйим куйди, уйим хонавайрон бўлди, эй, аҳли мусулмон ёрдам беринглар! – дея юмалаб ҳар томонга ағанайверди”.

Ҳикоя асосида ётган мақсад қахрамонлар ва улар билан кечаётган воқеалар асносида ойдинлашиб бораверади: Муҳаммад Исмоил инсон ҳар қандай маҳрумликка кўниқиши, қисматнинг энг қақшатқич зарбаларига дош бериши мумкинлиги, аммо умидсизликка чидай олмаслигини кўрсата билган. Ўн йилга Сибирга сургун қилинган, “кўнғирокдан кўнғироккача” ўтириб, бир парча қуёшга, бир парча ерга зор бўлиб кун санаган Қодир ота умидини узмагани учунгина у ерлардан тирик, бунинг устига оёққа туришга етарли маблағ жамғарган ҳолда қайтишга муваффақ бўлди.

Муаллиф сўзларни тежаб, ортиқча исрофгарчиликка йўл қўймай, ишлатган. Ҳикоянинг бирор ўрнида Қодир ота ёки Очил руҳиятини таърифламаган, улар ички оламини тутумлари воситасида кўрсатиб берган.

Умрининг 16 йилини ягона истак йўлида қурбон қилган, қасос туйғусига банди бўлиб қолган ўр шахсининг ўта ҳаққоний портретини ҳам алоҳида таърифлари тафсилотларсиз “чиза” билган: “У бу лаҳзани ўн олти йил кутди. Ўн олти йил шу мақсад учун яшади, ўн олти йил ўзини асраб-авайлади, ханжар тигини ўткирлаган каби, ўзини чархлаб борди. Мана, ханжарни қиндан суғурадиган, нишонни аниқ урадиган, оёғига кишан солган тақдир чигилини узадиган пайт келди”.

Мазкур лавҳадан Қодир отанинг бу ёлгончи, серташвиш дунёда тирик юришига арзигулик сабаб фақат қасослиги, ҳатто шодлик туғдириши лозим бўлган тўй ҳам неча йиллар давомида тузилган пухта режага асосан қилинаётгани ойдинлашади. Унинг яшашдан мақсади Очилнинг ўлими бўлиб қолганди.

Қодир юзи сокин, бир маромда, туби эса пўртаналарга, шиддатли оқимларга бой дарёдир. Бундай мудом зўриқишда, асабий тарангликда яшаш инсон руҳи ва жисмини ҳам толиктириб, абгор қилиши мумкин. Шу боис Қодир бор кучи, иродасини йиғиб, жон-жаҳди билан, шиддат билан, тиш-тирноғи билан қатъий ҳаракат қилади. Руҳий ҳаловат топиш илинжи уни ҳар куйга солади, шу илинж туфайли у камоқдан тирик, ўзини асраб қайтиб келди, “Қўй боқди, сигир боғлади, от сотиб олди”. Оний иккиликни ҳам ниятини амалга оширишга халал беришини яхши билгани боис қатъият билан мақсади сари интилди.

Қодир ота умиди пучга чиққан одам. У қонун ўз ҳуқуқларини химоя қилмаслиги, аксинча, кези келганда айнан қонун уларни поймол қилганлигига гувоҳ бўлгани боис илохий адолатга ҳам умид боғламай қўяди. Ишонмай эмас. Умид боғлаб, ишониб қолса, умиди пучга чиқиб алданишдан қўрқади. У иккинчи алданиш – зарбани кўтара олмасди, буни биларди ҳам. Билгани учун у ҳеч бир дақиқани бой бермай қатъий тарзда қадам-бақадам қасосга қараб бораверади. Қилган ҳар бир иши уни қасосга тайёрлади, қўйган ҳар бир қадами уни қасосга яқинлаштиради.

Ҳаётининг энг қувончли ҳодисаси — фарзанд туғилиши ҳам ҳатто унга қасос олиш воситаси бўлиб хизмат қилди. У ўғли ўлимини тезлатиб, умрининг 10 йилини хазон қилиб қон қақшатган Очилга кимнинг уруғи қирилиб битиши, ким изсиз кетиши ё хор-зор бўлишини кўрсатиб қўйиш учун яшади.

Уни бутун уруғи билан қуришиб юборишга онг ичган Очил икки фарзандидан айрилган, амалдордан эътиборсиз шахс даражасига тушган, одам қаторида саналмай, хору зор бўлиб қолган эди. Қасос туйғусидан бошқа ҳеч вақоси бўлмаган Қодир эса жуда қисқа муддат — тўрт йил ичида қишлоқнинг олд бойларидан бирига айланди, жувонмарг бўлган Норбўтаси ўрнини 61 ёшида кўрган ўғли эгаллади. Қодир мазкур илоҳий ажрдан кўнгли тўлмади, у ҳатто бу юз берганини сезмади ҳам. Унга булар етарли эмасдай эди. Наздида Очилнинг мудҳиш жинояти ва гуноҳларини фақат қон билангина ювиш мумкин эди.

Муаллиф Қодир отани ўзбек адабиётида сийрак учрайдиган, балки илгари кўрилмаган эмоционал бўёқларда тасвирлаган. Очил, Норбўта, Қодир оталар ўқувчида ёшлик даврини яшамай, бирдан кексайгандек таассурот қолдиради. Қодир ота уни ҳаётга боғлаб турган мақсадни амалга оширди.

Муҳаммад Исмоилнинг бош ютуғи шундаки, у “Энди Қодир қандай яшайди? Нимани умид қилади?” каби саволларга жавоб бериб, ўқувчини ҳулоса чиқариш имконидан маҳрум этмаган.

“Марра” ҳикоясида ўқувчи кўниккан қаҳрамонлар, воқеалар ривожини ва якуни учрамайди. Ишонамизки, бу асар ўзбек адабиётида эътибор бермаслик мумкин бўлмаган бадиий ҳодисага айланади, унинг ички механизми, бадииятини таъминлаган омилларни аниқлаш атрофимиздаги одамларнинг биз англашга ожизлик қиладиган, баъзан бунга интилмайдиган ҳам ҳаракатларини тушуниш имконини беради.

*Муҳайё ИСМОИЛОВА,
филология фанлари номзоди*

ШУКРОНА

*Сахий қуёш ёғдуларидан
Тўкилар заминга шукрона.
Ялтизларнинг тароватидан
Шуқуҳга тўлади остона.*

*Бу диёрда ҳатто қушлар ҳам
Кўшиқ куйлар номи ташаккур
Савлат тўкиб Темур бобомнинг
Ҳайкаллари туради мағрур.*

*Бу диёрда чексиз далалар
Халқидайин бағри кенг, очиқ
Меҳмон учун ҳар гўшасида
Дарвозалар доимо интиқ.*

*Бу диёрда ҳар бир фаслнинг
Таровати, кўрки ўзгача.
Асалга тенг меваларининг
Боли кетмас токи қузгача.*

*Бу диёрда неки бор гўзал,
Тупроғи - да, табарруқ, суюқ.
Бу диёрдан улуг боболар
Ўтганлар - ку!.. Шундан у буюқ.*

*Уйғонаман ҳар куни масрур
Кўзларимга тўларкан зиё.
Менинг учун ҳамшиша гурур
Ўзбекистон — аталган дунё.*

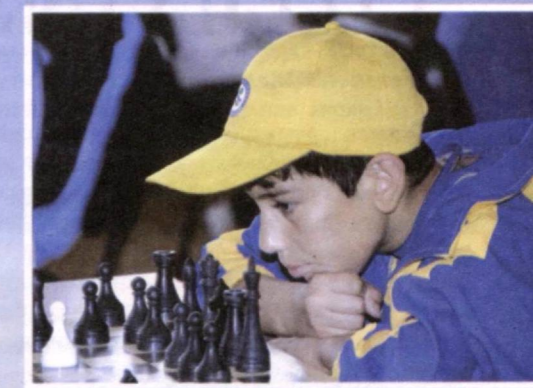
*Гуллайверар ёзу қузу қиши,
Эзгуликка тўла куртаги
Бахтлидирман, чунки ўзим ҳам
Шу диёрнинг битта бўлаги.*

Муқаддас ОҚМАМАТОВА

Farzandlari sog'lom yurt – qudratli bo'lur

Узоқни кўзлаб амалга оширилаётган оқилона сиёсат туфайли йилдан-йилга республикамизда замонавий, халқаро талаблар даражасида жиҳозланган спорт иншоотлари, майдончалари, сузиш ҳавзалари сони тобора ортиб бормоқда. Масалан, биргина ўтган йилнинг ўзида 108 та болалар спорти объекти, жумладан, 16 та сузиш ҳавзаси, Навоий шаҳрида 10000 ўринга мўлжалланган янги стадион, Нукус шаҳрида Теннис мактаби, мамлакатимиз ҳудудларида 12 та Болалар ва ўсмирлар спорт мактаби фойдаланишга топширилди. Айти пайтда олти ёшдан ўн беш ёшгача бўлган қарийб 1 600 000 бола ёки юртимиздаги болаларнинг 35,6 фоизи ҳар хил спорт турлари билан мунтазам шўғулланмоқда.

OZOD INSON TIMSOLI

(Усмон АЗИМ шеърляти мисолида)

Истиклол даври адабиёти замон ва шахсга нисбатан турлича қараш ва турлича талкин этишнинг натижаси ўларок вужудга келди. Мустақилликка қадар инсон қадри, шахс сифатидаги ўрни унинг меҳнати билан ўлчанар, орзу-умиди, дарди, руҳияти, қадриятлари билан ҳисоблашилмас эди. Замон ва замондошлар ўртасидаги ўрни ҳам, обрў-эътибори ҳам ўз даврига келтирган фойдаси билан белгиланар, жамиятга фойдаси тегмай қолгудай бўлса, у одам зарарли, ҳатто зараркунанда ҳисобланарди.

Даврнинг янгиланиши давр одамларига бўлган муносабатни ҳам янгиледи. Энди одамга заҳматқаш сифатида эмас, балки бой маънавий дунёси билан ўзининг руҳий олами, оламни-да янгилашга қодир мўжизакор куч соҳиби сифатида қараладиган бўлди. Бу ҳолат бадиий асар қаҳрамонлари ҳаётига кўчиб, дунёни янгича идрок этиш жараёни бошланди. Бу янгиланиш қуртаклари Усмон Азим, Хуршид Даврон, Азим Суён, Миррўлат Мирзо, Икром Отамурод, Саъдулла Ҳаким, Сирожиддин Саййид сингари шоирлар ижодида кўзга ташланади.

Усмон Азим истиклол даври шеърятининг таникли вакилларидан бири. У мустақиллик даври одамларининг руҳий оламида содир бўлаётган кечинмаларни лирик қаҳрамон образида нозик чизиларда манзаралаштириб бера олиш ис-

теъдодига эга шоирдир. Бу жиҳатдан шоирнинг мустақиллик даврида ёзилган “Занжирларни уздим” шеърдан олинган ушбу мисралар эътиборга лойиқдир:

*Занжирларни уздим, гулларни буздим,
Охир зиндонни ҳам айладим вайрон.
Эркин ҳаво билан ҳур базм туздим,
Ўйнадим беармон, қулдим беармон.*

Ушбу сатрларда ўз мустақиллигини ўзи тиклаган озод инсоннинг эркин ва ҳур ҳаво наҳидасидан баҳраманд бўлиб яшаётганлиги фахр-ифтихор билан эътироф этилади.

Мендан қулма бола!

Ҳой, мендан қулма,

Сезаянман курашли тақдирларингни

Бузмақ энди сендан,

Ўзмақ энди сендан...

Менинг мен кўрмаган занжирларимни.

Одам мустақил мамлакатда яшаб турса-да, ўз даври ва замондошлари ҳақида ўзининг фикри бўлмаса, бундай одам тўла маънода мустақил бўла олмайди. Негаки, одам нафақат жисман, балки руҳан озод бўлгандагина том маънодаги мустақилликка эга бўлади. Бу жиҳатдан Усмон Азимнинг “Занжирларни уздим” шеърдаги сўнгги шеърини парча руҳий озодлик мазмун-моҳиятини жошибали акс эттирганли-

ги билан эътиборни ўзига тортади. Чунончи,

Шу кунлар тўлиқиб дард бўлиб юрибман,

Кўнглим дарёсига гарқ бўлиб юрибман.

Олам тўрт тарафинг бошимга дўнар,

Барчасин рад этиб, шарқ бўлиб юрибман.

Мазкур шеърини парчада одоб ахлоқи ҳам, кечмиш-кечирмиши ҳам шарқона бўлган бугунги кун одамнинг кечинмалари ёритилган. Шоирнинг “Изтироб” номи шеърдан келтирилган мисраларда эса мустақиллик ҳис-туйғуси билан тўйинган, фикрлаш доираси кенг, парвози юксак, руҳга яқин бўлиши лирик қаҳрамон қалбида кечган изтиробли ҳис-туйғулар воситасида акс эттирилган. Чунончи:

Изтиробдан юрак юксалиб борар,

Теранлашиб борар, борар кенгайиб.

Гўштлиқдан асабга айланиб борар,

Тобора боради руҳга тенглашиб.

Ушбу сатрларда бугунги истиклол даври шеърляти ва унинг лирик қаҳрамонига хос ўз-ўзини тафтиш қилиш орқали мудроқликдан, мувозанатдан чиқишга хос ҳис-туйғулар бор. Ўрни келганда шуни таъкидлаш лозимки, Усмон Азим шеърляти таникли адабиётшунослар томонидан яхши баҳоланган. Бу жиҳатдан шоирнинг ватан мавзусидаги шеърлари хусусида академик Бахтиёр Назаров билдирган фикрлар эътиборга лойиқдир: “Истиклол даври йилларининг ватанга бағишланган шеърлари зўрма-зўраки эмас, табиий юксак нафаси билан ажралиб туради.

Ўстир ватанингни бог каби туйғун,

Ишонгини уни шу азиз ерга –

Ҳушёр бўл безга қолдирма бир зум –

Фарзандиндан бошқа ҳеч кимга берма.

Ҳеч муболагасиз, бундай шеърлар ватанга бўлган муҳаббатни ифодалашда, уни жондек асрашга даъват қилишда барча замонларнинг руҳини ифодалай олади”.

Усмон Азим истиклол даври одамларининг онг ва тафаккурида кечаётган янгиланишлар жараёнини лирик қаҳрамон образида ёрқин чизиларда ёрита олган. Негаки, у уйғоқ қалб, кўнгли кўзи очик, инсон руҳиятида рўй берган кечинмаларни яхши идрок эта оладиган шоирлардандир. Унга эл эрки, ватан озодлиги, она ва она юртнинг тинч, осуда ҳаётидан-да улугроқ бойлик ҳам, мартаба ҳам йўқ. Бу фикр шоирнинг “Рухимга айтдимки...” шеърдан келтирилган ушбу мисраларда ўзининг ёрқин ифодасини топган:

Рухимга айтдимки, энди уйғон самандар бўл,

Қонимга айтдимки, энди кўзгол – қаландар бўл.

Кўксимга айтдим, кураш ўтида мунаввар бўл,

Ўзимдан ҳимматни топдим-оқибат гап шунда.

Ушбу сатрлардан англашиладики, Усмон Азим шеърятининг лирик қаҳрамони феъл-атворидаги ноинсоний одатлардан, руҳиятидаги нопокликлардан ўз-ўзини тафтиш этиб яшайдиган безовта қалб эгаси. У одам ва оламга ўзгача бир назар билан қарайдиган, ўз замони ва замондошлари онг-шуурида, руҳиятида кечаётган янгиланишларни ўзига сингдирган шахсияти баланд, фаол киши. Муҳими, Усмон Азимнинг истиклол даври шеърлятидаги лирик қаҳрамон образини яхши-ёмон, баланд-паст, ижобий ва салбий жиҳатлари билан акс эттираётганлиги шоир шеърлятида янги типдаги лирик қаҳрамон образи шаклланаётганлигидан дарак беради.

Барот ЯРАШЕВ

MUALLIM

Ўқишга кирган талаба бинога келиб-кетгани билан билимли, ма-лака ва кўникмаларга эга инсонга айланиб қолмайди, албатта. Бу ишлар ҳамиша устозларнинг заҳмати эвазига амалга оширилган. Сабиҳулло Зокиров ҳам умр бўйи Ўзбекистон Давлат консерваториясида сидқидилдан меҳнат қилган, ҳаммани баравар кўрган, маслаҳат ва насиҳатлари билан кўмаклашган, атрофидагиларнинг илмий-педагогик салоҳияти ўсиб бориши учун амалий ёрдам берган, меҳрибон ва тўғрисиўз касбдош бўлганлар. Устоз бизнинг эъзоз билан Сабий ака дейишимизни яхши кўрардилар. Маслаҳатлари, насиҳатлари билан

бизларни тарбиялаган устозимиз – Сабий акамизнинг ёрқин номи ҳали кўп йиллар давомида тилимиздан тушмаслигига ишончим комил. Чунки бундай инсонлар ҳар куни дунёга келавермайди.

Аваз Мансуров, композитор

Сабиҳулло Абдуллаевич жуда ажойиб устозлардан таҳсил олганликлари учун жуда ҳам юқори маданиятли устоз эдилар. Биз, талабалар билан мулоқот чоғида, дарс пайтида фақатгина маълум бир асарни яхши чалиш ва маҳорат билан ижро этишдан ташқари шу асар ҳақида тўлиқ маълумотли бўлишни, асарнинг услуби, мусиқа маданиятида тутган ўрнини тушунишимизни ҳам истардилар. Энг кўзга ташланадигани, асарни чалаётганда чолғуға бўлган муносабат, уни маданият билан ижро этишни ўргатардилар. Товушининг қанчалик мукамал бўлиши ва қанчалик нафосат билан янграши шу нарсаларга боғлиқ эканлигини тушуштиришга ҳаракат қилар эдилар. Кейинчалик устознинг берган ўғитлари шу нарсаларни беками кўст тўғри тушуниб олишга сабабчи бўлди.

Устоз узоқни кўра биладиган инсон эдилар. Бирор шогирдлари 10-20 йилдан кейин ким бўлишини олдиндан била олардилар. Инсонни бир кўришда унинг қўлидан нима иш келиши, унинг билим доираси, тафаккурини тўғри баҳолай билганлари учун у келажакда ким бўлиб этишади ёки юртимизнинг мусиқа маданиятида бирон-бир ўрин эгаллай оладими, масъул шахс бўла оладими, шунга қараб алоҳида шугулланар эдилар.

Ойдин Абдуллаева, доцент

Мусиқа оламида ҳар бир чолғу созининг ўзига хос ўрни бор. Кимдир най, фортепиано, яна кимдир рубоб садоларини тинглаганда ўзгача ҳислар оғушига тушади. Ҳамманиннг ўз севган сози бўлади. Ўзбекистон Давлат консерваториясининг профессори, марҳум Сабиҳулло Зокиров илк марта кўлига кашқар рубобини олиб чалганида, унинг жарангдор ва ширали овозига мафтун бўлган эди. Бироқ устозлари уни фортепиано чалиш сирларини ўрганишга ундашганида, бу гўзал соз ўзининг ширали ва таъсирчан садоси билан уни ўзига умрбод боғлаб қўйишини билмаганди.

1968 йилда Ўзбекистон Давлат консерваториясининг аспирантурасини тамомлагач, Сабиҳулло Зокиров “Махсус фортепиано” кафедрасида оддий ўқитувчиликдан иш бошлади ва эллик йилдан зиёд ушбу даргоҳда фаолият кўрсатиб, жуда кўплаб талабаларнинг профессионал ижрочилар бўлиб этишишига ўз хиссасини қўшди. Шу билан бирга Сабиҳулло Зокиров иш фаолиятида жуда кўп давлатларда сафарларда бўлиб, мумтоз санъаткор эканлигини ўзига хос моҳирлик билан намоён эта олди. Сабиҳулло Зокиров моҳир педагог эди. Айни кунда унинг қўлида таҳсил олган талабалар республикамизнинг барча вилоятларидаги мусиқа мактаблари, коллеж, лицей ва институтларда, маданият саройларида фаолият кўрсатмоқдалар.

Устозлик Сабиҳулло Зокиров учун энг ардокли машғулот эди. Унинг бутун педагогик фаолияти юксак бадиий дид билан бойиган эди. Сабиҳулло ака чин кўнгиладан ўз талабаларининг ютуғидан қувонарди, уларга мусиқа санъатида юқори чўккиларни эгаллаш учун ўта тиришқоқ бўлиш кераклигини уқтирарди. У ўз ўқувчиларида мустақил фикрлаш, мусиқани интонацион тинглаш ва ушбу жараёни эстетик англаш қобилиятини тарбиялар эди. Моҳир педагог сабоқ берган синфлардан йиллар давомида истеъдодли педагоглар ва созандалар чиққан. У ҳозирги кунда Ўзбекистонда, чет элларда мусиқа санъати соҳасида ишлаётган, мусиқий ижрочилик бўйича турли таълим бўғинларида педагогик фаолият олиб бораётган ёки маданият соҳасига раҳбарлик, ташкилотчилик қилаётган минглаб ходимларга устозлик қилган фидоий инсонлардан бири эди.

Сабиҳулло Зокиров республика матбуотида ва тўпламларда, соҳа хрестоматиясида фортепиано синфи бўйича кўплаб мақолалар чоп этиш билан биргаликда ўтказган концерт-лекциялар ва дарслари тингловчилар маҳорати ошишида катта ёрдам берган.

Сабиҳулло Зокиров меҳрибон устоз бўлиш билан бирга меҳрибон ота ҳам эди. У турмуш ўртоғи билан уч нафар фарзандига яхши тарбия берди ва вояга етказди. Фарзандлари шундай оталари борлигидан фахрландилар. Унинг ҳар бир насиҳатини, берган ўғитларини ҳеч қачон унутмайдилар ва унинг ишини давом эттирмоқдалар.

Дилноз КОМИЛОВА,

Ўзбекистон Давлат консерваторияси доцент в. б.

Аёллик, энг аввало, психикада акс этади. Аёллар психикасида эса дунёга ўзгача муносабат мавжуд ва бу уларнинг бутун хатти-ҳаракатларида, энг майда нарсалардан тортиб энг юксак, олиймақом нарсаларда тинимсиз зухурланади. Момо Ҳаво илонга алданиб қолгандан буён одамзод алданади. Алданиш эса аёлдан бошланади. Алданишлар бўлмаганда, аёлни алдаш ва демак, хўрлашлар бўлмаганда, одамзод мангу олтин

уларнинг ижодларида соф аёлликнинг хусусиятлари баралла акс этади. Ҳамроҳон бундан мустасно эмас.

У наср сўзини, хикояларини худди кашта ва гулдўзилар тиккандай ёзади. Ҳикояларида қўллайдиган ва тасвирнинг мағзини ҳосил қилувчи тафсилотлар, ҳаёт — воқеъликнинг деталлари ҳам баайни қийқ, рангдор дўшпи, сўзана, палаклардаги рамз, тимсол, характериға эға орнаментал деталларға ўхшаб кетади.

тугалланиб охириға етмаган услуб — “хат”ида гулдўзлик белгиларини кузатиш мумкин. Куртак, томир, илдиз, ғунча, очилган гул, япроқ, қисмат, ой, қуёш, ер, осмон, юлдузлар, сув, ҳаво, йўл, макон, севги, ҳомила, фарзанд, висол, жудоликлар, охир ва ибтидо, зоҳир ва ботин ва яна бошқа кўп ходисалар каштачилик, ипақдўзликда қандай рамзий ишораларни англатса, Ҳамроҳоннинг хикояларида ҳам булар куй маъносида акс этиб боради.

Ҳаёт, борлиқ кашта эмас, кашта рамзлар, аммо ҳаёт, борлиқ бу рамзлардан чексиз, мураккаб ва мушкулроқдир. Ҳаёт тасвирида кашта усуллари, тимсолларидан фойдаланиш мумкин. Аммо фақат шунинг ўзигина прозада тўлақонли кучли бадий услуб яратишға ожизлик қилса, ажабмас.

Ҳамроҳоннинг хикояларидаги аёллар қизларига бир умр бисот йиғадилар, фарзандларининг ҳаёти кам-кўстсиз бўлишини хоҳлайдилар, бунинг учун меҳнат-машаққатдан қочмай, ҳар қандай оғирчилик бўлса бардош берадилар. Болалар фақат компьютерлару қўл телефонларининг соҳибаси бўлиб қолишларини истамай, уларға кашта тикиш, қуроқ ясашға ўхшаш қадим қўл хунарларини ҳам ўргатадилар, болалари табиатға, табиат тақозоси билан вужудға келган санъатларға яқин бўлишлари, булардан асло узилиб кетмасликларини истайдилар. Аёлликнинг бир белгиси анъаналарни сақлаш ва уларға изчил риоға этиб боришликни таъминлашда ҳам ёрқин кўзға ташланади. Бу хикояларда биз гоҳ тўқис, камчиликсиз турмуш ичида яшаб ҳам ёлғизликдан ўртанаётган, ўзини боши берк кўчаға кириб қолгандай ҳис қилаётган, ўз шароитини ўзгартиришға ожизлик қилаётган, аламини кўзёшларидан олиб, дунёни ташлаб кетиш истагиға бериланган аёлларнинг қисматларига дуч келамиз. Уларнинг айримлари узок сафарларға кетиб, оилани унутанган эрларининг қолдириб кетган тўнларини кучоклаб, бағирларига босиб, ҳеч кимға билдирмай нола-фарёд қиладилар, кутиш аёл пешонасига ёзилган деб, сўнгсиз ҳаёт йўлларида кутадилар, кутадилар, заррача умид

Ayollik peshonasi

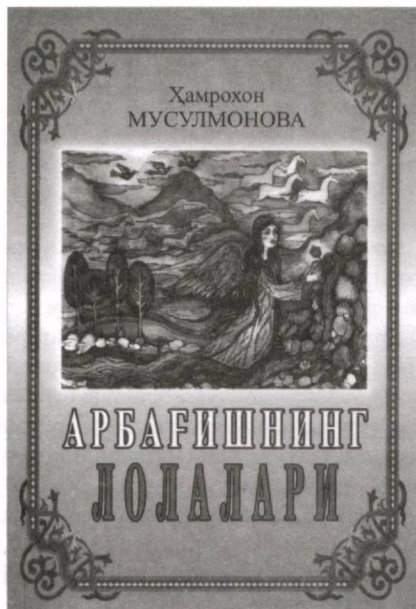

асрда яшарди. Мангу идеал қонунлар ҳаётда ҳеч тўхтамай амал қиларди. Одамзод азалдан аёлға зийнат деб қаради. Азал ҳақимларнинг фикрича, одамни тўрт нарса бахтли ва баркамол қилади: ҳикмат, шижоат, ифбат ва адолат. Шу тўрт нарсани ўзида мужассамлаштирган инсон ҳеч қачон, ҳеч қандай шароитда бахтсиз бўлмайди. Бу тўрт нарса ҳар жиҳатдан аёлларға ва уларнинг ўзига хос хусусиятларидан жамланадиган аёлликка ҳам тўла дахлдордир. Тўрт нарсанинг марказида ифбат турибди. Тўрт нарса бир-бириға ифбат билан туташади, боғланади, мустаҳкамланади. Аёллик деганда, шу тўрт нарса ҳаётнинг барча ҳолларида юзаға чиқишини назарда тутайлик. Шунда аёл — зийнат деган сўзнинг мазмун-моҳияти очилади.

Ёш адиба ва журналист Ҳамроҳон Мусулмонованинг хикояларида аёл психикасининг товланишлари ва аёлликнинг ранг-баранг қирралари ўз аксини топади. Унинг хикоялари ўтган асрда яшаган Ойдин Собирова, Саида Зуннунованинг илк хикояларини услуб, хат ва ёндашувларға кўра эс-латади. Ёш адиба аёлларға шафқат ва меҳрибонлик, умидворлик ва сабр-бардошлиликнинг жамиласи деб қарайди. Барча аёл адибалар, шоиралар, журналистлар, санъаткорларда,

Ушбу хунар санъатининг ранго-ранг деталларидан қай бир тарздаги орнаменталлик ҳосил бўлади. Бундай безакдорлик Шарқу Фарба баб-баробар “аёллар прозаси” ва аксар ҳолларда “аёллар шеърятини”ға тааллуқли, бундан хатто Анна Ахматова ҳамда Виржиния Вулф ҳам, ҳар қанча авангард йўналишда ёзмасинлар, қочиб кутулолмаганлар. Тасвир, “хат” бунда аёл қалби, аёл ҳиссиётлари ва аёллик табиати билан чамбарчас боғлиқ. Бадий “хат” эса қалбдан, ҳиссиётлар табиати ва жамулжамидан туғилади, шаклланади, аёллик форма яратувчи ҳодисаға айланади. Қалбни ўзгартириб бўлмагандай, “хат”ни ҳам асло ўзгартириб бўлмайди.

Олтинчи асрнинг ўрталарида яшаган, исломни илк қабул қилган аёллардан бири кўкси чок шоира Тумадир бинт Амр ал-Ханса жангларда ҳалок бўлган оға-иниларига элегия-марсиялари билан машҳур бўлган. У бир ғазалида “қисмат ҳар дам устимизға кўшин тортиб келади”, деб нола қилади. Қисмат қачон аёлнинг тепасига қўшин тортиб келишдан чарчаган? Аёллар қисмат исканжасида ўзларини қандай тутадилар, қандай чора-тадбирлар кўрадилар? Ҳамроҳоннинг аёллари шу азал саволларға жавоб топишға уринадилар. Ҳамроҳоннинг шаклланаётган, ҳали

қолмаганда ҳам, хонатлас ваъда қилган зот ҳализамон келиб қолар, деб йўлларга умидвор кўз тутадилар.

Ҳамрохон аёл дунёси, калби бенихоя нозик, нафис қурилганлигини унда чилтору чилчўпу чилхадисларнинг сири муҳрланиб кўйилганлигини юракдан сезиб-туйиб ёзади. Аёлга атрофдагиларнинг тушунишлари, мададлари, маҳрамликлари, меҳр-оқибат, қадр-қимматни доим сақлаш, доимий ҳаракатдаги кучга айлантириш зарур-

лигини англайди. “Унутилган атиргул” ҳикоясида ёши ўттизларга бориб қолган оқила бир қизни “қарикиз” деб ўқситишади. Қизнинг ёруғ дунёси зимистонга айланади. У ўзини йўқотиб кўяди. Бир оғиз ширин сўз — ўз ўрнида айтилган сўз эса уни ҳаётга қайтаради, кўксига шамчиरोқ ёқади. Аёлни англамаслик, унга паст назар билан қараш, қадр-қимматини жойига қўймаслик, гўзал хилқатни асраб-авайламаслик бу ҳикояларда турли фожеаларни келтириб чиқаради. Аёл меҳр-оқибат билан тирик. У шунчаки бир севги (у нима ўзи?) билан эмас, аини меҳрга йўғрилган севги билан гуллаб-яшнайди. Табиат зиммасига ортган вазифа-юмушларни фидокорлик билан адо этишга қодир бўлади. Ҳамрохон ҳикояларида аёлликнинг шундай асос томонларига эътибор қаратади ва тарбияловчи тарбияланган бўлиши керак, акс ҳолда барча ишларнинг ҳоли вой деган ғояни илгари суради.

Албатта, бу ҳикояларда ҳали ҳаётий ва адабий-бадий тажрибаларнинг етишмаслиги, ҳадеганда китобийлик, чиройли китобийлик, газетачилик клише ҳамда штамплари, йилтироклик, парокандалик, характерлар тасвирларини охирига етказмаслик, кечинмаларни тўкиб

чиқариш, сунъий ечимлар кўзга ташланиб туради. Эри билан умр бўйи ҳеч қандай севги-муҳаббатсиз кун кечирган, бола-чақа орттирган ва шу кўйда ҳаёти поёнига етган аёл ўлими олдидан тукқан қизига хат қолдиради. Унда қизлигидан бўён бошқа бир одамни севиб, унга интилиб, ҳаёли билан яшаганлигини билдиради. («Иқрор» ҳикояси.) Мана шу муаммо. Аммо, келинг, бир ўйлайлик. Эҳтимол, шундай бўлиши мумкин-дир. Лекин аёл киши ҳеч қачон шундай нарсага журъат қилоладими? Қайси орийат, номус бунга йўл беради? Энди бошқа жуда нозик нарса: унинг қизи бундан қандай хулоса чиқариши керак? У ўзини таҳкирланган, мунофиқлик орқасида дунёга келган деб ҳисобламайдими? Фарзандларни аросатда қолдириш ўзини оқлайдими?

Ҳамрохон адиба, таҳлилчи сифатида бу саволлардан қочмаслиги, уларни ўзи ва қаҳрамонлари олдига қўйишдан чўчимаслиги зарур эди. Бошқа қатор ҳикояларида баён этилган ситуациялар ҳам шунга ўхшаш саволларни юзага чиқаради. Ҳаётни теран билиш, талантни тарбиялаш бундай саволларни қўйиш ва уларни ечишга ҳам йўл топади.

Иброҳим ҒАФУРОВ

Е'ТИБОР va Е'ТИРОФ

Номоддий маданий мерос муҳофазаси – давр талаби

Шиддат билан ўзгариб, ҳаёт суръатлари бекиёс даражада тезлашиб бораётган глобаллашув жараёнида маданиятлараро интеграциянинг янгича сифат касб этиши жамиятдаги турли ижтимоий гуруҳлар ўртасида ўзаро мулоқот ўрнатиш учун қулай замин яратди. Шу билан бирга глобаллашув ва ижтимоий ўзгаришлар жараёни халқлар, миллатлар маънавий оламида муросасизликнинг келиб чиқиши, деградацияланишнинг таҳдид солиши билан инсоният олдида жиддий муаммоларнинг юзага келишига сабаб бўлмоқда. Айниқса, кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарлар, биз учун мутлақо ёт бўлган бегона ғоялар, “оммавий маданият” никоби остида турмуш тарзимизга кириб келаётган ахлоқий бузуклик ва зўравонлик каби иллатларнинг ёш авлод онгига салбий таъсир кўрсатаётгани катта авлодни ташвишга солмай қўймайди. Бундай шароитда турли маънавий-руҳий таҳдидларга муносиб қарши тура олиш, бузғунчи ғояларга нисбатан бунёдкор ғоялар билан жавоб бериш, миллий ўзига хосликни сақлаб қолиш орқали миллат истикболини таъминлаш жуда муҳим.

Миллий ўзига хосликнинг асосини халқнинг асрлар давомида яратган моддий-маънавий мероси ташкил этади. Ёшларни турли таҳдидлардан ҳимоя қилиш, уларни миллий ўзликни англаш, Ватанга муҳаббат ва юртга садоқат руҳида тарбиялашда моддий ва маънавий мероснинг ўрни бекиёсдир.

Глобаллашув таъсирида оиланинг муқаддаслиги, бошқа халқлар маданиятини ҳурмат қилиш каби анъаналар унутилиб, асрлар давомида авлоддан-авлодга ўтказиб келинган маънавий кадрларнинг ёшлар томонидан тан олинмаётганлиги, бузуклик, фақат ўз роҳати учун яшаш, кўнгилга келган ишни қилиш орқали гўёки ўзликни ифодалаш каби “хислат”ларнинг “оммавий маданият” никоби остида мусиқа, ракс, кино, газета, журнал, телевидение ва интернет воситасида бутун дунёга тарқалиши дунё ҳамжамиятини ташвишга солмай қўймайди. Инсониятнинг номоддий маданий меросни муҳофаза этиш йўлидаги интилишлари, саъй-ҳаракатлари ва бу борадаги умумий хавотирни чуқур англаган ҳолда, ҳамжамиятлар, ижтимоий институтлар ва алоҳида шахсларнинг номоддий маданий меросни барпо этиш, муҳофаза қилиш, сақлаш ва қайта бунёд этиш орқали маданий турли-туманликни бойитишда ва инсониятнинг ижодкорлик қобилиятини оширишда муҳим рол ўйнайдиган халқаро ҳужжат яратиш зарурати пайдо бўлди.

Дунё микёсида номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш зарурати ва муҳофазанинг зарур механизмларини яратиш тўғрисида мунозаралар 1970 йилларда бошланган эди. 1989 йилда ЮНЕСКО “Фольклорни сақлаш бўйича Тавсиялар”ни қабул қилди ва Шарқий Осиё давлатлари ташаббуси билан 1993 йилда “Инсониятнинг тирик дурдоналари Дастури” бошланди, кейинчалик 1998 йилдан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий мероси дурдоналарини эълон қилиш” ишлари бошланди.

1990 йилларнинг охирида номоддий маданий меросни муҳофаза қилишга хизмат қиладиган янги

стандартлаштирувчи ҳужжат яратиш ғояси ЮНЕСКОга аъзо давлатлар, айниқса, Шарқий Осиё, Африка ва Лотин Америкаси давлатлари томонидан фаол илгари сурилди. 2001 йилда ЮНЕСКО томонидан Котибиятга ҳукуматлараро учрашувни ташкил этиш ва бунда Халқаро конвенциянинг дастлабки варианты матни бўйича келишувга эришиш бўйича топшириқ берилди. Кейинроқ, 2002 йилнинг сентябридан 2003 йилнинг июнигача муддатда Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш бўйича Конвенция тайёрланди. У 2003 йилнинг октябрь ойида ЮНЕСКО Бош Конференциясида қабул қилинди. Тез орада уни ратификация қилиш бошланди, иштирокчи-давлатларнинг сони 30 тага етган кундан уч ой ўтгач, яъни 2006 йил 20 июнидан кучга кирди.

Конвенция дунё мамлакатлари томонидан таажжубланарли ҳолда тез ратификация қилина бошланди ва 2012 йилнинг апрель ойи ҳолатига кўра уни ЮНЕСКОга аъзо 193 давлатнинг 142 таси (учдан икки қисмидан ортиги) ратификация қилди. Таъкидлаш керакки, мазкур Конвенция номоддий маданий мероснинг маданий турли-туманлик негизи ва барқарор тараққиёт кафолати сифатида алоҳида эътиборга лойиқ ҳужжатдир. Унинг қабул қилинишига номоддий маданий мероснинг йўқолиб ва бузилиб кетиш хавфи мавжудлиги ва уни сақлаш зарурати сабаб бўлди десак, янглишмаймиз.

Мазкур Конвенция Ўзбекистонда 2007 йил декабрда ратификация қилиниб, 2008 йил апрель ойдан мамлакатимиз унинг аъзосига айланди. Халқаро ҳужжатларни қабул қилиш қоидаларига амал қилинган ҳолда 2009 йилда миллий қонунчилигимизга ўзгартиришлар киритилиб, Конвенция талабларининг тўлақонли бажарилишини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2010 йил 7 октябрда “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш давлат дастури” ҳам тасдиқланди.

Конвенцияда ифода этилган “Номоддий маданий мерос” тушунчаси урф-одатлар, ўзига хосликни ифодалаш шакллари, билимлар ва кўникмалар, шунингдек, улар билан боғлиқ жиҳозлар, предметлар, артефактлар ва маданий маконларни англатади. Улар ўз навбатида ҳамжамиятлар, гуруҳлар, алоҳида ҳолатларда эса муайян шахс маданий меросининг бир қисми сифатида тан олинади. Бунда асосий эътибор номоддий маданий меросни намоён этишда қўлланиладиган “урф-одатлар, намоён этиш шакллари, билим ва кўникмалар”га қаратилади. Бошқача қилиб айтганда, номоддий маданий мерос авлоддан-авлодга узатилиб келинаётган билим, тажриба ва кўникмалардир.

Бундан янада оддийроқ тушунтириш учун анъанавий ҳунармандчиликнинг йўналишларидан бири бўлган созгарлик, яъни мусиқа чолғулари яшашни олайлик. Уста томонидан ясалган мусиқа чолғусининг ўзи моддий мерос бўлса, уни яшаш билан боғлиқ билим ва тажриба (масалан чолғунини яшаш учун дарахт навини танлаш, қуриш, ёғочни

кесиш, йўниш, тайёр бўлган бўлақларини бир-бирига ёпиштириш, безак бериш, торларини тақиш, охирги ишлов бериб созлаш ва ҳоказо) номоддий маданий меросдир. Шунингдек, мазкур мусика чолғусида ижро этиладиган халқ кўйи ҳам номоддий маданий мерос ҳисобланади.

Номоддий маданий меросни кўриш (рақс, халқ томоша санъати), эшитиш (достон, эртақ, афсона, мақол) имконияти бор, лекин уни ушлаб кўриш имконияти мавжуд эмас. Бундан ташқари, моддий маданий мероснинг қиммати унинг асл ҳолида сақланишида бўлса, номоддий маданий мероснинг қиммати унинг ҳаётийлиги, яъни ҳаётга мослашган ҳолда жамиятда мавжудлиги билан баҳоланади. Мисол учун, никоҳ маросимини олайлик. Никоҳ маросими бундан 50 ёки 100 йил муқаддам умуман бошқача урф-одатларни қамраб олган ҳолда ўтказилган бўлса, ҳозирда бошқа кўриниш касб этган. Ҳатто мамлакатимизнинг турли ҳудудларида турфа тартиб ва кўринишда ўтказилади. Лекин никоҳнинг янги оилани барпо этишдаги асосий вазифаси сақланиб қолинганлиги сабаб, унинг давр таъсирида шаклан ўзгаришининг аҳамияти йўқ. Муҳими, унинг ҳаётийлиги, яшовчанлиги ва жамият ҳаёти, унинг ривож ва барқарор тараққиёти учун хизмат қилишидир. Оиланинг муқаддаслиги йўқотилиб бўлинган, фуқаровий никоҳ никоҳи остида оиланинг муқаддаслиги унутилаётган Америка ва Европанинг қатор ривожланган давлатларида никоҳнинг моҳияти йўқолиб, бир неча йиллаб бирга яшаганларидан, ҳатто фарзанд кўргандан кейин никоҳдан ўтиш оддий ҳолга айланган.

Аслида номоддий маданий мерос жамият ҳаётидаги ўзаро муносабатларда муҳим рол ўйнайди, шунингдек, у атроф-муҳитга ўз таъсирини ўтказиши. Ёшлар ўртасида номоддий маданий меросга нисбатан ҳурмат ва муҳаббат туйғусини шакллантириш учун аввало, унинг таркибига қандай мерос намуналари киришини аниқлаштириб олиш зарур. Шу ўринда, номоддий маданий меросга нималар қиради деган саволга жавоб бериш мақсадга мувофиқдир.

Конвенцияда номоддий маданий мероснинг қуйидаги намоён этилиш соҳалари келтирилган:

- а) ўзликни намоён этишнинг оғзаки анъаналари ва шаклларида (айни пайтда тил – номоддий маданий меросни акс эттирувчи омил сифатида);
- б) ижро санъатида;
- в) жамиятнинг урф-одатлари, маросимлари, байрамлари;
- г) табиат ва коинотга оид билим ва урф-одатларда;
- д) анъанавий ҳунармандчилик билан боғлиқ билим ва кўникмаларда.

Энди бу йўналишларнинг ҳар бирига алоҳида тўхталиб ўтамиз.

Ўзликни намоён қилишнинг оғзаки анъана ва шакллари бизнинг тушунчамиздаги халқ оғзаки ижодининг ўзидир. Халқ оғзаки ижодида тил муҳим рол ўйнайди. Чунки тил ушбу меросни ифодалашда ва келгуси авлодга етказишда энг асосий восита бўлиб хизмат қилади. Халқ оғзаки ижодининг тур ва жанрлари жуда кенг. Унинг таркибига миф, афсона, ривоят, эртақ, мақол, матал, достон, масал, ҳикматли сўзлар, тез айтиш ва бошқа жанрлар, мухтасар қилиб айтганда, халқ меросининг оғзаки равишда ифодаланган барча тур ва жанрлари қиради.

Ижрочилик санъати таркибида номоддий маданий меросимизнинг жуда катта қисми ўз ифодасини топади. Содда қилиб айтилганда, халқ ижодининг ижрочилик билан

боғлиқ сахнавий кўринишларнинг барчаси унинг таркибига қиради. Бунда мусика, рақс, халқ томоша санъатининг барча жанрлари тушунилиши керак. Бошқача қилиб айтганда, намоён этишга (хоҳ у сахнада бўлсин, хоҳ майдонда, хоҳ кичик даврада) мўлжалланган жанрлар ижрочилик санъати таркибига киритилади. Ижрочилик санъатининг барча жанрларини қамраб олмаган ҳолда мисол тариқасида қуйидагиларни келтириш мумкин.

Мусика йўналишига: “Шашмақом”, “Хоразм мақомлари”, “Фарғона-Тошкент мақом йўллари”, дутор ва сурнай мақом йўллари, “Тановор”, “Ушшок”, “Феруз”, “Сувора”, “Лазги”, “Мавриги”, “Мискин” сингари туркумлар, “Катта ашула”, аллалар, ўланлар, яллалар, лапарлар, мадхиялар, термалар, шунингдек, “бахшичилик”, “халфачилик” ва ҳудудга хос бошқа манбалар.

Рақс йўналишига Фарғона, Хоразм, Бухоро, Сурхондарё рақс мактаблари, ҳудудларга хос бўлган рақслар ва рақс ҳаракатлари, шу жумладан, болалар, эркаклар, аёлларнинг якка ва гуруҳли рақсларини киритиш мумкин.

Томоша санъати йўналиши бўйича дорбозлик, полвонлик, анъанавий цирк, кўзбойлогичлик, кўғирчоқбозлик, масҳарабозлик, бесуюжлик ўйинлари, ёғоч оёқ ўйинлари, миллий халқ ўйинлари ва бошқаларни келтириш мумкин.

Урф-одат, маросим ва байрамлар таркибига меҳмондўстлик анъаналари, ахлоқ-одоб билан боғлиқ урф-одатлар, фарзанд тарбияси билан боғлиқ маросимлар, бешик, суннат тўйлари, исм қўйиш маросими, совчиликка бориш, келин салом, миллий ва маҳаллий миқёсда ўтказиладиган сайллар, ҳашарлар, томошалар, байрамлар ва бошқаларни киритиш мумкин.

Табиат ва коинотга оид билим ва урф-одатлар деганда анъанавий халқ тақвимлари, куннинг ботишига қараб келгуси куннинг қандай келишини айтиб бериш, ойнинг туришига кўра кейинги ойнинг тахминий об-ҳавосини аниқлаш, ҳайвонлар ҳаракати орқали содир бўладиган воқеаларни башорат қилиш, қудук қазиш ўрни ёки иморат қуриш жойини аниқлаш, миллий саргарошлик, анъанавий табобат, иморатсозлик, мироблик билан боғлиқ билим ва кўникмалар, пазандачилик санъати кабилар тушунилади.

Анъанавий ҳунармандчиликка оид билим ва кўникмалар мисолида зардўзлик, қуроқчилик, кандакорлик, гиламчилик, дўппидўзлик, кўғирчоқсозлик, қуллоқчилик, ганчкорлик, ёғоч ўймакорлиги ва ҳунармандчиликнинг бошқа йўналиши ва турларига оид тажриба, билим ва кўникмаларни кузатиш мумкин бўлади.

Номоддий маданий мерос миллий ўзлгимизнинг ажралмас бойлиги сифатида ёшлар тарбиясининг шаклланишида аҳамияти катталигини тан олган ҳолда, 2010 йил 7 октябрда қабул қилинган “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш давлат дастури”нинг 9 бўлими ва 57 та бандида келтирилган вазифалар амалга оширилса, Конвенция талаблари тўлалигича бажарилишига эришилади ва энг асосийси, бу жараён ажодларимиздан бизгача етиб келган номоддий маданий меросимизнинг замонамизга мослашиб, кейинги авлодларга узатилиши ва бу орқали ёшларимиз онгини заҳарловчи “оммавий маданият”нинг келгуси авлодимиз учун таъсир кучининг йўқотилишига хизмат қилади.

Ёқутхон ЭРКАБОВА

Rangtasvirda zamon ijlosi

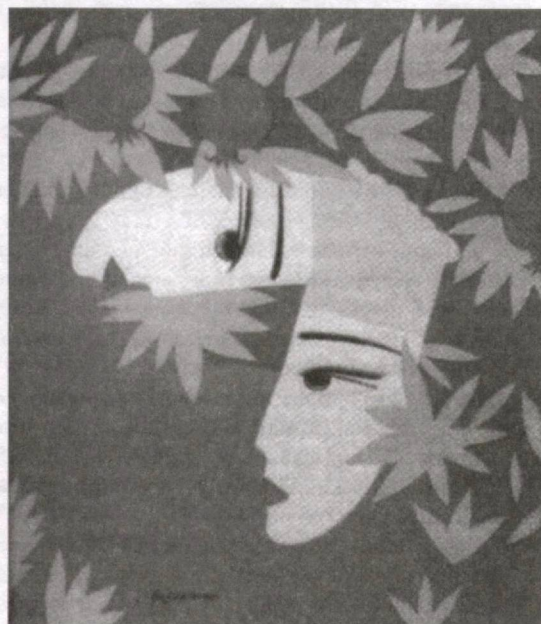
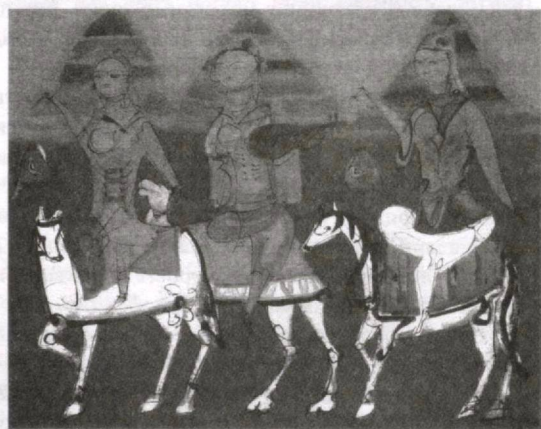
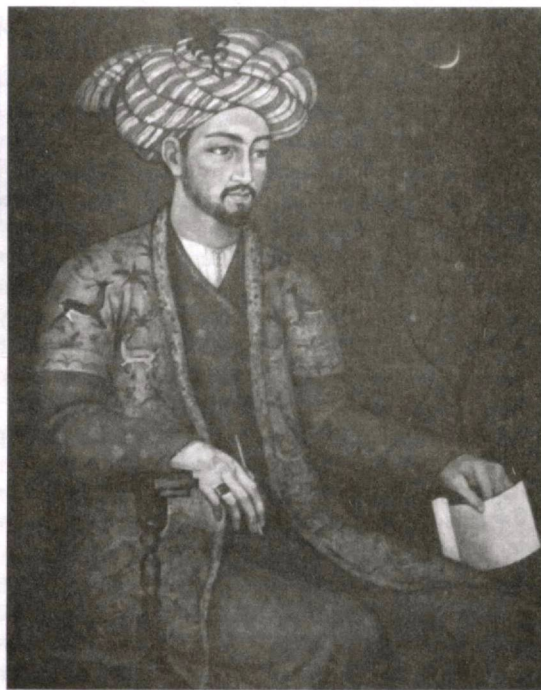
Юртимизда бундан йигирма йиллар олдин бошланган янгиланиш жараёни рангтасвирда миллатимизнинг ўзига хос хусусиятларини ва эстетик идеалларини янада чуқурроқ акс эттиришни, миллий кадриятлар, маданий-маънавий, ахлоқий тамойилларини янгича ифодаланиш бошлаб берди. Рангтасвирда шарқона фалсафа, адабиёт, асотир ва ривоятларни, шунингдек, Шарқ ва Ғарб муносабатларини уйғунлаштириш асосида янги талқинлар шаклланди.

Даврнинг ўзига хос ижтимоий, иқтисодий, маънавий ўзгаришлари рангтасвирчилар асарларига ҳам кўчиб ўтди. Ўйлашга, фикрлашга ундовчи мавзулар вужудга келди. Образлар ва мавзулар шаклу шамойили ўзгарди. Натижада давр моҳиятини акс эттирувчи ёрқин тимсоллар яратишга эҳтиёж ҳамда маънавий бўшлиқни муносиб қахрамон образлари билан тўлдириш зарурати туғилди.

Бу даврда яратилган асарларни тамойил нуқтаи назаридан кадриятларимизга қайтиш, ўтмишни холисона баҳолаш, миллий меросни қайта ўрганиш кайфиятидан келиб чиқиб, тарихий шахслар образини яратишни гуруҳларга бўлиб ўрганиш мумкин. Масалан, Саъдулла Абдуллаев (“Хўжа Аҳмад Яссавий”), Акмал Иқромжонов (“Мирзо Улуғбек”), Ориф Муинов (“Бибихоним”), Жавлон Умарбеков (“Етти иқлим султони”), Раҳмон Шодиев (“Машраб”) сингари рассомлар асарлари тарихий шахсларнинг портретларига мурожаат қилиб, жамият янгиланиши туфайли маънавий идеалларни қайта тиклаш билан боғлиқ тарзда тарихий мавзу биринчи планга чиқиб, тарихий портрет ва тарихий картинанинг жанрга оид хусусиятлари янгиланди.

Кўп асрлик тарихга эга бўлган асл миллий кадриятларга эътибор қаратиш, уларни қайта идрок этиш тамойили ҳам миллий рангтасвирда ўзига хос ўрин тутди. Мазкур тамойилда халқ оғзаки ижодининг ноёб дурдоналари бўлган дoston, афсона ва ривоятларга асосланган сюжетлар етакчилик қилади. Хусусан, Алишер Алиқулов (“Буюк донишмандлар”), Муборак Йўлдошев (“Алпомиш”), Тўра Курёзов (“Жалолиддин Мангуберди”), Эркабой Машарипов (“Паҳлавон Маҳмуд”) Ориф Муинов (“Рухсона”, “Ойбарчин”, “Ўғузнинг туғилиши”, “Тўмарис”) асарларида азалий кадриятларнинг миллий истиқлол мафқурасидаги муҳим ўрни ифодаланади.

Ўз навбатида, ушбу тамойилларга асосан ижод қилишда муайян муаммолар юзага келди. Мазкур муаммо портретни маиший ёки тарихий жанрлар уйғунлигида яратиш, ижодда тўқимадан кўра ҳаққоний образларни жонлантиришга таянишни назарда тутди. Бунга кўра, тарихий портретларда аждодлар сиймосини акс эттиришда

Иллюстрациялар:

Азиза Маматова. “Бобур Мирзо” портрети

Леким Иброҳимов. “Турон аёллари”

Ғафур Қодиров. “Севишганлар”

Ориф Муинов. “Бибихоним” портрети

Файзуллахон Аҳмадалиев. “Оналик”

Шавкат Ҳақимов. “Ой оғушидаги севишганлар”

Камолжон Бобоев. “Қуёш. Тошкент”

уларнинг нафақат ташки қиёфаси, балки ички руҳияти, қарашларидаги зиддиятларни ҳам кўрсата билиш зарурати юзага келди.

Турли миллий мактабда шаклланган ва унга хос хусусиятларни ифодалаган муайян тамойиллар вақт ўтиши билан такомиллашиб, мустақил йўналиш тусини олган. Айни хусусиятлар, Ўзбекистон рангтасвирида миллий меърос ва анъана тушунчалари янги тарихий-маданий моҳиятига кўра, янада кенг маъно касб этди. Эндиликда бу тушунчалар маънавий-диний анъаналардан илдиз отган, миллат идеаллари эстетик тарихидаги тасаввуф поэтикаси, миниатюра, анъанавий амалий санъат безаги тарзида англашила бошлади.

Рангларнинг ёркинлиги, шаклларнинг шартлилиги, дунёни жарангдор безаклар уйғунлигида, рамзий ранглар воситасида шартли-безакли ифодалаш Алишер Мирзаев, Раҳмон Шодиев, Иброҳим Валихўжаев, Шаҳноза Абдуллаева, Нодир Шоабдурахимов, Тоҳир Каримов, Камолжон Бобоев қабилар ижодининг асосини ташкил этади.

Модернизмнинг расмий тамойиллари асосида анъанавий идеаллар ва миллий рамзлар талқини намоён бўлди. Қатор асарларда кўҳна деворий суратлардан тортиб, шарқ миниатюраси, ислом маънавияти ва фалсафаси, шеърят, афсона ва ривоятларидан келиб чиққан, индивидуал пластик таомиллар долзарблашди. Ўзбекистон рангтасвирида рамзий-мажозий тамойиллар дастлабки даврда рассомлар Шаҳноза Абдуллаева, Файзуллахон Аҳмадалиев, Леким Иброҳимов, Аслиддин Исаев, Бобур Исмоилов, Акмал Нур, Ғафур Қодиров, Жамол Усмонов, Шавкат Ҳақимов, Фаррух Аҳмадалиев, Ғайрат Иброҳимов ва бошқалар ижодида ўзини намоён этди.

Азалий анъаналар, этномаданий сифатлар, миллий қадриятлар рассомлар ижодида истиоралар воситасида ўз аксини топди. Мазкур тамойилнинг ўзаги лиро-эпик, афсона ва асотирлар оламига хос поэтик-романтик ҳиссиётлар, чуқур фалсафий тимсоллар орқали азалий комиллик йўлига интилган инсон қалбини кашф этишдек ўзига хошлиги Шарқ романтизми эстетикасига бориб тақалади.

Замонавий бадиий жараёнда юзага келган турли тамойиллар талқинида қадриятлар, фалсафий-диний қарашлар, тушунчалар ва мозий эврилишлари ижодкорлар онгида таҳлил этилиб, уларнинг борлиққа субъектив муносабатини рамз, ишора ва шартли белгилар орқали композицион яхлитликда ифодалаш имконини берди. Рассомларнинг турли услубий шаклларни олиб кириши, ижодий тажрибаларнинг янгиланиши, миллий рангтасвир мактабини жаҳон бадиий жараёнига яқинлаштиради. Шунингдек, Ўзбекистон рангтасвирининг дунё маданий меросида асосий ва етакчи ўрин эгаллашига хизмат қилади.

Дилдора УМАРОВА,
санъатишунос

Kuylash baxti

Гоҳида сизу биз тушунмайдиган, англолмайдиган бу ажиб борлиқдаги ўзгаришлар, кўм-кўк майсаларнинг майин шивири-ю дов-дарактларнинг алланечук энтиқишларини қалб кечинмалари билан ҳис этган ижод аҳли борки, албатта, у хоҳ рассом, шоир ёки санъаткор бўлсин, барибир, ўзининг хаёлот кенгликлариди, тасаввур оламида жонлантиришга ҳаракат қилади. Унга ҳамоҳанг тарзда дилида мавж урган эзулик ашъорини тилига кўчиради. Бу эса асл санъат шайдоларига хос хусусиятдир. Шундайлардан бири Дилором Омонуллаевадир.

Истиклол йилларидаги эстрада санъати ривожига кўшган муносиб ҳиссаси билан халқимиз ва санъат аҳли орасида довруқ қозонган Дилором Омонуллаева 1996 йилда “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими” фахрий унвонига сазовор бўлди. Уни ҳамиша қўллаб-қувватлаб турган отаси – таниқли олим, муסיқа таълими ва вокал мутахассиси Даврон Омонуллаев ҳамда онаси – педагог, мохир дутор ўқитувчиси ва хонанда Санъатхон Холмухамедовалар тарбияси Дилором она эришган ютуқларнинг бош омили бўлди.

– Менинг энг катта бахтим санъаткорлароиласида тутилганимдир, – дейди Дилором Омонуллаева. – Болалигимдан кўнглимда ижодга ўзгача меҳр уйғонган. Ўша вақтларда таниқли бастакорлар Мутал Бурҳонов, Манас Левиев, Икром Акбаров, Мухтор Ашрафий ижросидаги асарларни тинглаб, уларга ҳавас қилганман. Айнан шу асарлар мукамаллиги менда тинимсиз ҳаракат ва ўз устимда ишлаш кўникмаларини шакллантирди. Успенский номидаги муסיқа мактабини тамомлаб, Ўзбекистон Давлат

консерваториясига “Бастакорлик факультети”га ўқишига қабул қилиндим. Талабалик йилларимда ҳам ўқиш билан бир қаторда Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси томонидан ташкил этилган турли хилдаги танловларда қатнашиб, муносиб ўринларни қўлга киритганман. Устозларим – профессорлар Борис Зедмен ҳамда Тўлқин Қурбоновлардан муסיқа яратиш сирларини ўргандим. Гарчи йўналишим бастакорлик бўлса-да, Тамарахоним, Ботир Зокировдан вокал сабоқларини олдим. Унга ҳамоҳанг тарзда классик ашулаларни ҳам маромига етказиб ижро этишига интилардим. Устозларим Дони Зокиров, Мардон Насимов, Манас Левиевлар доимо мени қўллаб-қувватлаб туришган. Бугун улар номларини тилга олганда ҳамиша юрагимда илиқ ҳислар жўши уради.

Дилором Омонуллаева ҳақида гап кетар экан, у кишини устозларининг муносиб давомчиси дейиш мумкин. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки у устозларидан олган сабоқларини шогирдларига ўргатмоқда, уларнинг камолида эса ўзининг бахтини кўрмоқда. Балки шу сабабдир, у 1998 йилда юксак мукофот – “Дўстлик” орденига сазовор бўлган. 2006 йилда эса Дилором Омонуллаева Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби бўлишдек улкан бахтга эришди.

“Шарқ тароналари”, “Ёмғир ёғди”, “Яккадир Тошкент”, “Саратоним кетди”, “Бир-бирингни асра, ўзбегим”, “Ўзбекистон”, “Сен қайдасан”, “Бахшида”, “Турналар қайтгунча омон бўлайлик”, “Тинчлик нашидаси”... Бу унинг ижод кенгликлариди қалбининг гавҳарига айланган кўшиқлардир. Самимийлик, санъатни дилдан ҳис этиб, уни кадрлаш, борлиқнинг бағридаги сизу бизга кўринмайдиган

рангинликларни кўшиқларга айлантириш бахти ижодкорни бошқалардан ажратиб турадиган энг ажойиб хислатдир. Шунингдек, ижодкорнинг болалар учун ёзган юздан ортик кўшиқлари тўплам сифатида чоп этилган. Улар қаторида “Топишмоқ-айтишувлар”, “Алифбо кўшиқлари” ва бошқаларни келтириш мумкин. У киши олий таълим тармоқларида эстрада санъати таълими учун “Эстрада хонандалиги” ўқув қўлланмасини ишлаб чиқди. Ижодкор яратган “Эстрада ва жаз вокалистлар тўплами” китоби талабалар учун муносиб қўлланмадир.

Дилором Омонуллаеванинг мохир педагоглигини алоҳида қайд этиш лозим. Устоз бугунги кунда Ўзбекистон Давлат консерваториясининг Эстрада хонандалиги кафедрасини бошқариб келмоқда. Унда таълим олаётган шогирдлар эса нафақат мамлакатимиз, балки жаҳоннинг катта сахналарида таниқли хонандалар билан бир қаторда куйлаш бахтига муяссар бўлди. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Лола Аҳмедова, Дилноза Исмияминова, Зоя Цой ҳамда Оксана Нечитайло (Соғдиана), Манзура Йўлдошева, Мадина Мумтоз сингари бир қанча “Нихол” мукофоти совриндорларига устозлик қилган ва улар камолотида Дилором Омонуллаеванинг ҳиссаси бекиёс.

Устоз хозир “Шарқ тароналари” Халқаро муסיқа фестивалига таяёргарлик ишлари билан банд. Устозлари, шогирдлари, ҳамкасблари билан тинмай изланаётган Дилором Омонуллаевага мустаҳкам соғлиқ ва доимий илҳом тилаймиз.

Улуғбек МИРЗААХМЕДОВ

Ёзда мехнат таътилига чиқиб, ахён-ахёнда Бўстонликдаги ўртоғимникида мириқиб дам олиб кайтаман. Кайтганимдан кейин ҳам тоғ кишлоғининг мафтункор манзаралари: кўм-кўк либосдаги арчазору бодомзор, pistaзорлари узок вақт кўз олдидан кетмай, мени ўзи томон чорлаётгандек бўлади. Ўшандай тоғли ўйлар оғушида дўстим Неъматларнинг уйига яқинлашганимда, эшик очилиб, кўлида қоғоз копча кўтарган Неъмат кўринди. Дўстим мени кўриб, жилмайиб кучок очди. Сўнг войиш тагидаги кўрпачалар тўшалган чорпоёга таклиф қилди. Войишдаги шишадек тиник хусайни узумлар, нарироқда ҳосилнинг кўплигидан шохлари эгилиб, таъзимга келган шафтолилар атрофга яна ҳам файзтароват бахш этаётгандек.

Ҳол-аҳвол сўрашиб бўлгач, мен ундан ҳали каергадир шошилич кетаётганлигини сўрадим. Неъмат бир лаҳза ўйлашиб:

– Ҳа, бир бобомиз бор. У киши кампири билан уч йилча олдин шу ерга кўчиб келган эди. Ҳозир оғир касал, ҳеч кими йўқ. Дўстим, сиз узок йўл босиб, хориб келгансиз, бироз дам олинг. Мен бободан хол-аҳвол сўраб, тезда кайтаман, – дея жойидан кўзгалди.

Мен чолни кўриб келиш учун бирга боришни таклиф қилган эдим, у рози

**БЕХОСДАН
ОТИЛГАН О'О**

бўлди. Бобо яшаётган жой Неъматларникидан тўрт-беш уй нарида, сой қирғоқларига яқин, сердарахт бир ерда, оддийгина қилиб қурилган, ичма-ич қириладиган иккита гиштли уйдан иборат ховли экан. Дўстим уй соҳибини “Шамси бобо!” деб чақирган бўлди ва жавобни ҳам кутмасдан олдинма-кетин эшикка яқинлашдик. Шу чоғ эшик очилиб, ўрта бўйли, котмадан келган, кекса аёл кўринди. У назокат билан салом бериб, бизни ичкарига таклиф қилди. Хона кенг, ёруғ ва озода, ўртада хонтахта, уч тарафига кўрпача тўшалган.

Уй тўрида кўрпачада узала тушиб ётган чўзик юз, дўнг пешона рангпар уй соҳиби бизни кўриб, ўрнидан кўзгалди. Неъмат кўлидаги егулик солинган копчани хонтахтага кўйдиди, чолнинг кўлини олиб сўрашди.

Дастурхон ёзилиб, у-бу егулик кўйилди. Орага жимлик чўқди. Мен юзага келган жимликни орадан кўтариш учунми ёки унинг кечмишига қизиқибми:

– Бобо, асли қаерликсиз? – дея сўрадим. У бироз икқиланиб тургач:

– Ҳа, энди умр дарёсининг оқимида урилиб-сурилиб, шу ерларга келиб қолганмиз-да, – деди ва Умар Хайёмдан битта рубойи келтирди:

**Афсуски йигитлик мавсуми ўтди,
Кўклам ўтиб кетди, куз келиб қолди.
Ёшлиқ деб аталган севинч булбули,
Билмадим, қачонлар келдию кетди.**

Шамси бобонинг қалбида қанчалар дард, алам ва изтироблар яшириниб ётганлигини менга берган жавоби ҳамда Хайёмдан айтган рубойиси орқали ҳис эта бошладим.

У энди назаримда, оддий одам эмас, гўё бир сирли сандик эди. Мен бобонинг ўйчан нигоҳига зимдан назар соламан.

У рубойининг ўз талқинидаги таъсирдан чиқиб кета олмай қийналар, кайтмас ёшлиги ва у билан боғлиқ воқеаларни кўз ўнгида жонлангирарди. Бобо ўз ҳаётининг сирли саҳифаларини варақлай бошлади:

– Ўша йиллари биз чекка кишлоклардан бирида яшардик. У пайтларда уруш давом этарди. Бутун куч фронтга сафарбар қилинган. Бир оёғим оксоқ бўлгани учун мени фронтга олишмади. Қишлоғимиздаги мактаб, дўкон, дон омбори ва идорага қоровул бўлдим. Дўконда ўн еттиларга кирган, лекин яқиндагина уйланган йигитча келинчаги билан бирга савдо қиларди. Келинчак гўзал бўлиб, исми ҳам Шамсиқамар экан.

Ҳали айтганимдек, ўша дўконни ҳам кўриқлардим. Ҳамма ўз иши билан банд. Турғун дўконга мол келтириш учун қаёққадир тез-тез кетади. Келинчак бўлса дўконни очиб онда-сонда келган харидорларга савдо қилади. Мен ўзим кўриқлаётган бинолар атрофини супуриб сув сепаман ва Шамсиқамарнинг гўзал нигоҳига баъзан пинҳона назар соламан. Унинг тиник ва беғубор чехрасига ҳар гал бокқанимда, юрагимда ёшлиқнинг шўх, айна пайтда, беқарор ғалаёнлари бош кўтаради. Кунлар ўтган сайин кўнглимдаги бу ғалаёнлар кучайиб, умид гўнчаларига айланарди. Афсуски, ўша пайтлар бу туйғуларимнинг оқибатига қарши турадиган куч етишмади, иродасизлик қилдим.

Шамсиқамар билан ўртамиздаги илиқлик тобора кучайиб нозикрок тус олар, бу муносабатимизга ҳалал берувчи Турғун бўлса, фақат савдони ўйларди. У келтирган молларни дўконга жойлаб, Шамсиқамарнинг ёнида бир-икки кун савдо қиларди-да, яна мол қидириб қаерларгадир кетарди. Мен келинчакни танҳо ўзимники қилиб олиш, бундан ҳам дахшатлиси, мақсадим йўлида тўсиқ бўлган одамни орадан олиб ташлаш каби қабих ўйлар билан кун кечирардим. Кунларнинг бирида аёлни синаш учун шу ҳақда сўз очган эдим, унинг юзи оқариб кетди. Лекин шунчаки гап деб ўйлади шекилли, индамай нари кетди. Аммо менинг ниятим кун сайин қатъийлашиб борар, унинг амалга ошиши учун имкон зарур эди. Бир куни кечга яқин Турғун дўконга мол келтирди. Вақти келди деб ўйладим ва ўзимни тайёрлаш учун, уйимга югурдим. Айна лаҳзаларда юрагим кинидан чиқиб кетгудек бўлар, унинг уриши ҳатто ўзимга ҳам эшитиларди. Қалтираган кўлларим билан бир шиша арокни очдим-да, нари-бери газак билан икки пиёла ичиб юбордим...

Келганимда Шамсиқамар билан Турғун келтирилган юкларни галма-гал ташишар эди. Турғун икки ўрам читни қўлтиқлаганича дўкон ичкарисига йўл олди. Ёш жувон эса ташқаридаги матоларни титқиларди. Уларни кузатар эканман, ҳаяжон ичида ҳансираб нафас олсам ҳам, ўзимни хотиржам кўрсатишга ҳаракат қилдим. Охири бўлмади, гўё ёрдамлашаётгандек икки ўрам матони қўлтиқлаб дўконга кирдим. Турғун киргизилган нарсаларни пештахталарга дид билан тахлар, баъзида дўкон олдидаги от-аравага безовталиқ билан қараб кўярди. Мен гўёки матоларни томоша қилиш баҳонасида, Турғуннинг ҳар бир ҳаракатини зимдан кузатаман. Гарчи шу лаҳзаларда сиртимда соқинлик акс этиб турган бўлса-да, ичимда ўт ёнар, миям ғувилларди. Шу топда кимнингдир “ё хозир, ё ҳеч қачон”, деган сўзлари айнан мен учун айтилгандек туюларди. Бу орада аравақаш келиб, юкдан бўшаган от-аравани ҳайдаб кетди. Бир неча кун

олдин дўкон бурчагига ўзим ташлаб қўйган болгачага кўркув ичида кўл узатдим. Ўз ишига берилиб кетган Турғун мен томонга қарамас, тотли ўйлар оғушида бўлса керак, гоҳида лабида жилмайиш акс этарди. Ўшанда у нималарни ўйлаган экан? Агар мен томонга бир лахзагина қараб қўйганида ҳолатимни сезган, ҳаракатларимни фош этган бўларди. Аниқ эслайман, кўлларим титрар, оёқларим бўшашар, қўлимдаги уч юз граммча келадиган болга бир неча килограммга айланиб қолгандек мени пастга тортарди. Бирдан вужудимни кўркув босди ва шу кўркув баробарида, менда иккиланишми, ё раҳмдилликка ўхшаш бир майинлик томирларим бўйлаб оқа бошлади. Ҳатто болгани ерга қўймоқчи ҳам бўлдим. Бироқ борлигим узра эндигина ҳаракатланаётган бу илиқлик узок давом этмади. Лахза сайин хаёл кўзгусида акс этиб турадиган ёш гўзалнинг киёфаси ҳамда орамиздаги ўта нозиклашиб бораётган кўзга кўринмас ришталар қайта жонланиб кетди-ю, рақибимга нисбатан яна қарашларим музлай бошлади. Қулоқларим остида кимдир “Ур! Ур! Кейин кечикасан!” деяётгандек бўларди.

...Шамсикамар дўконга кирганда, мен пештахтага суянганча, гангиган бир алфозда турардим. У мени ва қонга беланиб ётган Турғунни кўриб чинкириб юборди. Сўнг йиғлай бошлади. Мен эшикни ичкаридан беркитиб, аёлга ёлвориб таскин бера бошладим ва ниҳоят уни тинчлантирдим. У билан биргаликда пештахта ортига қўмдик-да, из қолдирмас даражада текислаб, иккинчи кунни савдо қилавердик. Орадан тўрт-беш кун ўтгач, жувон марҳумнинг қариндошларига бориб “Турғун акам бир ҳафта олдин сизларни кўриб келиш учун уйдан чиқиб кетганди, лекин хануз қайтмади”, деганидан сўнг Турғуннинг яқинлари ва ички ишлар ходимлари томонидан суриштириш ишлари бошланди. Шубҳасиз, мен ҳам сўроқлардан четда қолмадим. Милиция Турғунни охириги марта қачон ва қандай ҳолда кўрганлигини сўрар, унинг синчков нигоҳлари остида оёқ-кўлларим қалтираб, сўзларим бир-бирига қовушмас эди. Милиция мендан эшитган сўзларни ёзиб олгач кетди. Лекин кўп ўтмай, яна ва яна мени сўроққа чақиртирар, ҳар гал шубҳа билан зимдан кузатарди. Билмадим, бирор ҳаракатим унинг гумонларига ўт қаладимми, ёки жасадни йўқотиш учун дўконга белкурак олиб кирганимни бирор кимса кўрганмикин, сўнгги марта чақиртирилганимда, қамоққа олишди. Бироқ пайт пойлаб, ўша ерда ишлайдиган қариндошим кўмагида қочдим.

Шундан кейин Шамсикамар билан учрашиб, иккимиз бир тўхтамага келдик. Исминни ўзгартириш учун мен Шамси, у эса Қамар бўлди. Бу ишнинг битишида яна ўша қариндошимиз бизга ҳамдам бўлди. Унинг ёрдамида бизларга янги паспорт тайёрлангач, ҳаётдаги Ботир Шамси исми билан қайта дунёга келди. Ўшанда уруш кетаётганлиги ҳам бизга кўл келди. Ҳеч кимда биз ҳақимизда ўйлашга вақт ҳам, имконият ҳам йўқ эди, эҳтимол. Биз бўлсак турли гўшаларда яширишиб, узок йиллар турли тирикчилик қилиб юрдик. Мусофирлик, одамлардан айрича яшаш, ўзим туғилиб ўсган қишлоғимдан ўзга, пана-пасткам ерларда ҳаёт кечириш қанчалик оғир эканлигини бутун вужудим билан ҳис қилдим ўшанда. Шундай кунларнинг бирида, биз Қамарнинг узок бир қариндошиникига меҳмонга бордик. Қишлоқ сийрақкина уйлардан иборат бўлиб, ёнидан анҳор оқиб ўтар экан. Уй эгалари бизни хурсандчилик билан кутиб олишди. Сўнг мен тенги ёшдаги уч нафар кўшинни ҳам таклиф қилишди.

Ҳол-аҳвол сўрашгач, у ёк бу ёқдан гаплашиб ўтирдик. Ўшанда саратон эди шекилли, осмон олов пурқарди. Бу орада кимдир анҳорга тушиб чиқишни таклиф қилди. Бу таклиф

бошқаларга ҳам маъқул келди. Чўмилиб чиққанимиздан сўнг қаршимда ўтирган ўрта бўй, котма, бир суҳбатдошим менга тикилиб турди-да, қатъий оҳангда: “Мен сизни танидим, исмингиз Шамси эмас, Ботир, – деди. Ҳа, сиз бешчинорлик Ботирсиз. Мен буни елкангиздаги татуировкадан танидим. Буни елкангизга мен чизганман. Сиз эса менинг билагимга чизган эдингиз”. У шундай деб, туш билан тирнаб ёзилган билагини мен томонга узатди. Бироз сесканиб, ўзимни орқага олдим. Энди қаршимда суҳбатдош эмас, балки ўтмишимдан хабардор тирик гувоҳ турарди. Мен беҳосдан берилган сўз зарбаларидан эсанкираб қолдим. Аммо у шафқатсиз рақиб каби кимлигини ўйлашимга ҳам, ўзимни ҳимоя қилишимга ҳам имкон бермас эди. У яна кўзларимга қараб “Сизни Турғун воқеасидан кейин ҳеч қаердан топишолмади”, деди. Турғун воқеасини шунчалик батафсил биладиган бу одам ким бўлди экан? Ниҳоят, эсладим. Қишлоғимизда бир татар бола бўлар эди. Елкамдагини шу чизган. Ҳа, ўша, исми ким эди?! Хах!... Топдим! Равил! Бироқ бу исми тилимга чиқармадим.

Энди ўзимни оклаш, ҳимоя қилиш учун бирор нима дейишим зарур эканлигини англадим ва ниҳоят: “Мен Ботир эмасман. Ҳеч қандай Турғунни танимамайман. Шаҳсимни тасдиқловчи ҳужжат кўрсатишим керакми?” дея кўлимни чўнтагимга солдим. Овозим бироз бўғиқ чиқсада, қатъий ва кескин эди. Мақсадим рақибимни гарчанд, ишонтира олмасам-да, гапидан тўхтатиш эди.

Бизни шу пайтга қадар ҳижолат билан жимгина кузатиб турган давра аҳли иккимизни ҳам беозоргина тартибга чақирди. Биз жимиб қолган бўлсак ҳам, энди менинг кўнглим хира торган, бу жимлик ортида қандайдир ноҳушликлар туман ичида акс этаётгандек бўларди. Шубҳасиз, айни чоғда бу ҳолат давра аҳлига ҳам кўчган, бир-бирига сингмайдиган икки хил кайфият юзага келган эди. Кимдир ногаҳоний берилган сўз зарбаларидан изтироб чекса, кимлардир даврани совутмасликка ундаб, “юзта-юзта” олишга ундарди.

Хуллас, меҳмондорчилик кўнгилга сиғмай, ўша кунгидек уйимизга қайтдик. Шундан кейин, кўп ўтмай, “изкуварлар” яна мени таъқиб қилишиб, қамоққа олишди. Яна сўроқ, яна қийнок...

Билмадим, ўттиз беш йил пана-пасткам ерларда яширишиб, ғарибона ҳаёт кечирганим инобатга олиндимми, ё қариндошларнинг шамоли тегдимми, мени озод қилишди. Лекин озод қилинган бўлсам ҳам, ҳамон виждон азобидаман...

У шундай деб, нурсиз кўзларини бизга қадади... Орага жимлик чўкди. Бошқаларни билмадим-у, айни шу лахзаларда менинг бўғзимда алланима жунбушга келиб, кўзимдаги икки томчи ёш юзимга думалади. Шу чоғ ўртагимда асло қутилмаган бир ҳодиса юз бериб, ҳамма нарса лахзалар ичида остин-устин бўлиб кетди... Мен бобонинг уйида, унинг дастурхони атрофида ўтириб, унга қандай: “Сиз қотилсиз!” деб юборганимни сезмай қолдим. Чол қулоқларига ишонмагандай, бир нафас менга тикилиб қолди. Кейин қафтларини кўксига босганича, ҳолсизланиб, ёстикка бош қўйди. Унинг оқариб бораётган юзи ҳам, безовта боқаётган кўзлари ҳам бари мени даҳшатга соларди. Неъмат иккимиз кўркув ҳамда саросимада ўрнимиздан турдик. Бироқ нима қилишимни билмай, ҳам даҳшат, ҳам афсусланиш мужассам бир ҳолатда туриб қолдим. Кейин, бироз ўзимга келиб, уй деразасини ланг очдим. Неъмат бўлса, аллақачон “Тез ёрдам” чақиргани чиқиб кетганди.

Нишон ШАКАРОВ

Saodatim siz bilan, ota!

(мансура)

Кичкина эдим, жудаям кичкина. Жимжилоғингиз кафтимни тўлдириб тургани эсимда. Бизга бармоқингиздан ушлаб олиб, каерга борсангиз, эргашаварардим. “Отасининг кизи” эдим. Тенг кўларингиз сийкаси чиқиб кетган “Отанга нега эргашасан, боғчага бормайсанми?” деган саволни берингиз, энсамни котириб кўйиб, яна Сизга эргашардим. Онам шу бугун боғчага боргин, деб қолаверардилар. Мен эса яна Сиз билан эдим. Кезакурун ўрнимга ётқизиб, бошмоқчамни ечиб олаётганингизни хис этардим, холос. Баъзан кўтариб олиб юргангизда ўзимни шундай кучли ва катта сезардимки...

Ҳамма қизлар онасига эргашишни, тақлид қилишни яхши кўради. Мен эса Сизга тақлидан кўлимни орқага қилиб, салобат билан кадам ташлаб кўрардим.

Ота, мен бугун шу сўзга ҳам суянаман. Борлигингиз менинг бахтим. Сизнинг бахтингиз бизнинг камолимиз эди. Мана, ҳар биримизнинг бахтимиздан суюниб, саодатли кунларга онам билан бирга етдингиз. Сиз бизга намунасиз, Сиз бизга ўрнаксиз. Ҳалоллик – касбингиз, садоқат – ҳунарингиз бўлди. Бу хислатларингизни ўргатмай, ўрнак бўлиб, бизга юқтирддингиз.

Бугун сизнинг сочларингизда кўпаяётган оқлардан, юзингизга тушаётган ажинлардан хавотирдаман. Бирок хавотирларимни инсон сочига тушган оқ Аллоҳнинг нуридир, деган гап чекинтиради. Нурли кўзларингиз фарзандларим камолини ҳам кўрса дейман. Негаки, улар учун ҳам биз қатори куйиниб юрасиз. Ўзингиз бот-бот айта-сизку, сен юртнинг равнақиға хизмат қилсанг, шу юртда эртага фарзандларинг камолға етади, деб.

Ота, мен шу номға ҳам суянаман. Мендан олисда бўласизми, яқинда бўласизми, омонлигингизга шукрона қиламан. Саодатим, бахтим Сиз туфайли, отажон!

ХОНИМОЙ

BOBOLARIM

Nevaralarim!

Bobom Dehqonboy o't-olovli yoshlik yillarining ajoyib bir kunida, tog' bag'ridagi bo'ri uyasiga kirib bordi. Makon egalari ovga chiqib ketishgan, ammo ularning bolalari bir-birlarining pinjiga bosh suqishib yotishgan ekan. Dehqonboy bo'ri bolalarini ovulga olib keldi. U o'z tengdoshi bo'lgan otam Olimga maqtandi. Lekin Olim uning qilig'idan ranjib, o'z g'azabini bir so'zda ifodaladi:

– Ahmoqsan!

Tog'liklar uchun og'ir bo'lgan bunday so'zni o'z akasining o'g'lidan kutmagan Dehqonboy ham ko'zlari chaq nab dedi:

– Ahmoqdirman, ammo qo'rqqoq emasman!

Azim SUYUN,

“Nevaralarim uchun hikoyalar” to'plamidan

Er yigitlar o'yini

Чавандозларнинг сеvimли ўйини кўпқари миллий қадриятларимиздан бири ҳисобланади. Бежизга “От улоқ ортганда билинади” деб айтишмаган. Ҳақиқатан ҳам, отнинг қандайлигию унинг кучи улоқда намоён бўлади. Бундан ташқари, ушбу миллий спорт ўйинимиз йигитларнинг ҳар томонлама соғлом ва етук бўлиб вояга етишида ҳам аҳамиятли.

Оммавий миллий ўйин

Кўпқари – Марказий Осиё халқларининг қадимий оммавий, миллий ўйинларидан ҳисобланади. Уни анъана, удумларимиздан бири, десак хато қилмаймиз. Ҳар ҳолда, полвон зот учун эмас, ор учун курашади. Йигитларнинг ғурури, қудратини намоён этувчи кўпқари, асосан, ҳосил байрамлари, тўй ва сайиллар муносабати билан ўтказилган ва бу одат ҳозир ҳам мавжуд. Ҳар қандай улоқ томошалари олдида махсус жарчилар кишлоқ, овулларга юборилиб, одамлар гавжум жойларда, бозорларда улоқ ким томонидан, қаерда, қачон ва нима мақсадда ўтказилаётганлигини, кўйиладиган совринларни эълон қилган. Қадимдан кўпқари йигитларни мард, жасур, эпчил, довюрак қилиб тарбиялаш вазифасини бажарган.

Афсоналарда айтилишича

Чавандозлар орасида кўпқарининг пайдо бўлиши бора-сида бир қанча ривоятлар бор. Айтишларича, қадимда бир овулга кўк бўри оралаб, кўй, эчки ва молларга катта зарар келтиради. Шунда овул оқсоқоли мард йигитларни бир жойга йиғиб, “Кимда-ким бўрини ўлдириб, жасадини олиб келса, шу йигит кишлоқнинг энг сулув қизига уйланади”, деб айтади. Шундан сўнг йигитлардан бири тонг сахарда бўрининг жасадини овулнинг бошига олиб келиб ташлайди. Тонгла одамлар йиртқичнинг жасадини кўришади. От устидаги йигитлар уни турткилашиб, “кўк бўри”, “кўк бўри”, дея атрофида от чоптиришади. Шундан буён “кўк бўри” халқ орасида “Кўпқари”га айланиб кетган экан.

Солим ва пойга

Бу халқ ўйини икки қисмдан – солим (қокма) ва пойгадан иборат. Солимда чортоқ устида ўтирган ҳакамлар улоқни тўдага ташлайди. Чавандозлар улоқни олиб, тортишиб, энг кучлиси уни маррага ёлғиз ўзи олиб келса, солим ҳалол ҳисобланиб, унга аввалдан ваъда қилинган мукофот тақдим этилади.

Пойга икки турдан иборат бўлади. Отда чавандоз пойгаси ҳамда улоқ билан чопиш пойгаси. Улоқ билан пойгада белгиланган жойдаги улоқни олиш учун ҳакамлар рухсат бергандан кейин чавандоз от чоптириб бориб, улоқни ердан кўтариб олиб маррага етказиши керак.

Юртимизнинг турли ғўшаларида ўтказилувчи мусобақалар бир-бирдан ажралиб туради. Масалан, Наманган вилоятида улоқ учун бузукдан фойдаланишди. Улоқни бошқа чавандозга бериш ҳисобга ўтмайди. Шундай ҳол юз берса, иккиси ҳам совриндан четлаштирилади. Самарқанд вилояти кўпқари ўйинларида эчкини улоқ сифатида чавандозларга ташлашади. Иштирок-

чилар эса улоқни белгиланган маррага олиб келишлари лозим.

Биласизми?

Улоқнинг спорт тури сифатида халқаро миқёсда 38 мамлакатда тан олиншида Ўзбекистон от спорти ва улоқ федерацияси томонидан улоқ мусобақаларининг умумий қоидалари ишлаб чиқилиши ва халқаро “Кок бору” (улоқ-кўпқари) федерациясининг ташкил этилиши катта аҳамиятга эгадир.

Қорабайир, араби, ахалтекин, курама, лақай, кустанай, қорабоғ ва ҳозирги Орлов от зотлари улоқчи отлар ҳисобланади.

Ҳар йили куз, киш ва баҳор ойларида мамлакатимизнинг турли вилоятларида кўпқари мусобақалари ўтказиб келинади. Юртимиздаги илк расмий халқаро мусобақа 1999 йилнинг 27-29 ноябрь кунлари Навоий вилоятида ташкил этилган.

Улуғбек РАҲМОНҚУЛОВ тайёрлади

Biologik rekordlar

Дунёдаги энг катта сут эмизувчи кўк китдир. Унинг оғирлиги 150 тонна, узунлиги 30 метр. Бир кеча-кундузда 2-4 тонна озиқ ейди. Энг кизиги кўк китнинг тишлари бўлмади, у фақат планктонлар билан озиқланади.

Дунёдаги энг катта гул Раффлезия Арнольди бўлиб, уни Суматра оролида Раффлезия ва Арнольди биринчи бўлиб учратишган ҳамда ўз исмларини беришган. Гулнинг диаметри 1 метр.

Дунёдаги энг кичик гул Волффия бўлиб, диаметри 1 мм, яъни тахминан тўғноғичнинг учидай келади.

Дунёда куруқликда яшовчи ҳайвонларнинг энг каттаси филдир.

Хартумлилар туркумига кирувчи бу ҳайвон оғирлиги 4-5 тоннани ташкил қилади.

Дунёдаги энг катта ёнғоқли дарахт Сейшел оролида ўсувчи Сейшел пальмаси бўлиб, ҳосилининг ҳар бири 13-25 килогача тош босади.

Дунёдаги энг катта қуш Африка туяқуши бўлиб, бўйи 3 метр, оғирлиги 100 килони, тухуми эса 1409 граммни ташкил қилади. Туяқуш узун ва бакуват оёқлари ёрдамида соатига 60-70 километр тезлик билан югура олади.

Дунёдаги энг тез сузувчи қуш пингвиндир. Бу ажойиб қуш соатига 36 километр тезликда суза олади.

Дунёдаги энг катта аюла Китсимон аюла бўлиб, узунлиги 12-20 метрни, оғирлиги 15-20 тоннани ташкил қилади.

Дунёдаги энг кичик аюла Тиканли аюла бўлиб, узунлиги 40-45 сантиметрни ташкил қилади.

Дунёдаги энг кўп электр тоқни ишлаб чиқарадиган ҳайвонлар тропик денгизларда учрайдиган кичикрок скатлар бўлиб, уларнинг 70 Вт кучланишли электр заряди ҳосил қиладиган аъзоси бор.

Дунёдаги энг катта дарахтлар Австралия эвколипти билан секвоядендрон дарахтларидир. Энг баланд

эвколиптнинг баландлиги 155 метр, секвоядендронники эса 142 метрни ташкил қилади. Шундай йирик дарахт миттигина уруғдан униб чиқади.

Дунёдаги энг катта қирққулоқ (папоротник) дарахтсимон бўлиб, Янги Зеландияда ўсади, бу ўсимлик спатия туркумига мансуб, баландлиги 24 метрга етади.

Дунёдаги энг катта илон анаконда бўлиб, узунлиги 11,4 метрни ташкил этади. Энг кизиги, бу илон 100 тага яқин тухум қўяди.

Дунёдаги энг захарли илон йўлбарс илон бўлиб, Тасманияда яшайдиган ушбу битта илоннинг захри 400 кишини ўлдиришга етар экан.

Дунёда энг узок умр кўрувчи жонзот бактериялар бўлса керак. Улар ноқулай шароитда ҳам спора ҳосил қила олади. Бу споралар куруқ жойда минглаб йил яшовчанлик хусусиятини йўқотмайди.

Дунёдаги энг катта маймун горилла бўлиб, бўйи 2 метр, оғирлиги 260 килога етади.

Дунёдаги энг йирик капалак Атакус Алтас. Қанотлари ёйилганда 30 сантиметрга етиши боис, кўрганлар уни қуш деб ўйлашади.

Дунёдаги энг тез учувчи ҳашарот ниначи ҳисобланади. Унинг ҳаракати тезлиги 57 км/соатга етади.

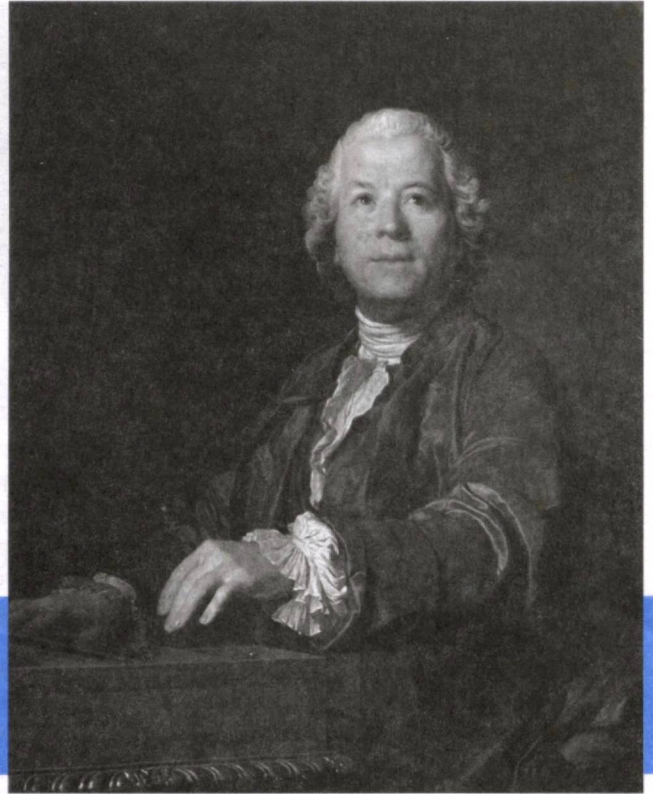
Дунёдаги энг катта ари япон ковоқарисидир. Унинг узунлиги 7 сантиметр бўлиб, ўзидан икки баробар катта ҳашарот танасини ҳам даҳшатли жағлари ёрдамида кесиб ташлайди. Ҳар йили Японияда қирқка яқин киши бу ариларнинг ҳужумидан вафот этади. Қорин қисмидан отилиб чиқадиган захар инсонни ўлдирадиган даражада кучлидир.

Дунёдаги энг катта кемирувчи ҳайвон Жанубий Америкада яшовчи кундузсимон капибарадир. Бу жониворнинг оғирлиги 60 килогача етади.

Интернет маълумотлари асосида НИГНА тайёрлади

Glyuk

Шаҳзода Евгений Савойский қўшини хизматчиси Александер Глюк табиатан меҳнатсевар ва фаол одам эди. У ҳарбий вазият тақозосига кўра Бавария вилоятларидан бири – Юқори Пфальцга кўчиб ўтади ва у ердаги Эрасбах турар жойида ўрмончи бўлиб ишлайди. Ҳаракатчанлиги ва фаоллиги туфайли халқ орасида эътибор қозонган Александер ўттиз ёшида Мария Вальпург исмли қизга уйланади. 1714 йилнинг 2 июлида ёш оилада ўғил туғилади. Унга Кристоф Виллибальд деб исм қўйишади.

Глюклар оиласининг ҳаёт йўли сокин кечмаган. Пфальцнинг Бавария таркибига қайтарилши натижасида Александер Глюк ватани – Австрияга қайтишга мажбур бўлади. Дастлабки йилларда улар Рейхштадтда яшаганлари сабаб, Кристоф айнан шу ерда мусикий таълим олади.

1722 йилда Глюклар оиласи Рейхштадтдан Крейбицга кўчиб ўтади. Бу – ўрмон билан қопланган тоғли ер эди. Кристофнинг ўсмирлик йиллари ана шу табиат қуршовида кечган. Отаси мусика билан кўп пул топиб бўлмади деб ҳисоблар ва тўнғичининг оилавий иш давомчиси бўлишини хоҳларди. Шунинг учун у Кристофнинг мусикага иштиёқини сўндириш учун муттасил иш билан банд қиларди. Александер Глюк ўғилларини ўта қаттиққўллик билан тарбиялаган. Кристоф Виллибальд ва укаси Кристоф Антон кўпинча қаттиқ совуқда ялангоёқ отасининг орқасидан турли ов ва ўлчов куруллари кўтариб юрган.

Не ажабки, отаси қанча қаршилик қилса, Кристоф шунча қайсарлик билан мусикага интиларди. Кейинчалик, ўзи эътироф этганидек, "... ўрмон иши мен учун иккинчи даражага сурилиб, бутун ҳаёлим мусикага берилганди. Аммо бу отамга ёқмас, зиммамдаги вазифаларни икки баравар кўпайтирарди. У мусика инсонни ҳеч қачон тўйдиролмайди, деб

ҳисоблар ва ундан воз кечишимни истарди. Кечки пайтлар мусика билан шуғулланардим, бу эса бутун уйдаги тинчликни бузарди. Бу орада варган чалишни ҳам ўргандим. Уйимдагилар кўпинча мусика асбобларимни беркитиб қўйишарди. Мен учун энг лаззатбахш дамлар – якшанба кунлари черков хорида қўшиқ айтиш эди".

Кейинчалик улар Шимолий Чехиядан Эйзенбергга кўчиб ўтишади. Маълум вақт ўтгач, Кристоф уйини тарк этади ва мусикий таълим истагида Прагага йўл олади.

1731 йилда Кристоф Глюк Прага университетига ўқишга киришга муваффақ бўлади. Бир сўз билан айтганда, унинг беғам ва беташвиш ҳаётига чек қўйилади. У энди бутун куч-қуввати, қобилиятини мусикага бағишлашга тайёр эди. Глюк ёқимли овозга эга бўлиш билан бирга скрипка ва виолончель ҳам чаларди. Тирикчилик ташвишида маҳаллий байрамларда қатнашаркан, у ерда янграган чех халқ оҳанглари ўсмирнинг шуурига сингиб борарди. Бу ҳол бўлажак композиторнинг ижодига ўз таъсирини кўрсатмай қолмади.

Австрия пойтахти Венага кўчиб ўтган Глюк Лобковиц князи саройига мусикачи сифатида ишга олинади. У княз салонидаги базмлардан бирида италиялик мусика шайдоси ва аслзода Мельци билан танишиб қолади. Мельци Глюкнинг истеъдодига маҳлиё бўлиб, уни Миландаги шахсий капелласига таклиф қилади. Глюк Миланда тўрт йил яшайди ва Италия операсини ўрганади. Ўшанда у буюк композитор ва органист Жованни Баттиста Саммартинога шогирд тушади.

1741 йил 26 декабрда Милан сарой театри Кристоф Виллибальд Глюкнинг "Артакеркс" операси билан мавсумни бошлади. Премьера жуда катта муваффақият қозонгач, Глюкка янги буюртмалар туша бошлайди. У Метастазининг "Демофонт" либреттосига мусика басталайди. Бу опера Миланда шунчалик катта шухратга эришадики, тез орада Реджо ва Болоньяда ҳам қўйилади. Сўнгра Глюкнинг биринкетин "Тигран", "Софонисба", "Гипермнестра", "Пор", "Ипполит" каби янги опералари қўйилади. 1741-1745 йиллар давомида композитор ўнга яқин опера яратади.

Юкорида тилга олинган Глюк операларининг ярмидан кўпи Метастазіо матнлари асосида яратилганди. Унинг дастлабки опералари бизгача тўлиқ етиб келмаган. Урушлар, ёнғинлар сабабли фақатгина ариялар парчалари етиб келган, холос. Уларда инсон ҳистуйғулари жиддий тарзда қаламга олинган.

Доимий изланишда бўлган Глюк 1745 йил ноябрида княз Лобковиц билан биргаликда Лондонга йўл олади. Бу пайтда Англияда ҳам бутун Европадаги каби Италия опералари етакчилик қиларди. Бироз ўтиб, Глюкнинг “Буюклар таназзули” операси саҳнага қўйилади. Аммо бу опера унчалик шуҳрат қозонолмайди. Унинг янги операларидаги алоҳида ариялар тингловчиларга жуда маъқул бўлади ва Лондонда бир вақтнинг ўзида олти сонатаси нашр этилади. Бу Глюк ижодининг илк наشري эди. У Лондонда буюк композитор Гендель билан учрашади.

1748 йили катта шон-шуҳратга қарамай, санъаткор Венани тарк этиб, Минготти труппасига қўшилади. Труппа икки ой Гамбургда чиқиш қилади, сўнгра Копенгагенга йўл

олади. Дания саройи учун Глюк янги “Худолар баҳси” деган опера яратади. Шунингдек, Локателли труппаси буюртмасига асосан “Аэций” операсини ижод қилади. Бу опера катта шон-шуҳратга эга бўлади.

1750 йилнинг 15 сентябрида Глюкнинг ҳаётида муҳим воқеа содир бўлади. Веналик бой савдогарнинг кизи Марианна Пергин билан танишади. Уларнинг ёшида катта фарқ бўлса-да, 34 яшар композитор ва 16 яшар қиз орасидаги муҳаббат никоҳ билан мустаҳкамланади.

Кейинчалик Глюк Неаполдаги машхур театрдан янги буюртма қабул қилади ва опера устида ишлаш учун рафикаси билан Неаполга йўл олади. Операдаги ариялар шу даражада машхур бўлиб кетадики, ҳамма жойда Глюкнинг номи тилга олина бошлайди. Аммо баъзи бир неаполлик композиторлар ариядаги эркинликларни танқид остига олишади. Баҳс қизгин тус олиб, улар машхур композитор Франческо Дурантига мурожаат қилишади. Франческо Дуранти ноталарда ғализлик сезмагани, билакс, шунга ўхшаш бирор нарса ярата олса, ўзини

бахтли ҳисоблашини эътироф этади.

Неаполда “Тита” операсининг муваффақиятидан сўнг Глюк Италия опера-серияси бўйича устоз даражасида Венага қайтади. Мохир композитор сифатида донг таратган Глюк курсовида нафақат дўстлар, балки табиийки, душманлар ҳам бор эди. Уларнинг кирдикорлари туфайли соғлиги тобора ёмонлашиб борган санъаткор 1781 йил янги асар ёзиш асносида иккинчи бор юрак хуружини бошдан кечиради ва ўнг томони ишламай қолади. Соғлиги панд бериб, ижод қилолмай қолган композитор умрининг охириги йилларида шогирди Сальерига “Герман жанги” мусикасини ёздирмоқчи бўлади, бироқ бефойда... Анча кексайиб қолган устозни қучқувват тобора тарк этмоқда эди.

Мусиқа оламида ўчмас из қолдирган машхур композитор Глюк 1787 йил 15 ноябрда Венада вафот этади. Унинг дафн маросимида шогирди Сальери бошчилигидаги хор “De profundis” асарини ижро этади. Мазкур асар кейинчалик дафн маросимлари мусикасига айланади.

Шермурод СУБҲОН тайёрлади

Қадимда жарчилар кўчама-кўча юриб, янгилик ҳамда эълонларни халққа етказган. Бу рекламанинг ўзига хос усули бўлиб, жарчининг хабари одамларда кизиқиш уйғотган, бирор-бир маълумот олишган. Кейинчалик, бозорларда “келиб қолинг, олиб қолинг...”, сингари чакириқлар реклама вазифасини ўтаган. Кўпчилик реклама дастлаб Ғарбда пайдо бўлган деб фикрлайди. Аммо мавжуд тарихий манбалар ва тадқиқотларга асосланган ҳолда, реклама савдо-сотик мақсадлари кўзланган ахборот тарқатиш воситаси сифатида Шарқда пайдо бўлганлигини таъкидлаш мумкин.

Қадимги савдо-сотик алоқалари ҳисобланмиш қарвон йўлларининг марказида жойлашган Ўзбекистоннинг маданий ва тарихий мероси шунини маълум қиладики, юртимиз ҳудудида рекламанинг илк тарихий шакллари ниҳоятда содда кўринишларда бўлган. Буюк Ипак йўли савдо шаҳарларининг марказида жойлашган Самарқанд, Бухоро, Тошкент, Термиз, Фарғона

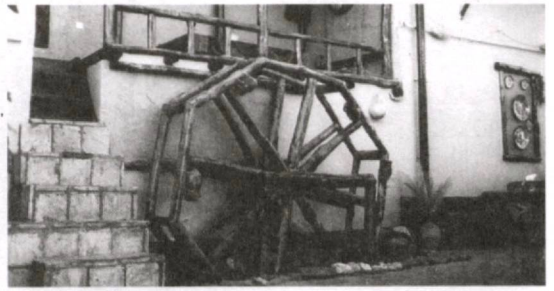
бозорларида қадимги давр ва ўрта асрларда тадбиркорлар ўз маҳсулотларини оғзаки усулларда реклама қилганлар.

Ўрта асрларда Буюк ипак йўли орқали Ғарб-Шарқ савдо алоқалари тобора кенгайиб борди. Бу даврга келиб, бозорларда тадбиркор ва харидорлар ўртасида турувчи махсус даллоллар пайдо бўла бошлади. Шаҳарга савдо қарвонлари етиб келишидан аввал махсус ёлланган одамлар бозорларда, савдо расталарида, қарвонсаройларда реклама маълумотларини тарқатишган, аҳолидан буюртмалар ҳам қабул қилишган. Бу замонaviй тилда маркетинг дейилади.

Ўрта асрларда маҳаллий маҳсулотларни реклама қилишда сайёҳларнинг ўрни катта бўлди. Сайёҳлар ёзма маълумотларида бизнинг шаҳарлар, бозорлар, шунингдек, маҳаллий ҳунармандчилик маҳсулотларига юқори баҳо беришган. Мазкур ёзма маълумотлар рекламанинг ўзига хос шаклини юзага келтирган.

Буюк Амир Темур даврида уста ҳунармандлар маҳоратини кўрсатувчи, уларнинг номи, маҳсулотларини машҳур қилишнинг янгича кўриниши пайдо бўлди. Яъни яратилган маҳсулотга бажарилган сана, буюртмачи ва асар муаллифи ҳақида маълумотлар ёзиб қўйилди. Бу эса айнан темурийлар давридаги рекламанинг ўзига хос шакли эди.

XIX аср охирида юртимизнинг Чор Россияси томонидан босиб олинishi, ўлкага Россия капитали ва ишлаб чиқариш маҳсулотларининг жалб этилиши, европача маданиятнинг маҳаллий аҳоли орасига кириб келиши реклама соҳасининг мазмун ва моҳияти замон

талаби асосида ўзгаришига олиб келди.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, юртимизда барча соҳалардаги каби рекламада ҳам ўзгаришлар даври бўлди. 1998 йили “Реклама тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қабул қилиниши реклама фаолиятининг ҳуқуқий асосларини яратди. Мазкур қонун асосида ижтимоий, сиёсий ҳамда тижорат рекламалари янгитдан яратила бошланди.

Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий алоқаларга кириши натижасида миллий рекламанинг шаклланишига эҳтиёж туғилди. Сўнгги йилларда Ўзбекистон реклама санъатида маҳаллий менталитетнинг иноватга олиниши урф бўлди. Мутахассисларнинг фикрига кўра, тарихий мавзуга мурожаат, этномаданий ва фольклор мотивларининг қўлланилиши, шарқона кайфиятни акс эттирувчи, ёркин, соддарок рангда бўлган реклама муваффақият гарови ҳисобланади.

Мустақиллик давридаги реклама санъатининг яна бир ўзига хослиги шундаки, замонaviй меъморчилик санъатида мавзулаштирилган иморатларнинг барпо этилиши миллий рекламанинг янгича шаклини юзага келтиради. Фикримизнинг исботи сифатида меъморий қурилмалар айнан миллий рекламани ўзида акс эттириб, кўпроқ оммани ўзига жалб этади. Масалан, миллий услубда қурилган ресторан маҳаллий мижозларга ғоявий таъсир ўтказиб, ўз-ўзини англашга, миллатига нисбатан фахр уйғотса, чет эллик меҳмонларга маданий меросимизни намойиш этиш орқали реклама вазифасини бажаради.

Ҳар бир даврда бўлгани каби, истиқлол йилларида ҳам мафкуравий кўринишдаги рекламалар омма учун муҳим тарбиявий аҳамият касб этмоқда. Уларнинг матни асосан давлат тилида ёзилади. Шаҳар бўйлаб жойлаштирилган матнли ва тасвири ижтимоий реклама билбордларида “Тақдиримсан, бахтимсан, эркин ва озод Ватан!”, “Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан!”, “Оғох бўлинг!” каби долзарб фалсафий матнларни учратамиз.

Реклама маҳсулот ишлаб чиқарувчининг, бозорнинг асосий ахборот манбаи ҳисоблансада, унда миллий менталитет, ижтимоий, сиёсий, мафкуравий қарашлар намоён бўлади. Энг асосийси, реклама ҳам ўз ишлаб чиқарувчисидан маҳорат, зукколик ва истеъдод талаб қилади.

Сақина МУҲАММАДЖОНОВА

Reklama ham san'at

Moda 2013: Eng asosiysi mato va rang

Гўзаллик бутун оламни қалбга олиб кирадиган куч ва қобилиятга эга.

СЕРВАНТЕС

Биз аёллар ҳамisha кийим учун матонинг аниқ турини танлашда унинг пишик-пухталиги, ранги, мавсумбоплиги ҳамда замонавийлигига диққатимизни қаратамиз. Мода мутахассислари илон йилида ўз анъаналарини ўзгартириб, матога алоҳида эътибор қаратишди. Натижада, қутилмаган ранглар ва фавкулодда фасонлар вужудга келди.

Бу бир қарашда янгилик эмасдек туюлса-да, бу йилда илоннинг ранг-баранг образи ажралиб туради. Шунингдек, услуб зукколик билан танлангани сезилади. Мутахассислар маслаҳатига амал қилсангиз, гардеробингиз модага мос романтик мафтункорлик, нозиклик бахш этувчи кийимлар билан бойийди.

2013 йил баҳор ва ёзи учун асосан жинси матоли кийимлар тавсия этилади. Умуман олганда, мутахассислар ўтган йилдаги барча мавсум кийимлари бичимини сақлаб қолиб, унга биров, лекин сезиларли янгилик киритишди. Масалан, пальто, кўйлак, юбка, камзул кабиларга иккиталаб ажратилган чок тикиш, шунингдек, кўзга ташланадиган чўнтаклар ва турли матолар уйғунлиги ишлатилади.

Янги мода мавсуми уйғунлик шиори остида ўтади. Бунда бичими, услуби ҳар томонлама қулай костюмлар ва бир-бирига мос кийимлар жамланмаси урфга киради. Энг асосийси мато ва ранг танлашда.

Бу мавсумда жинсига чокларда гул босиш, расм тушириш урфга киради. Ялтироқ жинси шимлар кенг тарқалади. Кўшимча қилиб шунини айтиш мумкинки, мавсумда гулли ҳамда бир тусли матолар уйғунлаштириб тикилган либослар модада. Бундай комбинацияда хоҳишга кўра, трикотаждан тортиб ялтироқ матогача ишлатиш мумкин.

Йўл-йўл ва босма гуллардан ташқари 2013 йил баҳорги ва ёзги кийимлар модасида табиий жинси матоларга гул қўшилади ёки алоҳида “ямоқ” тикилади. Ушбу йилда товланувчи, гулли, нўхот гулли, чарм, илонсимон ва юқорида айтиб ўтганимиздек, планка усулидаги матолар урф бўлади.

Шунингдек, ранг-барангликни ўзида акс эттирган атлас, адрас, бекасам каби миллий матолар ҳам ҳамishaгидек урфда бўлади. Аксессуарларга келсак, темирли тугма ва пистон, камар, қора пистон, қора бисер, хуллас, яққол кўзга ташланадиган деталли кўйлақлар аёлларимизни кўркемлаштиради.

Ранглар хусусида шунини айтиш мумкинки, кийимлар ранг-баранг ёки қийтиқлардан иборат бўлиб, умуман олганда, матолар тўплами ишлатилади. Энг асосийси, ранглар бир-бирига уйғунлашиши керак. Бу йил оч ва тўқ мош ранг, оқ, қора, тўқ ва оч яшил, кўк, қизил, ялтироқ ва ёркин ранглардаги кийимлар урфга киритилди.

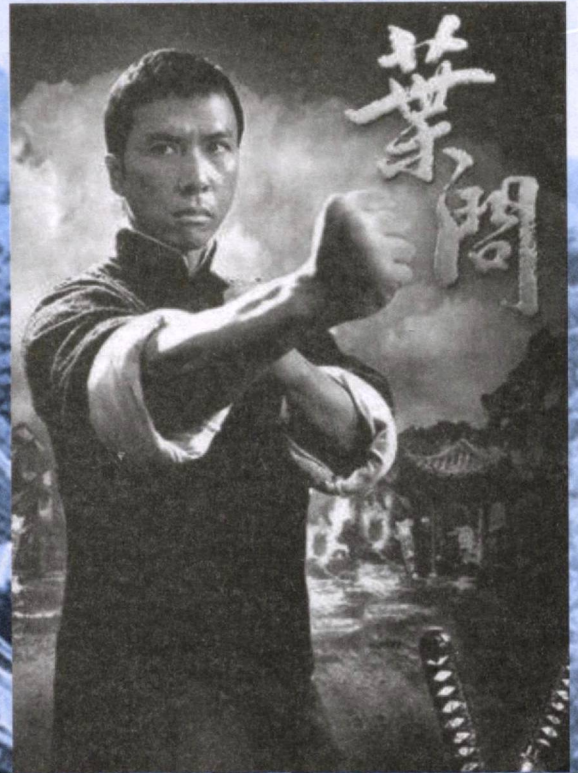
Мафтункор ва кўркем бўлишни ҳар бир аёл истайди. Бунинг учун аёл бўлишнинг ўзи кифоя. Ўзингиз яхши биласизки, кийган кийимингиз қайси русумда бўлишидан қатъий назар, энг асосийси ўзингизга ярашиб, жозиба бериб туришидир. Зеро, энг мақбул услуб одамнинг ёши, иши, мақоми, мавридига мосликдир.

Нигина ГУЛОМОВА

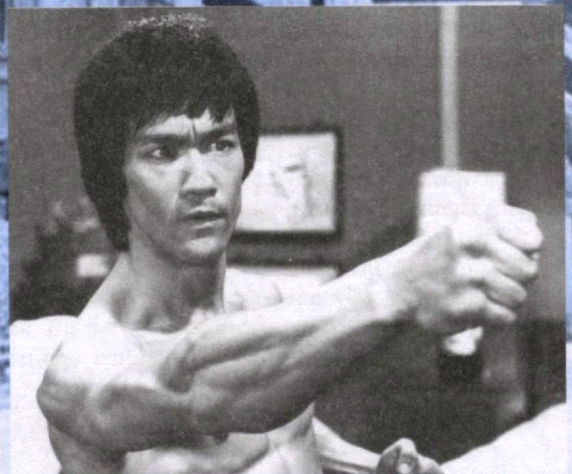
IP MAN

“Шогирд тушиш учун яхши устоз топиш қийин, лекин яхши шогирд топиш унданда қийинроқ!”

VIN-CHUN МАКТАБИ

Шарқ якка курашлари ва уларнинг пайдо бўлиш тарихи, услуби ва анъаналари ҳақида маълумотлар ҳамма вақт, ҳаммани қизиқтириб келган. Афсонавий Шаолин монастири ва ундаги будда руҳонийларининг жанг санъатида услубан юқори техник даражага эга бўлганлиги ҳақида анча эшитганмиз ва кўплаб фильмлар орқали танишмиз. Ушбу машҳур монастир асида Шимолий Шаолин монастири бўлиб, Жанубий Шаолин монастири йиллар давомида душманлар сайъ-ҳаракати билан йўқотиб юборилган. Айнан Жанубий Шаолин монастирида ишлаб чиқилган ва шу мактаб давомчиси бўлмиш Вин-Чун кунг-фуси негизи икки жонзот — турна ва илон жанги кузатуевидан таъсирланиб олинган бўлса, номи руҳоний аёл ва шогирди — оддий қишлоқ қизи исмларидан олинган.

Ип Ман (Э Вэнь) 1893 йил 14 октябрда Хитойдаги Гуандун вилоятидаги Фошан шаҳрида зодагонлар оиласида дунёга келди. У ёшлигидан хитойча анъанавий таълим-тарбия олди. Шу билан бирга 6 ёшидан қўл жанги сирларини таникли Вин-Чун мактаби кунг-фу устаси Чан Ва Шун қўлида ўргана бошлайди. Ип Ман 12 ёшлигида устози оламдан ўтади. У ўлими олдидан ўзининг тўнғич шогирди У Чан Сога Ип Манга машғулотларни давом эттиришида устозлик қилишини тайинлаган эди. Иккинчи устози ҳам унга ўз малакасини меҳр билан ўргатади. 1908 йилга келиб, 15 ёшга тўлган Ип Манни ота-онаси билим олиш учун Гонг-Конгга Авлиё Стефан коллежига ўқишга юборишади. У ерда қўл жанги санъати устаси Леун Цзаннинг ўғли Леун Бик билан танишади. Леун Цзан ўз вақтида Ип Маннинг биринчи устози Чан Ва Шунга устозлик қилган эди. Шундай қилиб, Ип Ман янги устози қўлида Вин Чун кунг-фуси сирларини ўрганишда давом этади. Ип Ман 24 ёшида ўзи туғилиб ўсган Фошан шаҳрига қайтади. Эндиликда кунг-фу устаси Ип Ман кўплаб қўл жанги усталари билан куч синашар ва улар билан ҳамкорликда тажриба алмашув машғулотларини олиб борарди.

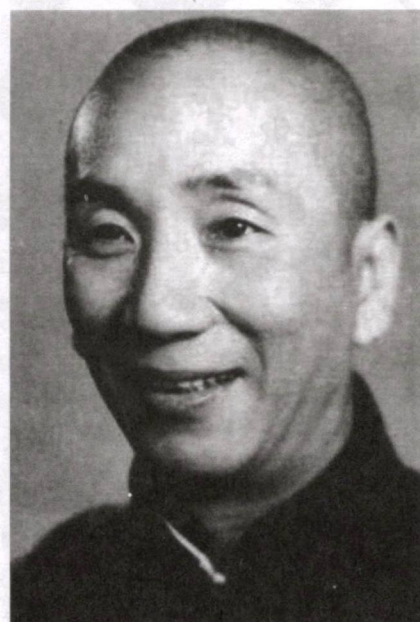
Шу тариқа Ип Ман ҳам тажриба орттирди, ҳам танила борди. Полициядаги хизмати давомида кўплаб хавфли жиноятчиларни қўлга туширишда фаол катнашди. Жиноятчилар билан юзма-юз тўқнашув пайтлари ўқотар куролдан кўра кўпроқ ўзининг жанг санъатига таяниб иш кўрарди. 1937 йилда Япон-Хитой уруши бошланди. Кўп ўтмай, у туғилган Фошан шаҳри Япон босқинчилари қўли остида қолади. Юрт босқинчилар босими остида қолгач, Ип Ман япон маъмурияти билан мулоқотда бўлмаслик учун узоқроқ юришга ҳаракат қилади. Нагижада ишсиз қолади. Унинг оғир кунларида пахта фабрикасини бошқараётган дўстларидан бири

ёрдам қўлини чўзади. Ип Ман эса миннатдорчилик сифатида дастлаб унинг ўғлига, кейинчалик, ишчиларига кунг-фу сирларини ўргата бошлайди. Бундай фаолиятдан хабар топган японлар ундан ўз аскарларига жанг санъатидан сабоқ беришни талаб қилишади. Японлар билан ҳамкорлик қилишни истамаган Ип Ман Фошанни яширинча тарк этади. 1945 йил ўз шаҳрига қайтиб, яна полиция хизматидаги киради. 1949 йилда Хитойдаги граждандар уруши туфайли дастлаб Макао, кейинчалик Гонг-Конгга яшашига тўғри келди.

Ип Маннинг юртни тарк этишига келиб чиқиши зодагонлардан экани биринчи сабаб бўлса, иккинчи тарафдан, полиция зобити бўлиб ишлагани янги тузум қарашларига зид эди. Тақдир тақазоси билан ўзга юртларда яшаб юрган 56 ёшли Ип Ман танг аҳволда қолди. Авлоддан-авлодга ўтиб келаётган Вин Чун мактаби анъаналарини бузиб, кунг-фу услубларини ҳаммага очикчасига пулга ўргата бошлайди. Бироқ убошқа пуллик жанг санъати мактаблари каби реклама ёки эълонлар ёрдамида ўзига шогирд тўпламайди. Яхши устани шогирдларнинг ўзлари кидириб топишади. Шунинг учун ҳам Ип Ман бўлажак шогирдларни истеъдодига қараб танлаш ҳуқуқини ўзида қатъий ушлаб қолган. У “Шогирд тушиш учун яхши устоз топиш қийин, лекин яхши шогирд топиш унданда қийинроқ!” деган фикрни доим такрорлаб келган. Табиийки, Ип Ман шогирдларининг ўзлари яшаётган юртларда машғулот олиб бориши Вин Чун кунг-фусининг кенг тарқалишига хизмат қилган.

Ана шундай шогирдлардан бири кўплаб фильмлар орқали яхшигина танилган Брус Ли XX асрнинг 70 йилларида Европа ва Америкага кунг-фу нимагини ёрқин намоиш қила олган юлдузлардан бири сифатида тарихда қолди. Ҳозиргача барча спортчилар Брус Ли номини ўзгача ҳавас билан тилга олишади.

Вин Чун кунг-фусининг XX асрга келиб Америка, Австралия

ва Европада кенг тарқалиши, Ип Маннинг анъанани бузишга журъат қилгани туфайлидир. Ҳаётлик даврида Гонг-Конгга доврुक қозонган бўлса-да, ўз ватани Хитойда кўп йилларгача унинг номи парда остида сақланиб келинган. 2002 йилга келибгина, ўтмиши, сиёсий қарашларидан қатъий назар, Хитой уни тан олади ва Ип Ман ҳаёти ва фаолиятига бағишлаб, Фошан шаҳрида музей ташкил қилинади. У ҳаётида бирор-бир даражага расман эга бўлмаса-да, бугун уни Вин Чун мактабининг буюк устаси сифатида кадрлашади. Ип Ман ўз малака ва кўникмаларидан келиб чиқиб, Вин Чун йўналишидаги ўқитиш методикасини соддалаштирган ҳолда ихчам ва замонавий услубга келтирган. У ҳаёти давомида Вин Чун кунг-фусини янада мукамаллаштириб борган. Шундай бўлса-да, йиллар мобайнида шогирдлари ҳам озми-кўпми услуб тараққиётига ўз хиссаларини қўшишгани сабабли бугунги кунда унинг шахсан киритган янгиликларини ажратиб олиш қийин. Ип Ман кунг-фуда ҳеч нарсага даъво қилмаган бўлса-да, замонавий Вин Чун мактаби асосчиси бўлиб қолди.

Соҳиб ЖОНТОВЕВ тайёрлади

АЙЛАНМА КРОССВОРД

Жавобларни шаклда белгиланган хонадан рақам атрофига соат миля йўналишида ёзинг: 1. Ҳашаматли кўркам бино. 2. Ноз-неъмат сероблиги. 3. Бирор кишига нисбатан қадрлаш туйғуси, иззат, эҳтиром. 4. Қадрдонлик, меҳрдан юзага келадиған муносабат. 5. Кўркам хона ёриткичи. 6. Мақолдан: "... келган уйнинг чироғи равшан ёнади". 7. Миллий безак, гул ишловчи санъаткор уста. 8. Мақолдан: "Этмиш гўзалликнинг биттаси - ...". 9. Юксак даражадаги куч-қувват, қодирлик. 10. Ривоятларга кўра бир оёқда турган ҳолати шу масканнынг тинч, осудалигини англатувчи кам-ёб парранда. 11. Истиқомат қилиш маскани, бино. 12. Вазифани берилиб, иштиёқ билан амалга ошириш ҳисси. 13. Чаманзор маскан. 14. Билим бериш, малака ва кўникмалар ҳосил қилиш жараёни. 15. Вазифани амалга оширишда риоя қилинадиган маълум изчиллик, режа, қонун-қоида ва уларга жавоб берадиган ҳолат. 16. Ҳикматдан: "Элга хизмат – олий ...".

МУАММОНОМА

Калит сўзлар: 1. Девор ёки иморат айланасига тишга ўхшатиб ишланган мезморий безак – 16, 10, 5, 17, 10, 6, 3.
 2. Кишилар дам оладиган, роҳат қиладиган маскан – 4, 6, 4, 8, 17, 4, 20.
 3. Жамоа бўлиб, оммавий ва ихтиёрий тарзда бирор ижтимоий фойдали ишни бажариш – 18, 3, 5, 7, 3, 1, 2, 16.
 4. Ҳавони салкин қилиш мақсадида бунёд этиладиган кўркам сув иншооти – 21, 3, 22, 22, 4, 6, 3.
 5. Ноз-неъматлар бунёдкори – 14, 19, 20, 12, 4, 5.
 6. Инсондаги ижобий ҳислат – 21, 3, 13, 2, 1, 3, 9.
 7. Қадимда баланд, баҳаво қилиб солинган енгил иморат - 16, 15, 18, 16.

Энди калит сўзлар жавоблари асосида шаклнинг ўрта қисмидаги рақамларни ҳарфлар билан алмаштириш орқали муаммонотамани ҳал этинг. Бунда улардан ибратли сўзларни билиб оласиз.

Тузувчи: Фозилжон ОРИПОВ

KROSSWORD QANDAY PAYDO BO'LGAN?

XX аср бошларида, аниқроғи 1913 йилда Жанубий Африка Республикаси фуқароси Виктор Орвилл автоҳалокатда айбдор деб топилиб, уч йилга қамалади. У камокхонада бекорчиликдан ерга ётқизилган тўртбурчак тошларнинг ҳар бирини битта ҳарф билан тўлдириб чиқади. Ҳарфлар тизимидан сўз ясайди. Сўзларни бир-бири билан кесишадиган қилиб жойлаштиради. Ҳар бир сўзга савол тузиб чиқади. Кейин уларни қоғозга туширади. Бу бошқотирма камокдаги ўртоқларига

маъқул тушганини кўрган Виктор ўз кашфиётини “тўртбурчаклар бўйлаб у ёқдан-бу ёққа” тарзида номлаб, Кейптаундаги йирик газеталардан бирига юборади.

Бу нарса газета муҳарририга унчалик маъқул келмади. Бирок ходимлари бу бошқотирмани ечиш учун бир туннинг баҳридан ўтишларига тўғри келди. Натижада, муҳаррир уни кроссворд номи билан чоп этди. (Kross – кесишув, word – ҳарф)

Аста-секин кроссвордга бошқа газеталар ҳам қизиқиш билдириб, Викторга буюртма бера бошлашди. Шундай қилиб, Виктор Орвилл қамокдан анча-мунча маблағга эга бой ҳамда интеллектуал эрмак яратувчиси сифатида чиқди.

Бу йил кроссворд пайдо бўлганига 100 йил тўлади.

“ЎЗБЕК ҚОМУСИ” МУАММОНОМАСИНИНГ ЖАВОБЛАРИ:

Калит сўзлар: 1. Герб. 2. Ўразаев. 3. Сенат. 4. Қонун. 5. Болалик. 6. Эркинлик. 7. Тошкент. 8. Бурч. 9. Кодекс. 10. Ҳокимият. 11. Фурур.

Шеърый мисралар:

Кўлингда эрк, бошда ялов, тилингда суруд,
Ватанинг бор, бола-боғчанг,
ор-номусинг бор.
Ўзбекистон деб аталган муқаддас худуд,
Ўз Давлатинг, Мамлакатинг, ўз Қомусинг бор.

ЎТГАН СОНДАГИ СКАНВОРД ЖАВОБЛАРИ:

Энига: Метрополитен. Йил. Дом. Қовун. Нодира. Ён. Ошиқ. Луб. Равиш. Кино. Қоя. Овоза. Абр. Оч. Ре. Тол. Раж. Сомали. Вива. Оила. Ле. Муқаддас. Уфа. Орол. Шира. Изоҳ. Он. Ҳадя. Обой. Донг. “Навбахор”. Уй. Ипак. Обрў. Кубанка. Ҳаёт. “Урал”. Хола. Аёз. “АН”. Ном. Ем. Ибо. Модда. Укки. Ранда. Олам. Ола. По. Вали. Яго. Ипотека. Кин. Ара. Бакалавр.

Бўйига: “Инноченти”. Қорақалпоғистон. Маош. Уқув. Ой. Бошлиқ. Тор. Олов. Идиш. Емак. Панама. Хи. Нор. Ва. Ра. Афина. Вилоят. Овул. Лар. Ойнабанд. Мотор. Уран. Иконоскоп. Мушоҳада. Ака. Аҳмедов. Осие. Нон. Бак. Оу. Янгийўл. Пул. Ар. Малака. Тан. Инта. Алиқ. Мина. Ло. Ока. Ба. Ер. Бразилия. Шопр. Упит.

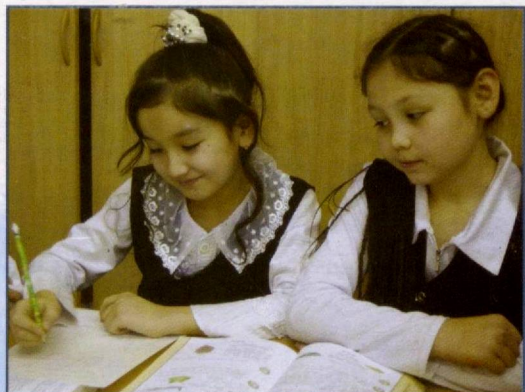
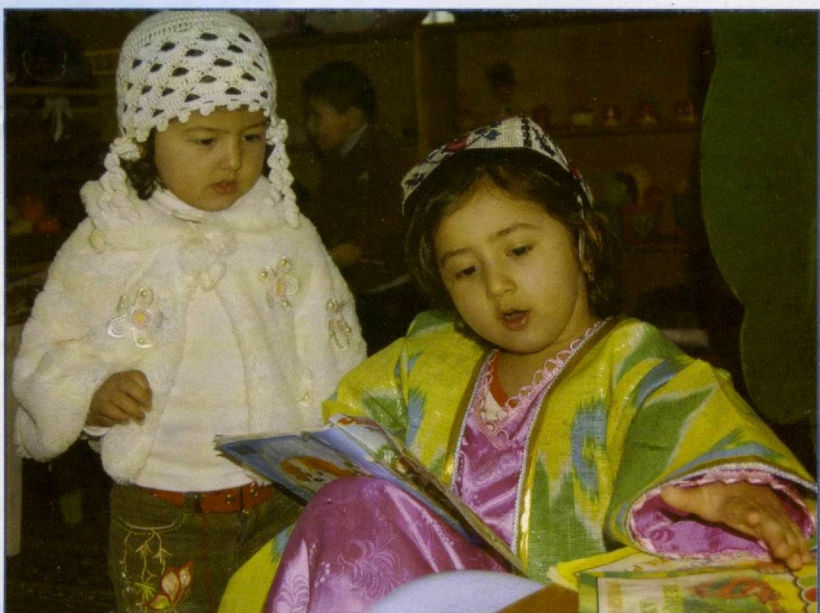
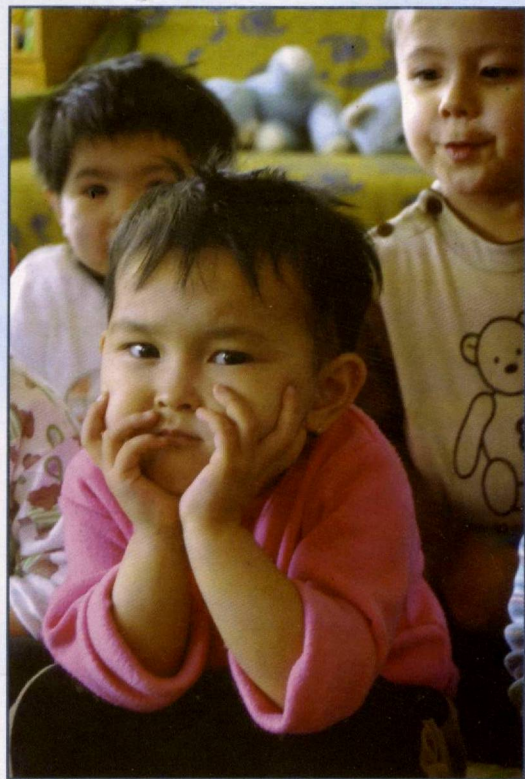
– Деразадан қараб юбор-чи!
Агар пакана бўйли, тепакал
одам кўрингудай бўлса, у менинг
бошлиғим бўлади.

– Ошпазлар мусобақаси
натижалари келибди.
Сени қора белбоғ билан
тақдирлашибди!

«Яширин камерада
аёл» кўрсатуви:
тўққизинчи дубл!

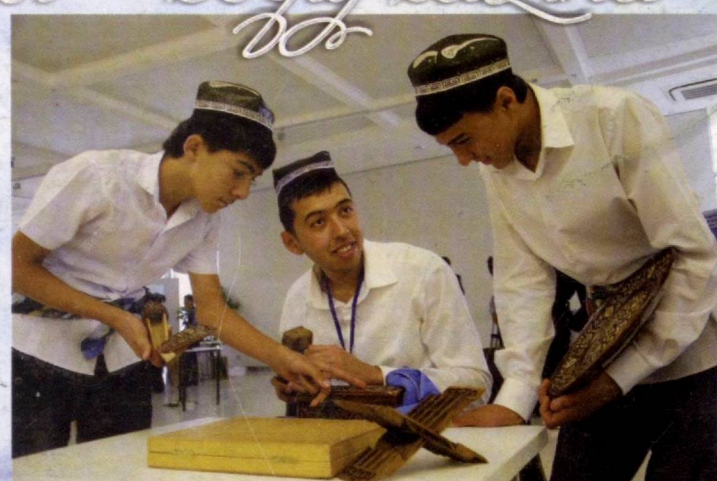

Fotolavhalar

Ajdodlar merosi - bog'iy xazina

OBUNA DAVOM ETMOQDA

ISSN 2091-5330

Indeks: yakka obunachilar uchun – 820, tashkilotlar uchun – 806.